

XXVIII. évfolyam, 3. szám

2021. június 15.

PRIETENIA

PRZYJAŹŃ

ПРИЯТЕЛСТВО

URTÁSISJÉ

PRIJATELSTVA

PRJATELSTVO

ДРУЖБА

PRIJATELSTVO

FREUNDSCHAFT

ΦΙΛΙΑ

ПРИЯТЕЛСТВО

ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹՅՈՒՆ

AMALIPE

ПРИЯТЕЛСТВО

BARÁTSÁG

KULTURÁLIS ÉS KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

Magyarország népei
kölcsönös megismerkedését szolgáló
folyóirat

Megjelenik hatszor egy évben.
Alapította 1994-ben:
Ember Mária és Mayer Éva

Kiadó:
Országos Nemzetiségi Önkormányzatok Szövetsége

A kiadásért felel:
Hollerné Racskó Erzsébet elnök

Felelős szerkesztő:
Mayer Éva

Olvasószerkesztő:
Hegedűs Sándor

Művészeti szerkesztő:
Szélpál Éva

A szerkesztőség postacíme:
Barátság szerkesztősége
1519 Budapest, Pf. 452.

Telefon: 203-2858

E-mail címeink:
baratsagujsag@gmail.com
eva.mayer@nemzetisegek.hu

ISSN 1218-0149 (nyomtatott)
Előfizethető az Országos Nemzetiségi
Önkormányzatok Szövetsége
Barátság folyóirat számlaszámán:

11743057-26413457

OTP Bank Dél-dunántúli Régió,
7570 Barcs, Séta tér 5.

Előfizetési díj: 1 évre 3000 Ft

Terjeszti az ONÖSZ
és a Lapker Zrt.

Nyomdai előállítás:
Croatica Nonprofit Kft.

Felelős vezető:

Horváth Csaba ügyvezető igazgató
www.croatica.hu

ISSN 2061-0718 (Online)

Online szerkesztő:
Domainsector Kft.

http://nemzetisegek.hu

E lapszámunk megjelenését
a Miniszterelnökség

Egyházi és Nemzetiségi Kapcsolatokért
Felelős Államtitkársága,

a Közhatalmú Hermann-Niermann Alapítvány,
az Országos Horvát Önkormányzat
és a Bethlen Gábor Alapkezelő
támogatta.

Cikkünket a csömöri virágszőnyegről honlapunkon olvashatják!

Címlapunkon: Káli-Horváth Kálmán: Balázs János-díj
(bronz emléklapok)

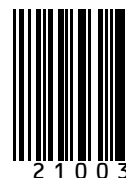

TrachtTag 2021

Cikkiünk a 10393. oldalon olvasható!

Ára: 300 Ft

Pedagógusnapra

Osváth Erzsébet

Igazi ünnep ez a nap!

Ünnepelőben van ma az osztály:
a tanterem, a gyerekek.
Jókedvű fák játékos lombja
az ablakokba integet.

A lárma, a zaj elhal lassan,
pisszenés sincs, oly nagy a csend.
Oly nagy a csend és oly szokatlan,
mintha nem lenne senki bent.

Egyszerre csak nyílik az ajtó,
tanítónk arca felderül.
Tarka, mosolygós csokrok várják
szótlan, meleg üdvözlétül.

Karmester nélkül zeng az ének.
Sok gyermekhang szárnyra kap.
Madárdal kíséri a kertből...
Igazi ünnep ez a nap!

Tasnádi Varga Éva

Tanítónknak

Szép virágcsokromnak
köszönt minden szála,
nem fáradtál annyit
év közben hiába!

Könyveim, térképem
becsukódnak rendben,
s megtelt füzetem
beszélnek helyettem.

Hófehér lapjukon
betűk sokasodnak,
mit nem tudtam tegnap,
megtanulom holnap.

Oktattál, neveltél,
oly türelmes voltál,
s velem együtt köszönt
lásd az egész osztály!

Jankovich Ferenc

Tanítónknak

Mi már tőled sokat kaptunk,
de tőlünk te keveset,
az arcodból, a hangodból
sugárzik a szeretet.

Donászi Magda

Ma szívünk ünnepel...

Ma nem tanulni jöttünk.
Ma szívünk ünnepel.
A hálát, amit érzek:
miképpen mondjam el?

Szétszáll a szó a szélben,
habár mélyről fakad,
s e nyíló rózsza élte
pár nap vagy óra csak.

Emlékek kötnek össze:
szavak, számok, betűk.
Utunk, akárhová visz,
követnek mindenütt.

Emlékünk egyre több lesz,
tudásunk mind nagyobb,
Hálás szívvel köszöntünk
tanárt s ünnepnapot.

BARÁTSÁG

XXVIII. évfolyam, 3. szám

2021. június 15.

TARTALOM

KÖZÖS EURÓPÁNK

Pro Cultura Minoritatum 2021 Kicsengettek . . .	10384
Nemzetiségi oktatási körkép	10386
A népviselet napján: Trachttag	10393
Új Bolgár Oktatási és Kulturális Központ épül Budapesten	10394
„Több a siker, mint a kudarc” Interjú Józán Jilling Mihállyal	10396
Aki díjjá nemesült: Balázs János	10398
„Én ezt szívesen teszem . . .” Beszélgetés Káli-Horváth Kálmánnal	10400
„Aki a Bibliát nem látja, hanem álmodja Bada Márta 70 éves	10404
A Pápai Történettudományi Intézet magyar tagja	10406
Véméndről a világszínpadra	10409
Bakos Ferenc, a magyar szókészlet román elemeinek tudósa	
Borbély Anna tanulmánya	10411

NEMZETISÉGEINK IRODALMÁBÓL

Varga Ilona: Joka V.	10415
Fuhl Imre: A pokolba tartó vonat	10423

A SZÓSZÓLÓ JEGYZETEIBŐL

Paulik Antal szlovák szószóló feljegyzése	10426
---	-------

XX. SZÁZAD

75 éves a forint	10428
------------------	-------

KIÁLLÍTÁS

A Duna – utazás a múltba	10432
Középpontban a középkor	10434

HÁZAINK TÁJA

Örmények nyári asztala	10436
------------------------	-------

INHALT, CONTENTS	10438
------------------	-------

Gratulálunk a kitüntetetteknek!

A Pro Cultura Minoritatum 2021. évi díjazottai

A Magyar Művelődési Intézet által 2005-ben alapított díj az elmúlt évben a miniszterelnök általános helyettesének a szakmai elismerései közé került. A díj korábbi hagyományait megőrizve olyan személynek vagy szervezetnek adományozható, aki vagy amely a Magyarországon élő nemzetiségek körében az anyanyelvi kulturális örökség megtartásáért, fejlesztéséért, valamint a nemzetiségi közművelődés és kultúra területén végzett kimagasló tevékenységével hozzájárult a Kárpát-medence népeinek együttéléséhez. **Semjén Zsolt** miniszterelnök-helyettes, nemzetiségekért is felelős tárca nélküli miniszter az ünnepségen arról beszélt, a nemzetiségek olyan sajátos értékgazdagságot képviselnek, hordoznak és művelnek, amit csak és kizárólag ők tudnak művelni, továbbadni. Megköszönte a díjazottaknak az általuk végzett értékőrzést, majd az elismeréseket **Soltész Miklóssal**, a Miniszterelnökség egyházi és nemzetiségi kapcsolatokért felelős államtitkárával adták át a Bolgár Művelődési Otthonban:

Bedics Sándornak a Rába menti szlovén nemzetiségi közösségi, kulturális és egyházi életében betöltött kiemelkedő szerepéért.

Nyugalmazott iskolaigazgató-pedagógusként lan-kadatlan lelkesedéssel szervezett színjátszókört, vezetett sportkört és egyházi énekkart, valamint vállalt közéleti szerepet szülőföldjén a hazai szlovének megmaradásáért.

Cserhádi Mihálynak a hazai román nemzetiségi kultúra megőrzésében és a tehetség gondozásban vállalt áldozatos munkájáért.

Népművelőként, nevelőtanárnaként egész pályafutása során hűen ragaszkodott nemzetiségi kultúrájához, amit a keze alatt felnövő nemzedékeknek adott át értékteremtés és érték megőrzés céljából.

Galda Leventének a pilisi szlovákok közösségi és színházi kultúrájában betöltött kiemelkedő szerepvállalásáért.

Sokoldalú előadóművész, zenész, énekes és színész, aki a szlovák folklór megőrzésében és átadásával, valamint színpadi szerepléseivel és előadások szervezésével járul hozzá a hazai szlovák kultúra hírnevének öregbítéséhez.

Havasiné Darska Izabella lengyel származású zongoraművész-tanárnak a Chopin-életmű ápolásában, zenepedagógusként pedig a magyarországi konzervatóriumi tanulók tehetség gondozásában vállalt kivételes szerepéért.

Hazánkba költözve Ferenczy György egyik utolsó tanítványaként az ő örökségét és szellemiségét vitte tovább alapítványával, ami napjainkban nemzetközi hírű zongoraverseny szervezésével a tehetség gondozás megkerülhetetlen intézményévé nőtte ki magát.

Kardos Dezsőnek a szatmári svábok hagyományos kultúrájának kutatásában és bemutatásában nyújtott kiemelkedő teljesítményéért.

Tervezőmérnöki munkája mellett önszorgalomból, autodidakta módon kutatta fel Vállaj, Mérk és Zajta hagyományos sváb örökségét, és adta közre több kötetben, jelentősen hozzájárulva szülőföldje emlékezetének és kulturális örökségének megőrzéséhez.

A **Korjeni Asszonykórusnak** a Dráva mentén élő horvátok népzenei és népdalkincsének megőrzésében és megismertetésében elért páratlan eredményeiért.

A negyed évszázada alapított kórus tagjai maguk gyűjtötték, dolgozták fel, és adták ki lakóhelyük horvát folklóranyagát, amelyet számtalan hazai és külföldi fellépésük során a nagyközönségnek is bemutatottak.

Kormányos Alekszandrának színházszervező tevékenységével a hazai ukrán kultúrában betöltött szerepéért.

A magyarországi Ukrán Színház alapítója és művészeti vezetője ukrán nyelvű színdarabok és szépirodalmi előadások megszervezésével jelentős szerepet vállalt az ukrán nemzetiségi nyelv megőrzésében.

Kovács Árpádnének a hazai romák kultúrájának és közösségi életének fejlesztésében vállalt példamutató tevékenységéért.

Nemzetiségpolitikai szakértőként fáradhatatlan munkájával és mindig emberséges hozzáállásával jelentősen hozzájárult a hazai roma közösségek kulturális különbségeinek csökkentéséhez, elfogadásuk elősegítéséhez, valamint szellemi javaik közcincské válásához.

Temmel Péter felvétele

Micov Jordanov Ivánnak a hazai *bolgár* vallási közösségben és az egyházzenei életben végzett kiemelkedő munkájáért.

A bolgár származású zeneművész hazánkban történő letelepedése után hamar beilleszkedett a bolgár kolóniába. Vallásos emberként megszervezte a templomi kórust, felekezete oszlopos tagjává vált.

Az **Orkestar Poklade zenekarnak** a *déli szláv* népzene népszerűsítésében betöltött szerepéért.

A fiatal zenészekből álló zenekar a Mohácsi Tamburaiskola hagyományából táplálkozva a balkáni tamburazenei kultúra legnagyobb hazai mestereitől szerzett tudásukkal és megzabolázhatatlan előadómódjukkal a hazai és külföldi színpadok ünnepelt fellépői.

Stefanidu Janulának a hazai *görög* nemzetiség zenei kultúrájának megőrzésében és népszerűsítésében betöltött szerepéért.

Görög menekültek gyermekeként került hazánkba, ahol a jazz tanszak elvégzése után előbb a könnyűzene, majd a népzene felé fordult pályafutása során, jelenleg pedig a Nemzetiségekért Díjas Kariatidák kórusának karvezetőjeként népszerűsíti nemzetisége zenei kultúráját.

Dr. Szám Lászlónak a hazai *örmény* kulturális életben és a nyelvápolásban betöltött kiemelkedő szerepéért.

Orvosi hivatása mellett rajongással tekint az örmény kultúrára, kiváltképp az irodalomra, történelemre és egyházzeneire. Szerkesztője volt a Magyar

Rádió örmény műsorainak, közben fordítással, szótárszerkesztéssel is foglalkozott, jelentősen hozzájárulva ezzel az örmény nyelv műveléséhez.

Szmolár Sándornak egyedi stílust és formanyelvet képviselő iparművészként és festőként a *ruszin* kultúra hírnevének öregbítéséért.

Ötvös-iparművészként, és autodidakta festőként jelentős pályát futott be, stílusa igazi ötvözete a művészeti ágaknak, a különböző technikáknak és kifejezőmódoknak. Hazánkban és külföldön is fellelhető, színpompás és életteli műalkotásai a kárpátaljai ruszin impresszionizmus jelentős alkotásai.

Valamennyi kitüntetettnek további sikeres munkát kívánunk!

Kicsengettek...

Tanévvégi körkép nemzetiségi iskolákban

A második, rendhagyó módon lezajlott tanév ért végett. Egy esztendővel ezelőtt azt mondták a pedagógusok, hogy a digitális oktatás néhány pozitívumát érdemes megtartani a jelenléti oktatás mellett is. A szeptemberi iskolakezdéskor sokan nem gondolták, hogy a 2020/21-es tanévben erre nem lehetőségként, hanem ismét szükségként kerül sor. A különböző életkorú gyerekeket oktató-nevelő intézményekben eltérő időpontokban történt a zárás és nyitás, jócskán megkavarva ezzel a gyerekek, családok és pedagógusok életét. Az intézmények vezetői összeállításunkban a nehézségek mellett azonban számos hasznos tapasztalatról, eredményről is beszámolnak.

Szabóné dr. Marlok Júlia igazgató

Szlovák Tanítási Nyelvű Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium, Budapest

Jelenléti oktatással kezdtük a tanévet, és így is fejezzük be, közben pedig az oktatás mellett számos program is „csak” online módon tudott megvalósulni. A „csak” nem jelenti azt, hogy bármit is levonna ezeknek az eseményeknek az értékéből, ám pedagógusként nagyon hiányoltam a személyes kapcsolatokat. Mondhatom ezt tanulóink nagy többségének nevében is: az alsó tagozatosok boldogan ölelgették egymást és a tanító nénit a visszatérés után.

Végzőseink életéből kimaradt például a szalagavató, a V4-es programok prágai utazás helyett online előadások formájában valósultak meg. Az óvodások anyák napi köszöntője szintén így zajlott. Amellett, hogy sorolhatnék még ilyen példákat, észre kell vennünk, hogy a gimnazista korosztály jobban el tudta fogadni az online oktatási formát, többen hasznosnak tartották, hogy maguk osztják be az idejüket, szívesen készítettek projektmunkákat. Igazgatóként online formában rendszeresen tartottam óralátogatásokat, és zömében azt tapasztaltam, hogy a gyerekek aktívan bekapcsolódtak a munkába.

Szép eredménnyel vettünk részt az évek óta hagyományosan a XIII. kerületi Szlovák Önkormányzat által megrendezett országos vers- és prózamonddó versenyen, ami idén szintén online zajlott. A Magyarországi Szlovákok Szövetsége szervezte szlovák ének- és szavalóversenyt azonban május végére halasztottuk, hogy az már élőben folyhasson.

Óvodánkban a teljes időszak alatt biztosítottunk felügyeletet, melyet összesen négyen igényeltek. Az első két osztályba azonnal visszatértek a gyerekek, amint lehetett, s 90%-os részvétellel indulunk, a harmadikos-negyedikes gyerekek 60%-a érkezett meg mindjárt az első héten. Kollégiumunk a járványügyi rendelkezések szerint zárva volt, de a kollégiumi és a napközis tanárok a délutáni órákban online is elérhetőek voltak, s foglalkozásokat tartottak. Az érettségizők számára a ballagás és a búcsúztatás online történt, idén ez már nem érte meglepetésként őket.

Kiss Andrea felvétele

Az utolsó kislétszámú végzős osztályunk érettségizett most, jövőre már az első nyelvi előkészítő osztály fog érettségizni, ami nagyobb osztálylétszámot jelent. Rendszeresen lezajlottak az írásbeliek, szlovák nyelv és irodalomból hat, angol nyelvből két, magyar nyelv és irodalomból egy tanuló tett emelt szintű érettségit, többen előrehozott érettségit tettek angolból. Szabadon választott tárgyként hatan választották a nemzetiségi népismeretet.

Jelentős beruházások valósultak meg ebben a tanévben, illetve még folyamatban van néhány ezek közül. A járványhelyzet miatt az előző tanévről az ideire csúszott a külső nyílászárók cseréje, melyre a Miniszterelnökség Egyházi és Nemzetiségi Kapcsolatokért Felelős Államtitkársága támogatásával van lehetőségünk. Amikor 1992-ben ide költözött a szlovák gimnázium, ez az épület modernnek számított, ám az azóta eltelt csaknem harminc év nagyon indokoltá tette az ablakok cseréjét. Így most, amíg nem voltak gyerekek az iskolában, gyorsabb ütemben folyt a munka, s március végére, április elejére az óvodában, az első és második emeleten be is fejeződött. A gimnazistákat és felső tagozatosokat már nem zavarta. Tanév végére az egész épületben befejeződik az ablakcsere. A kollégiumban a vizesblokkok félemeletenkénti felújítása szintén ebben a tanévben folytatódott.

Pedagógusaink aktivitásával több pályázaton is jelentős összeget nyertünk iskolánk fejlesztésére. Ezek közül is kiemelném a *Határontúli Szlovákok Hivatalát*, ahonnan rekord összeg érkezett. Ennek köszönhetően óvodánk és iskolánk is két-két interaktív táblával, informatikai eszközökkel bővült, s megvalósulhatott egy háromnapos szlovákiai kirándulás is.

Harminc éve vagyok a pedagógusi pályán, tíz éve igazgatóként. A tanév végén letelt igazgatói kinevezésem második ötéves ciklusa. Most, amikor benyújtom pályázatomat a következőre, és visszatekintek az előző tíz évre, úgy látom, szervezetfejlesztés szempontjából eredményes lépés volt a nyelvi előkészítő osztály bevezetése azok számára, akik nem tudnak azonnal bekapcsolódni a négyosztályos szlovák nyelvű gimnáziumi oktatásba. Így jóval több tanuló tudunk fogadni az iskolánkban, és ezzel az érettségizők száma is nő. Hasonló előrelépést jelentett a háromcsoportos óvoda az első osztály létszámára nézve. A tíz évvel ezelőtti, 2009/10-es tanévhez képest az óvodai létszám 43%-kal, az általános iskolai 45%-kal, a gimnáziumi 106%-kal, a kollégiumi pedig 31%-kal nőtt úgy, hogy kollégiumunk a vizesblokkok felújítása miatt még nem működött teljes létszámmal.

A tanév végén új emléktábla került iskolaépületünkre: egy évvel ezelőtt halt meg *Petró László*, aki 1961-től a Budapesti Szlovák Általános Iskola és Gimnázium tanára, majd tizenöt éven át, 1993-ig igazgatója volt. Jelentős mértékben az ő munkásságának köszönhetjük, hogy az iskola a jelenlegi modern épületet megkapta. Tiszteletére, halálának évfordulója alkalmából emléktáblát helyeztünk el májusban, hogy személyes jelenléttel tisztelegjünk emléke előtt.

Pedagógusaink számára különösen fárasztó tanévet zárhatunk, hiszen sok többletmunkát jelentett számukra a mindennapos prezentációk készítése, minden gyerek minden beadandó munkájának külön ellenőrzése, értékelése, eredményes helytállással azonban az online oktatás előnyeit is megállapíthatjuk. Online formában ők is részt tudtak venni olyan továbbképzéseken, ami személyes jelenlét mellett nem fért volna bele az időbeosztásukba. Abban reménykedünk, hogy a következő tanévet már nem fogja megzavarni a pandémia.

Szauter Terézia főigazgató

Magyarországi Németek Általános Művelődési Központja, Baja

A Magyarországi Németek Általános Művelődési Központja (MNÁMK) Gimnáziumában és Szakgimnáziumában a járványügyi helyzet okozta különleges körülmények között rendben zajlottak az érettségi vizsgák. A 2021-es évben száztizenegy diák érettségizett az intézményben, közülük negyvenkilencen német-magyar kombinált érettségi, harmincketten német nemzetiségi gimnáziumi és húszan

német nemzetiségi szakgimnáziumi/technikumi érettségi vizsgát tettek. Utóbbi diákok a vizsga szakmai részének megfelelően egyben szállodai recepciós szakmai vizsgát is tesznek, és intézményünkben tovább tanulva lehetőségük van ezután egy év alatt utazásszervező szakmát is szerezni. Idén (az elmúlt év érettségizői közül) a 13. évfolyamon tizenegy tanuló fogja ezt a szakmai vizsgát letenni. Diákjaink eddig minden vizsgán teljes létszámban megjelentek, úgy a februári német rendszerű írásbeli érettségik, mint az eddig lezajlott magyar rendszerű vizsgák esetében.

A vizsgák szervezése és lebonyolítása a biztonsági előírások messzemenő betartása mellett történt: a termék fertőtlenítése megtörtént, egy teremben legfeljebb tíz diák érettségizett testhőmérséklet-mérés és kézfertőtlenítés után. A felügyelő tanárok szájmascskot viseltek, a diákok maguk dönthették el a vizsga alatt a maszk viselését. Az MNÁMK minden érettségizőjének az iskola logójával ellátott „MNÁMK Abitur 2021” feliratú maszkot készített, ezzel is jelezve az esemény fontosságát, hogy a jelenlegi korlátozott körülmények között is mindent megteszünk a tanulók biztonságáért, s hogy érezzék az iskolavezetés és a pedagógusok legteljesebb odafigyelését, támogatását.

Az érettségi felkészülés – az egész országban, így intézményünkben is – a tanév legnagyobb részében (2020. novemberétől) digitális térben folyt. Ennek technikai lehetőségei adottak voltak, amennyiben szükség volt rá, az MNÁMK eszközeiből a diákok kölcsönözhettek (laptop, ipad). A pedagógusok módszertani képzésére nagy hangsúlyt fektet-

tünk, és így egyre eredményesebben és célzottabban folyhatott a felkészülés. A digitális oktatás tapasztalatairól – az állandó jobbítás, fejlesztés érdekében – rendszeres időközönként visszajelzést kértünk a diákoktól, pedagógusoktól, szülőktől, melyek eredményeit beépítettük oktatási programunkba. Egyik szép bizonyítéka az MNÁMK-ban folyó magas színvonalú szakmai munkának, hogy matematika szakos kolléganőnk *Ivánkovich Anita* nemrégiben a MOL Alapítvány különdíját kapta – melyre diákjai nevezték – „*Kedvenc digitális tanárom*” kategóriában (<https://mnamk.hu/wp/kedvenc-online-tanarom>).

A diákok számára a felkészülés a pedagógusok törekvése, a konzultációk lehetősége ellenére is nehezített pályán folyt: hiányzott a támogató személyes kapcsolat a tanárokkal, diáktársakkal, az iskola közösségi élete, programjai. Az érettségizők utolsó évének rendezvényei (pl. a szalagavató) elmaradtak, az április végi ballagás pedig online formában valósult meg. Baja városa a tavalyihoz hasonlóan közös műsorral köszöntötte az összes érettségizőt, de iskolánk és kollégiumunk „saját” online műsort is készített új műsorszámokkal és korábbi – kollégiumi zenekari, énekkari – felvételekkel, melyek jelen körülmények közötti elkészítésére nem volt lehetőség. Így is felhangozhatott azonban a „ballagáson” a bajai német nemzetiségi gimnázium hagyományos búcsúztatója, a „*Schön ist die Jugend...*” a tanári és szülői kórus előadásában. Az online ballagás nem pótolhatja a közösségi élményt, de jelezheti az iskola közösségének összetartozását, az érettségizőkkel dobbanó szívek hangját.

Azt reméljük, hogy az érettségi vizsgák lezárása után, június végén – iskolánk két évtizedes németországi hagyományai szerint – megtarthatjuk az érettségi bizonyítványosztó rendezvényt a sportcsarnokban, és így ünnepélyes keretek között zárulhat az érettségizők MNÁMK-s pályafutása.

Bogár-Szabó Erika igazgató

Friedrich Schiller Gimnázium és Kollégium, Pilisvörösvár

Idén száztizenegy végzős diákunk tette le az írásbeli érettségi vizsgákat 2021. május 3-ától a járványügyi előírásoknak megfelelően: tíz diák ült egy teremben. Az ő számuk kiegészült még ötvenhárom diákkal,

akik előrehozott vizsgákat tettek le angol nyelvből és informatikából. Az érettségi vizsgák fennakadás nélkül, rendben zajlottak.

Az előírások értelmében a végzősök számára nem szervezhettünk idén sem hagyományos ballagást, ezért az alsóbb évfolyamos tanulók digitális formában készítették a végzősöknek összefoglalót iskolai éveikről és eseményekről, amelyet április 30-án, az utolsó tanítási napon, az utolsó osztályfőnöki órán tekintettek meg. A kisfilm elérhető az iskola honlapján (<https://schiller-gymnasium.hu/schiller-ballagas>).

A pedagógusaink és alkalmazottaink legnagyobb része már megkapta a második oltását is, így nyugalomban zajlottak az érettségi vizsgák Pilisvörösváron.

Dr. Lásztity Jovánka igazgató

Nikola Tesla Szerb Tanítási Nyelvű Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium, Budapest

Iskolánkban rendben lezajlottak az érettségi vizsgák. A hetvenkét érettségiző közül tizennyolcan emelt szintű vizsgát tettek zömében angol és szerb nyelvből, valamint biológiából. A választható tantárgyak között a népismeret, angol nyelv és informatika mellett a testnevelés is nagyobb számban szerepelt, mivel tanulóink között sok a sportoló. Május 10-én délelőtt zajlott a nemzetiségi nyelv és irodalom írásbeli, délután pedig már a jelenléti oktatásra tértek vissza tanulóink. Ezen a napon így váltották egymást a diákok a tantermekben. Az érettségi vizsga többi napján az épület üres volt, sok tanteremben tudtuk szétosztani a vizsgázókat.

Nem kis fejtörést és gondos szervezést igényelt, hogy a járványügyi rendelkezések betartásával vizsgatérhessenek azok a diákjaink is, akik életvitelszerűen Szerbiában élnek, a digitális oktatás idejére hazautaztak, vagy esetleg nem is magyar állampolgárok, de végül mindenki megjelent.

Idén a tavalyihoz hasonlóan csak írásbeli vizsgát tettek az érettségizők, amit előnyösnek érezték azok, akik a szóbeli megnyilvánulások alkalmával nagyobb stresszt élnek át, másoknak viszont ez éppen hátrányt jelentett. Mindenképpen jó megoldás az, hogy sem tavaly, sem idén nem került elhalasztásra az érettségi vizsga. Meggyőződésem, hogy ez a két középiskolai évfolyam, annak ellenére, hogy a digitális eszközhasználat mellett a tárgyi tudásban nem kapott kevesebbet, sok olyan élményből, tapasztalatszerzési lehetőségéből kimaradt, melyek – például a sikerek, kudarcok kezelésében, közösség megélésében – a későbbi életük folyamán hiányozni fog nekik. 2020. március közepe óta szeptemberben találkozhattak újra, majd novembertől május elejéig ismét nem látták egymást személyesen, az érettségi után pedig mindannyian szétszélednek. A középiskolai élet hagyományos eseményei, szalagavató, érettségi kirándulás, ballagás nem véletlenül tartoznak a pedagógiai programhoz, személyiségformáló

erejük van. Az oktatás terén sem csak tudásátadásról van szó, a tanárok személyes példaadása, motiváló ereje is hat a fiatalokra, ez a digitális oktatáson keresztül nem tud megvalósulni. Összességében elmondhatjuk, hogy az adott helyzetből a maximumot hoztuk ki.

Czeglédiné dr. Gurzó Mária igazgató

Nicolae Bălcescu Román Gimnázium, Általános Iskola és Kollégium, Gyula

A gyulai „Nicolae Bălcescu” Román Gimnáziumban május 10-én tartották az írásbeli érettségi vizsgát román nyelv és irodalomból. A két párhuzamos végzős osztályban összesen negyvenkilenc maturanus érettségizett, s mindegyikük a középszintű vizsgát választotta. A gimnázium vezetése tíz tanteremben osztotta el az érettségizőket, különös figyelmet szentelve a járványügyi előírásoknak.

Az idei román nyelv és irodalom érettségi vizsga feladatai között Mihai Eminescu „Dorința” (Vágy) című versének elemzése, valamint Mihail Sadoveanu „Baltagul” és Móricz Zsigmond „Barbárok” című műveinek összehasonlítása is helyet kapott.

Ez az Eminescu-vers, számos más költeménye mellett egyébként eredeti nyelvén és magyar fordításában is olvasható a Magyarul Babelben című netes irodalmi antológiában (magyarulbabelben.net/works/ro/Eminescu,_Mihai).

Tápai Ildikó igazgató

Német Nemzetiségi Gimnázium és Kollégium, Budapest

A most érettségizőket kétszeresen is sújtotta a járványhelyzet, ebben a tanévben novembertől, tavaly pedig március után online oktatáson vehettek csak részt. Nagyon lelkiismeretesen készültek az érettségizők, és az ötéves munkának megvan az eredménye, bizakodva és nagy várakozással néztek elébe. Amikor kiderült, hogy nem lesz szóbeli, volt, aki megkönnyebbüléssel fogadta, más viszont sajnálta, hogy ilyen módon nem bizonyíthat, de senkinél

nem okozott ez gondot. Jó képességűek a gyerekeink, tudták magukról, hogy felkészültek és így is tudják hozni a saját maguktól elvárt eredményt.

Idén ötvenkilenc végzős tanulónk közül sokan angolból, matematikából, történelemből emelt szintű érettségit tettek, egyetemi továbbtanulásra készülnek. A szabadon választott tárgyak között a német nyelvű informatika volt népszerű, de többen választották a biológiát, földrajzot, fizikát is, sokféle irányban érdeklődtek. Két emeleten több tanteremben állandó terem- és csoportbeosztás szerint helyezkedtek el, nem volt gond az előírt létszámkorlát betartása, még annál is kevesebben ültek egy tanteremben. Néhány kivételtől eltekintve már korábban megszerezték a B2/C1 nyelvi diploma megszerzéséhez szükséges DSD-nyelvvizsgát. Mivel ballagást számukra nem tarthattunk, május utolsó tanítási napján videós meglepetés-összeállítással készültünk, a bizonyítványosztásra, ünnepélyes díjátadókra, eredményhirdetésre a júniusi évzárón kerül sor.

A tanév során terveink egy részét az online térben valósítottuk meg. A szokásos karácsonyi Christkindlspiel helyett videóban osztottuk meg az előadást, és szintén online módon készített az egyik osztály egy adventi naptárt. A TrachtTagra is otthonról küldtek be a diákok fényképeket.

A most kimenő évfolyam helyébe lépő elsőöket már hagyományosan a városközi gólyatáborba várjuk augusztus utolsó hetében, amire pályázati pénzt is nyertünk, s remélem, az már minden korlátozás nélkül zajlik majd le.

Palatin Anna igazgató

Tarjáni Német Nemzetiségi Általános Iskola

Iskolánk ezt a tanévet már helyi működtetéssel, a Tarjáni Német Nemzetiségi Önkormányzat fenntartásában kezdte. A szükséges dokumentációk elkészülte és benyújtása után csak 2020. augusztus 14-én kaptuk meg a működési engedélyt a kormányhivaltól, így izgalomban telt a nyár, utána azonban már gördülékenyen ment az átállás. Nagyon sok munkával, de nagy örömmel, mert a munkánknak azonnal láttuk az eredményét. Tantestületi döntés alapján tudunk egy-egy szakmai fejlesztést megvalósítani, a korábbi, többkörös tankerületi egyeztetésnél egyszerűbben, több munkával ugyan, nagyobb felelősséggel, de hatékonyabban, a gyerekek érdekében.

Felelősséggel készítettük és sajátunknak éreztük a költségvetésünket, normatíva igényünket. Az elszámolás igazolja, hogy ez jól sikerült. Felszámoltuk azokat a hiányokat, amik eddig felhalmozódtak az intézményünkben. A tankerület visszavette okostábláinkat és laptopjainkat, így informatikailag lesóványodva, néhány darab 2011-13-as számítógéppel kezdtük a tanévet. A Bethlen Gábor Alapkezelőtől nyert 44 millió forintos fenntartói pályázat révén ez év végére megvesszük az okostáblákat, a laptopokat pedagógusaink részére oktatói programcsomaggal, tanuló tabletekkel, és lépésről lépésre XXI. századi nemzetiségi iskola leszünk.

Szakos ellátottságunk száz százalékos, minden kollégánk több diplomával rendelkezik. Teljes egyetértésben és nagy lelkesedéssel fogadták a fenntartóváltást, és örömmel végezték el az ezzel járó többletmunkát is.

A világvárvány – így, az informatikai hálózat nélkül – különösen nagy feladat elé állított minket. Tanáraink külső és belső továbbképzésen vettek részt, minden teremben tudtunk biztosítani helyet azoknak, akik otthonról nem tudták megoldani az online tanulást. Ellenőriztük a gyerekek eszközellátottságát. Ezen a területen jelentős minőségi különbségek adódtak, de valamilyen interneteléréssel és legalább okostelefonnal minden család rendelkezett. Idén a tavalyi tapasztalatok alapján jobban sikerült az online oktatás, csökkentett óraszámban,

de minden tanóra online zajlott. Az alsó tagozaton könnyebben meg tudtuk oldani a differenciálást, kisebb csoportokban a felzárkóztatást és tehetséggondozást. Voltak, akik az egész időszakban igénybe vették az iskolai felügyeletet, a felsősök közül azonban sokan teljesen egyedül voltak otthon. A jelenléti oktatásba visszatérve megéreztek ennek hatását az érzelmek kezelésükön. Az egész napos pizsamás otthonlét nyomot hagyott a munkamorálon, szabálykövetésen, fegyelmetartáson, ezekkel volt teendőnk, ám semmiképpen nem erővel akartunk visszaállni a régi kerékvágásba. Oda már nem is lehet, hiszen valamennyire mindenki megváltozott, de arra törekedtünk, hogy újra tudjunk együtt munkálkodni, és a tanév végéig hátralevő időt erre fel tudtuk használni.

Programjaink közül, amit lehetett online megtartottuk. Az OÁTV német nemzetiségi verseny ismét csak írásban zajlott. Több gyerekünk is bejutott az első húsz közé – egyik tanulóink az írásbeli alapján a harmadik helyezést érte el –, ezért nagyon készültünk a szóbelire, csalódottak voltak, hogy nem került sor rá. A rendszeres éves megmértetés ezen a versenyen a gyerekek eredményei mellett az oktatás színvonalára is utal, szeretünk ezáltal is visszajelzést kapni erről.

A TrachtTagon (Népviselő Napja) eseményén az alsósokkal a jelenléti oktatás keretében részt tudtunk venni, felsőseinkkel délután fotóztunk. Minden évben iskolánk feladata a „Legszebb örökségünk” megyei népismereti verseny megszervezése, ezt idén online módon tartottuk meg a beküldött anyagokból rendezett kiállítás formájában, amit a tatai Német Nemzetiségi Múzeumban nagyobb közönség számára is láthatóvá tettünk. Pályázatot nyertünk a Sváb lakodalom autentikus megvalósítására, ám ezt öszre halasztottuk, hogy a gyerekek valóban élvezhessék majd a sütés-főzést, beöltözést, felvonulást, táncot, s a régi sváb szövegek megtanulását. A tantestület mellett a szülői háttér is összefog a gyerekekért, a hetedik osztályosaink és héregi telephelyünk tanulóinak szülei például jó szervezéssel, termékcímkék gyűjtögetésével és beküldésével nyertek osztálypénzt az idén ötvenéves *Gyermelyi márka* nyereleményjátékában.

A tanév utolsó két napját még kihasználtuk közösségépítésre, élményszerzésre. Ekkor tartottuk az osztálykirándulásokat kísérővel, programmal egybekötött erdei kirándulás formájában. Idén kevés nyolcadikosunk van: huszonnyolc tanuló. Mindannyian továbbtanulnak, jellemzően tatai és tatabányai gimnáziumokban, szakiskolákban, de népszerű az ötéves technikumi képzés is.

A pandémia ellenére eredményes csapatmunkában eltelt tanévre tekintünk vissza.

Gojtán Anna igazgató

Budapesti Horvát Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Diákotthon (HOŠIG)

2021. március 8-án a koronavírus-járvány harmadik hulláma miatt komoly szigorításokat hozott a kormány. Ezek közé tartozott az is, hogy az iskolákban tantermen kívül, digitális formában folytatódott az oktatás. A tavalyi tapasztalatok és jól megszervezett digitális oktatás kitűnő alapul szolgált a 2020/2021. tanévben is az online oktatáshoz. Az előző tanévhez hasonlóan különös odafigyelést és segítséget nyújtott az iskola az érettségizőknek. A tananyag el-sajátítása és a fakultációk mellett lehetőségük volt személyes konzultációkra is, mely lehetőséggel több diák is élt. Mint minden helyzetben, a HOŠIG diákjai most is bizonyították segítőkészségüket, és hogy az iskola falain túl is létezik egy igen erős és összetartó közösségi élet. Ennek szellemében nemcsak az érettségizők segítettek egymásnak, hanem az összes évfolyam tanulói. Április 19-én az óvodások és az általános iskola alsó tagozatos diákjai visszatértek az intézménybe, majd május 10-én a felsősök és a gimnazisták is csatlakoztak fiatalabb társaikhoz. Igaz, az első napokban néhányan még hiányoztak, de pár nap elteltével mindenki elfoglalta helyét a fedélzeten. Úgy a tantestület tagjai, mint a diákok nagyon örültek az újbóli együttlétnek.

Az idei tanévben összesen húsz diák jelentkezett érettségi vizsgára, négyen előrehozott emelt szintű érettségit tettek angol nyelvből, és a jobb érdemjegy reményében is volt két érettségiző diák. A tanórák, az érettségi vizsgák valamint a tanórán kívüli iskolai élet az előírások szigorú betartása szerint zajlott.

Folyamatban vannak az iskolai beiratkozások, az eddigi adatok alapján az óvodába tizennégyen, az első osztályba tizenketten, az előkészítő évfolyamba pedig húszan iratkoztak be. A tavalyi tanévhez hasonlóan terveztük a nyolcadik évfolyam ballagását, az érettségizőknek számára pedig egy napra szerveztük meg a ballagási ünnepséget és az érettségi bizonyítvány ünnepélyes átadását.

Ruzsa Anna igazgató

Méhkeréki Román Nemzetiségi Kétnyelvű Általános Iskola

Ismét eltelt egy tanév. Mintha csak tegnap üdvözlöttük volna a diákokat az iskola kapujában. A 2019/2020-as évet digitális formában zártuk le, abban reménykedve, hogy ez nem fog megismétlődni. Szeptemberben tárt karokkal vártuk a diákokat, mivel ha jól belegondolunk több mint fél éve nem láttuk egymást, és ők sem találkoztak. Kollégáimmal szeptemberben arra összpontosítottunk, hogy minél többet ismételjünk a diákokkal, mivel a digitális oktatás során nem 100%-ban sajátították el a tananyagot.

Sajnos a járványügyi helyzet miatt ebben a tanévben nem került sor a személyes részvételt igénylő versenyekre. Ez nagy hatással volt a gyermekekre, hiszen elmaradt a nagy motiváló erő, a druk, ami a versenyek velejárója a tanulók és tanáraik részéről is. A környező települések által szervezett – többségükben vers- és mesemondó – versenyeken részt vettünk. Diákjaink ezeken szép helyezéseket értek el. A járványügyi helyzet miatt idén ismét elmaradt a szóbeli Országos Általános Iskola Tanulmányi Verseny, csupán írásbeli formájában vehettek részt tanulóink, melyen első, illetőleg második helyezést értek el román nyelv és irodalom, illetve román népismeret kategóriában.

Amikor először vezették be a digitális oktatást, még megszeppenve álltunk a „nagy” feladat előtt, hiszen az számunkra még ismeretlen volt. Idén viszont már teljesen más szemszögből közelítettük meg az új, de mégsem ismeretlen feladatot. A távolléti digitális oktatásban való részvételnek alapfeltétele a technikai eszköz és az internetelérés. Az intézményünkben tanuló közel száz gyermek rendelkezett a digitális oktatási formához szükséges informatikai eszközökkel. A technikai feltételek tehát adottak voltak a távolléti digitális munkarend megvalósításához.

Iskolánk az első körben a legkézenfekvőbb, legegyszerűbb megoldást választotta. A 2017/2018-as tanévtől elhagytuk a papír alapú naplővezetést és a Kréta elektronikus napló használatára tértünk át. Az elsődleges és egységes platform a digitális oktatás során ezért a Kréta rendszer lett az, amin pedagógusaink szöveges üzeneteket (pl. házi feladatok rögzítése), valamint linkeket osztottak meg. Számunkra a legegyszerűbb platformformáknak a következők bizonyultak: Google Meet, Google Classroom, Gmail. Az idén már minden gördülékenyen ment, a tanárok és a diákok is rutinszerűen használták az összes oktatást elősegítő platformot.

Alsó tagozatban fontos volt a szülők támogatása és segítsége is. A pedagógusok számára a hagyományos tananyaghoz képest megkettőződött a feladat-

mennyiség, a ráfordított idő és energia. A tervezés ideje sokkal hosszabb lett, hiszen úgy kell a feladatokat összeállítani, hogy erősítsék a tanulók ismereteit, ne terheljék túl őket, önállóan is el tudják készíteni és kikapcsolódást is jelentsenek. Nem csupán nőtt azonban, hanem sokkal inkább meg is változott a feladatmennyiség. Nem lehet ugyanúgy oktatni, mint tantermi keretek között.

Május 10-én úgy az alsó, mint a felső tagozat teljes létszámmal visszatért az intézménybe. Diákok, tanárok és szülők egyaránt várták a régi hagyományos oktatási forma visszatérését.

A Nemzetiségi Pedagógiai Oktatási Központ szaktanácsadói mérés-értékelés munkacsoportja e tanév során megkezdte a kompetencia alapú tesztek készítését A01 A1, A2, B1, B2 szinteken horvát, német, román, szerb és szlovák nemzetiségi nyelveken. Intézményünkben román nyelvből az A2 és B1 szintű teszt került kipróbálásra a 6. és 8. évfolyamon. Nagy érdeklődéssel várjuk az eredményeket.

A legnagyobb öröm intézményünkben az, hogy a régi, hagyományos és méltó módon tudunk elbúcsúzni a ballagó nyolcadikosoktól.

Reménykedem, hogy a 2021/2022-es tanév más lesz, mint az idei. Újból szeretnénk megrendezni a hagyományos és egyben új versenyeket, rendezvényeinket.

Balányi Klára és Mayer Éva összeállítása

A TrachtTag ismét megdobbantotta a szíveket

Április 30-án immár 7. alkalommal ünnepelte a magyarországi némettség a gyönyörű népviseletét. A hagyományos népi ruhaviseleti darabok modern öltözékekkel való kombinálásával egy darab múltat emelünk át a jelenbe, ami által az is jól kirajzolódik, hogy a hagyományos nagyon is beleillik a modern világunkba.

A Magyarországi Német Kulturális és Információs Központ és Könyvtár (Zentrum) felhívására évről évre egyre többen keresik elő a régi szoknyákat, csizmákat, ingeket és vállkendőket. És a szekrények mélyéről előkerülő ruhadarabokkal együtt mindig felszínre kerül egy-egy szép emlék, néhány értékes régi történet is.

A beérkezett több száz fotón is jól látszik, hogy miközben egyre több intézmény csatlakozik a kezdeményezéshez, a TrachtTag generációkon átívelve is megmozgatja a családokat. Emellett az önkormányzatok, különböző baráti körök és kultúrát ápoló csoportok különleges és kreatív produkcói színesítik a palettát.

– Nemcsak a beérkezett anyag feldolgozása izgalmas, hanem nagy élmény részt venni és felvenni a viseletünk egy darabját – hangsúlyozza Ambach Mónika, a Zentrum igazgatója.

A TrachtTag már rég felülmulta az eredeti elképzeléseket. A szervezőcsapat nagyon hálás azért, hogy a némettség egy olyan évenként ismétlődő ünnepel gazdagodott, amit a közösség ilyen hamar magáénak érzett, illetve ilyen nagy tömegeket mozgat meg minden év április utolsó péntekén.

Baj

Színes képösszeállításunk a hátsó borítón látható!

Új Bolgár Oktatási és Kulturális Központ épül

Interjú dr. Muszev Dancso elnökkel

Ahány család, annyi különféle gond adódik az új típusú koronavírus-járvány miatt, ami a magyarországi bolgárságot sem kímélte. A társas kapcsolatok csökkenésével közösségként is nehezített pályán kell helytállniuk, miközben az intézményrendszer komoly változásokon megy keresztül. Dr. Muszev Dancsót, a Bolgár Országos Önkormányzat elnökét kérdeztük az elmúlt időszakról, a közösséget érintő intézményi változásokról és a tervekről.

– *Hogyan értékelné az elmúlt bő fél évet?*

– Nagy feladatok és még nagyobb kihívások előtt álltunk. A koronavírus-járvány miatt a közösségünk nem tudja a szokott társasági életét élni. Az állandó bizonytalanság és a drasztikusan lecsökkent találkozások eredményeként sorvadásnak indultak a tágabb szociális kapcsolatok, ez pedig a közösségek szintjén mutatkozik meg a legjobban. A rendkívül nehéz körülmények ellenére a magyarországi bolgárok a fejlődésről döntöttek. Napjainkban egy olyan új korszak intézményi alapjait tesszük le, amivel gyermekeinknek, unokáinknak teremtünk biztos jövőt.

– *Az elmúlt időszak legjelentősebb intézményi változása a Bajza utcai épület elhagyása volt. Fájó döntést kellett meghozni, ugyanakkor egy új kapu nyílt ki a közösség számára.*

– Az ingatlan tulajdonosa, Magyarország Kormányának 2020. szeptember 10-én meghozott rendeletével kijelentette, hogy birtokba kívánja venni az épületet, de ellentételezéseként jelentős támogatást biztosít a közösségnek egy új bolgár oktatási és kulturális központ felépítéséhez. Ezzel kezdetét vette a magyarországi nemzetiségek egyik legnagyobb projektje. Novemberig el kellett költöztetnünk valamennyi intézményünket az épületből: a Bolgár Országos Önkormányzat hivatalát, a Bolgár Galériát, a Malko Teatro színházi társulatot, a Bolgár Kétnyelvű Nemzetiségi Iskolát, a Bolgár Kulturális, Információs és Dokumentációs Központot, valamint a Bolgár Kutatóintézetet. Az intézményeinknek helyet adó új oktatási központ a bolgár templom melletti üres telken fog felépülni, ami a Magyarországi Bolgárok Egyesületének tulajdona. A központ látványtervei már elkészültek. Az építkezés várhatóan nyár végén fog elkezdődni. Erről folyamatosan tájékoztatjuk közösségünket.

– *Milyen nagyságrendű beruházásról beszélünk? Előreláthatólag mikorra fog megvalósulni?*

– Hárommilliárd forint értékű munkálatokról van szó, amelyek körülbelül két-két és fél év múl-

Soltész Miklós államtitkár Varga Simeon bolgár szószólóval és Muszev Dancso elnökkel az új Központ terveinek egyeztetésén

va fejeződnek be. A Bajza utcai kiköltözés fejében a magyar kormány 2,6 milliárd forintot biztosított az építkezéshez, a bolgár kormány pedig további egymillió euróval támogatja a beruházást. Ez egy nagy gesztus és a töretlen bizalom jele mindkét kormány részéről, amelyet a magyarországi bolgár közösség sok évtizedes értékteremtő munkájával érdemelt ki. Erőnkön felülinek nevezhető ez a projekt, de hiszem, hogy észszerű gondolkodással és töretlen összetartással sikerül megvalósítani. A történelem valahogy mindig úgy alakította, hogy a mi közösségünk a váltságokban tudott növekedni, nagyot alkotni: a két világháború között épült meg a bolgár templom, 1957-ben nyitotta meg kapuit a Bolgár Művelődési Ház. A legnagyobb szükségben tudtunk összefogni és bízunk benne, hogy most is számíthatunk honfitársainkra és barátainkra. Támogatást, erőt és kitartást szeretnénk kérni mindenkitől, mert nagy dolgok kapujában állunk.

– *A Bolgár Oktatási és Kulturális Központ felépítéséig hol kaptak helyet közösségi intézményeik? Milyen formában tudják folytatni a működésüket?*

– A Covid-helyzet miatt be kellett zárni a Rila Hotelt, ám sikerült úgy átcsoportosítanunk az erőforrásainkat, hogy itt zavartalanul folytathatják működésüket a különböző intézmények. Rendkívül összetett jogi eljárásokon mentünk keresztül, a tavaly novemberi költözés pedig fizikailag és lelkileg is rendkívül megterhelő volt munkatársaink, pedagógusaink számára. Mindenki komoly erőfeszítést tett, hogy az idei évtől megújult környezetben tudjuk folytatni a közösség számára nélkülözhetetlen oktatási és kulturális tevékenységeket. Önerőből

és a magyar kormány támogatásával felújítottuk a szálloda első és második emeletét, amelynek eredményeként februárban megnyitotta kapuit a bolgár iskola. A diákok és a tanárok nagy örömmel vették birtokba a szép új tantermeiket, amelyeket okos-táblákkal és más korszerű eszközökkel szereltünk fel. Az iskola az első emeleten kapott helyet, az önkormányzat hivatala és a könyvtár pedig a második emeletre költözött.

– *Hol tart az óvoda költöztetése?*

– Az óvoda tavaly szeptemberben a Vágóhid utcai Kerekerdő Óvodába költözött. Ez a megoldás nagy segítséget jelentett a Ferencvárosi Önkormányzattól. Az intézmény mindössze száz méterre található a Bolgár Művelődési Háztól és hasonlóan jó feltételekkel rendelkezik, mint a Bajza utcai épületben kialakított óvoda volt: tágas, világos terek, csoportszobák, kertkapcsolat biztosítja a gyerekek számára a legteljesebb biztonságot és a játékos fejlődést. Arra biztatok minden szülőt, hogy írassa be gyermekét a Bolgár Kétnyelvű Nemzetiségi Óvodába, hiszen két kultúra egyidejű elsajátításával hatalmas gazdagságot örökölnék a gyermekeink. Nekik építjük a jövőt, az új központot, amelyben természetesen saját óvodát alakítunk ki.

– *Említette, hogy lelkileg rendkívül nehéz időszakot él meg a közösség. Milyen módon próbálják meg életben tartani a kapcsolatokat?*

– A világvárvány nagyon erősen sújtja közösségünket, hiszen a különböző társadalmi és kulturális kapcsolataink a személyes jelenléteket igénylő eseményekre épülnek. Az iskolai, óvodai, templomi és táncos összejövetelek átalakultak. Minden szülő, diák, táncos, művész, közösségi vezető és önkormányzati munkatárs érzi a bizonytalanságot. Sajnos még nem lehet ugyanis megmondani, mikor áll vissza minden a régi kerékvágásba. Megpróbáljuk a jelenlegi helyzetből is a legjobbat kihozni. A *Roszica* gyermek táncegyüttes online táncpróbákat tart, a *Malko Teatro* színházi társulat pedig rendszeresen szervez online kulturális eseményeket. Ezt a nehéz időszakot a különböző működési folyamatok optimalizálására szeretnénk fordítani, mert hisszük, hogy válságban is lehet növekedni. E gondolatok jegyében kezdtük meg a Szent Cirill és Szent Metód Bolgár Ortodox Templom belső tereinek évtizedek óta húzódó felújítását. A belső festés hűsvétra készült el.

– *Mit üzen a bolgár közösségnek?*

– Amíg terveink megvalósulnak, sok erőt és kitartást kívánok minden pedagógusnak, táncosnak, művésznek, iskolásnak, szülőnek, önkormányzati munkatársnak és a bolgár közösség valamennyi tagjának, hogy amikor két és fél év múlva megnyitja kapuit a Bolgár Oktatási és Kulturális Központ, a magyarországi bolgárság új szellemi és kulturális otthona, azt az őseink által ránk hagyott közös értékekkel tudjuk megtölteni.

Az új Központ látványterve

„A magyarországi némettség életében több a siker, mint a kudarc”

Interjú dr. Józán-Jilling Mihállyal, állami kitüntetése alkalmából

I Dr. Józán-Jilling Mihály belgyógyász-kardiológus, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának közgyűlési tagját és szociális ügyekért felelős tanácsnokát, a Tolna Megyei Német Nemzetiségi Önkormányzatok Szövetségének elnökét, 2021. március 15-én a Magyar Arany Érdemkereszt polgári tagozatával tüntették ki. Az elismerést a magyar–német testvér-települési kapcsolatok bővítésében, valamint a Magyarországon élő német nemzetiség hagyományainak ápolásában és érdekeinek védelmében vállalt szerepével érdemelte ki.

– Ön egyike volt azon úttörőknek, akik a rendszerváltás környékén életre hívták a szervezett magyarországi német közéletet. Mekkora érdeklődést tapasztalt akkoriban az ügy iránt, s milyen kezdeményezéseket, milyen eredményrel lehetett megvalósítani?

– Először is azt szeretném elmondani, hogy noha a kitüntetést egymagam kaptam, egy sok tekintetben állandó szekszárdi, Tolna megyei team nélkül soha semmi nem lett volna elérhető. Ez a csapat apránként már a korai 90-es években összeállt. Az elismerés ezért nekik is jár. Még emlékszem, hogy közvetlenül a rendszerváltozás után, már az első, 1990-es önkormányzati választásokon német kisebbségi listával indultunk, és ezzel egy időben megalapítottuk a Szekszárdi Német Nemzetiségi Egyesületet. Ezzel országosan is az úttörők közé tartoztunk. Az első nagy rendezvényünk 1991 májusában a Pünkösdi Fesztivál volt. A legendás Szendrei-Hepp-Józán trió akkor jött létre, később Krémerrel kiegészülve. (Szend-

Józán-Jilling Mihály 1952-ben született Pakson, egy györkönyi német nemzetiségi, evangélikus családba. A pécsi Nagy Lajos Gimnáziumban folytatott tanulmányai után felvételt nyert a Pécsi Orvostudományi Egyetemre, ahol 1976-ban orvosdoktori diplomát szerzett. Az egyetemi tanulmányai után Szekszárdra került és a Tolna Megyei Kórház orvosa lett, s jelenleg is ott dolgozik. 2017-ig belgyógyász-kardiológus szakfőorvosként vezette az I. számú belgyógyászati osztályt. Jelenleg a kardiológiai rehabilitáció és járóbeteg ellátás területén tevékenykedik. 1993 és 2017 között Tolna megye kardiológus szakfőorvosa, a Magyar és a Német Kardiológus Társaság tagja, annak tanácsadó testületében három cikluson keresztül dolgozott. 1994-es megalakulása után két cikluson át a Tolna Megyei Orvoskamara szervezőtitkára volt.

1990-ben részt vett a Szekszárdi Német Nemzetiségi Egyesület megalapításában, az egyesület titkárává választották. Kezdeményezésére és irányításával Magyarországon elsőként a szekszárdi német színházban mutatták be az Anne Frank naplója című darabot. Kiemelkedő szerepet töltött és tölt be ma is Szekszárd és német testvérvárosa (Bietigheim-Bissingen), valamint Tolna megye és a németországi Main-Tauber, valamint Bautzen járás közötti kapcsolatrendszer kialakításában, ápolásában s tartalommal való megtöltésében. 1994-ben az önkormányzati választások eredményeképp megalakult Szekszárdi Német Nemzetiségi Önkormányzat elnökévé választották, s e testületet 2019-ig vezette. 1995 óta a Tolna Megyei Német Önkormányzatok Szövetségének ügyvezető elnöke, 2006 és 2014 között pedig a Tolna Megyei Német Önkormányzat elnöke. 1995-ös megalakulása óta – és jelenleg is – a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata közgyűlésének tagja, 1995 és 1999 között alelnöke volt.

1995-ben Bezerédj-díjjal, 2008-ban Pro Urbe Szekszárd Emlékplakettel, 2014-ben Batthyány-Strattmann László-díjjal tüntették ki.

Nős, felesége Dr. Rasch Hilda orvos, két felnőtt fiuk van.

rei Mihály, Hepp Ádám és dr. Józán-Jilling Mihály alkották a Szekszárdi Német Nemzetiségi Egyesület első vezetőségét, amely később Krémer Györggyel bővült – *a szerk.*) Miután igyekeztünk élni a már akkor is létező törvényi lehetőségekkel, máshonnan is felfigyeltek ránk, és 1992-ben Tengelicen sor került az úgynevezett „sváb Lakitelekre”, az addig megalapított, illetve alapítás szakaszában lévő német nemzetiségi egyesületek első országos találkozására. Ez az esemény mérföldkőnek bizonyult, hiszen azon kimondatott az a ma is érvényes alapvetés, amely szerint a magyarországi németeknek – az akkor még csak készülő, és egyébként majd csak 1993-ban elfogadott kisebbségi törvény adta lehetőséggel – egyesületi bázisra épülő önkormányzati rendszerre van szükségük. A cél az oktatási-kulturális autonómia, az eszköz pedig az önkormányzati rendszer. Ennek a konferenciának rendező házigazdái voltunk. A magyarországi németek akkori és későbbi vezetői valamennyien részt vettek rajta.

– *Akkor már praktizáló orvos volt. Miért tartotta fontosnak, hogy a munkája mellett ilyen feladatokat is vállaljon?*

– A rendszerváltás optimista lendülete vitt bennünket. Mint fiatal, két szakvizsgás orvost, ekkor felvettek a Német Kardiológus Társaságba is – azóta a kardiológiai-belgyógyászati továbbképzéseimet az ottani társasági életben való, a mai napig is tartó részvétellel biztosítottam, és azóta is hálás vagyok ezért a lehetőségért. Az orvosi munka teljessége – a klinikai és a nukleáris kardiológia területén folytatott kutatásaim – mellett közéleti német nemzetiségi feladatot úgy vállalhattam csak, hogy lemondtam a munka utáni magánpraxisról. A közéleti tevékenységemet tehát gyakorlatilag így végeztem.

– *Melyek azok az eredmények, amelyekre különösen büszke?*

– Az első kisebbségi önkormányzati választásokra 1994 decemberében került sor. Még ugyanebben az évben megalakultak a Tolna megyei német kisebbségi önkormányzatok – így többek között a szekszárdi is –, szám szerint tizenegy helyen. Ez nagy eredmény volt! Megyei szinten törvényi szabályozás hiányában akkor még nem létezett. Amire viszont külön büszke vagyok, hogy 1995 januárjában – abból kiindulva, hogy amit a törvény nem tilt, azt szabad, illetve hogy önkormányzatok társulását a '90-es önkormányzati törvény megengedte – országosan elsőként, *Rittinger* Antal elnökletével megalakult a Tolna Megyei Német Kisebbségi Önkormányzatok Szövetsége. A bíróság be is jegyezte bennünket. Ez abszolút „tolnaikum” volt, és a későbbiekben e példa

mentén más megyékben is megalakultak a szövetségek, amelyek érdekvédelmi és jelölő szervezetekként azóta is fontos szerepet töltenek be.

– *Milyennek értékeli a német nemzetiségi közéletet az elmúlt több mint harminc esztendő tükrében – azt a közéletet, amelynek Ön tevékeny alakítója volt?*

– Sok mindent sikerült megvalósítanunk! 1995 áprilisában *dr. Kaltenbach* Jenő vezetésével megalakult az első országos német önkormányzat; még az év szeptemberében *Kerner* Lőrinc vette át az elnöki tisztséget. Ebben a testületben jogi, ügyrendi alelnökként dolgoztam, a munkámat igen komoly bizottság támogatta. Erre az időszakra tehető a magyarországi németek címerének, himnuszának megalkotása, a legmagasabb kitüntetésünk, a Magyarországi Németiségért Díszítvány megalapítása és az országos gálánk létrejötte is, amelyen többek között az említett kitüntetéseket is átadjuk. Ez idő tájt született meg a bizottsági struktúra határozati szabályozása, amely kisebb-nagyobb módosításokkal ma is érvényes. Az említett indítványokat a mi bizottságunk terjesztette – és személy szerint jómagam – a közgyűlés elé. 1998-ban aztán *Heinek* Ottó vette át a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata vezetését. Az ő személyével a professzionalizmus, számomra pedig egy életre szóló, mély barátság érkezett meg. Ottó javaslatára a német közösséget érintő szociális és egészségügyi területtel kezdtem el foglalkozni, mégpedig nagy örömmel. Olyan sikeres projekteket indítottunk, mint az „Essen auf Rädern” („étel kerekeken”), amelynek révén települések szociális célokra használandó kisbuszokra pályázhattak. Emellett több kezdeményezés célozta az idősek nappali otthonainak és a házi jelzőrendszer-szolgálatoknak a fejlesztését, defibrillátor beszerzésekben segédkeztünk, életmentő tanfolyamokat, rendszeres szociális továbbképzéseket és számos más kezdeményezést valósítottunk meg. Ha tehát áttekintjük az elmúlt harminc évet, természetesen – mint mindenben – vegyesek a tapasztalatok, de a magyarországi németiség vonatkozásában sokkal-sokkal több a siker, mint a kudarc. Amikor indultunk, sokáig például egyetlen oktatási intézményünk se volt – se országosan, se helyileg. Jelenleg kiváló közoktatási és kulturális intézményekkel rendelkezünk, 2014 óta országgyűlési képviselőnk van; a keretek, lehetőségek tehát adóttak. Tehetséges fiatalok veszik át a stafétabotot Tolnában és országosan is. Orvosként pedig az „ora et labora!” jegyében abban reménykedem, hogy a mostani, pusztító járványnak mielőbb vége lesz, és hamarosan újra pezsegni fog az élet a mi rendezvényeinken is.

LdU Presse

Aki díjjá magasult

Vannak olyan szerencsések, akiket már életükben elhalmoznak elismerésekkel, díjakkal, s vannak kevesek, akik ennél is magasabbra jutnak. Bevégzett életművük mutatkozik időtállóan, életük maradandó példának, így kései elismerésként maguk válnak díjjá. Hozzájuk foghatóan ítélt utódok vehetik át a róluk elnevezett elismeréseket, főhajtással idézve fel emléküket.

Balázs János is egyike azoknak, akik helyet kaptak a díjjá váltak sajtóságaos panteonjában. Miként arról tudósítunk: nemrég vehették át az arra érdemesítettek első alkalommal a Balázs János-díjat... Pontosabban másodsor, hiszen Balázs János abban is különleges, hogy egy rövid időre korábban is „díj volt”. Azt az elismerést a hazai roma értelmiség néhány kiemelkedő szereplője kezdeményezte, de sajnálatosan hamar elhalt. (Egyik kitüntetettje éppen az a Bada Márta volt, akivel folytatott beszélgetésünket szintén jelen számunkban olvashatják.)

A mostani díjat az Emberi Erőforrások Minisztériuma 2019 januárjában alapította, de még az év júniusában – a társadalmi felzárkóztatás ügyének kormányzati átszervezése keretében – adományozása a belügyi tárcahoz került. (Beiktatta a 25/2019.

(VI. 18.) BM rendelet). A díjalapító keresve sem találhatott volna méltóbb személyt, mint Balázs Jánost ehhez az elismeréshez, mivel a névadót már életében is határtalan tisztelet övezte a roma értelmiség, különösen a szárnyaikat bontogató képzőművészek és irodalmárok körében.

Balázs János 1905-ben Alsókubinban született, de ötéves korától haláláig Salgótarján Pécskő-dombi cigánytelepén élt. Gyerekként abbahagyott „festegetéseit”, csak hatvanhárom éves korában kezdte újra. Önokító östehetségként emelkedett oly magasra, hogy neve a Magyar Tudományos Akadémia Aranykönyvébe is bekerült, és halála után jóval, a magyar kultúra építésében szerzett érdemeiért munkásságát Magyar Örökség-díjjal is elismerték.

Noha az elemi iskolát – úgy hozta a sorsa – a második osztály után abba kényszerült hagyni, tudásvágya csillapíthatatlan maradt. Ebben is maradandó példát adott. Amikor ismertté lett és sorra keresték fel újságírók, filmesek, néprajzosok, műgyűjtők, valamennyien megdöbbenek attól, hogy mennyire olvasott, művelt és bölcsességet sugárzó. Nem erre számítottak! Schopenhauer, Nietzsche, Rousseau műveiből idézett fejből, Shakespeare életművét is mélységében ismerte. Az őt felkereső Kárpáthy Gyulával a korszerű színházról és az ókori bölcselő, Diogenészről beszélgetett... Amíg ugyanis kezébe nem vette újra az ecsetet, olvasott, olvasott és olva-

Szepesi József

Balázs Jánosnak

(kissé megkésve)

Purdé-pucér a lelked,
Kopott gúnyját régen
levetette és remeg.
Sápaszt-e a büszke szégyen?

Kilesve álmaid: mély
szakadékokban rejtez;
hiába strázsa zord erély –
orozzák. Kapsz és vesztesz.

Szürke ismerős leszel.
Halandó. Halhatatlan
titkodra nincs többé lepel.
Ellopta sok hívatlan.

Sápaszt-e a büszke szégyen?
Purdé-pucér a lelked,
kopott gúnyját régen
levette és remeg...

Kovács József Hontalan

Vers Balázs János festőművész halálára

Nem mondta nekem senki, hogy meghaltál
Nap-arcú Nagyapánk, nem hallottam senkitől
a szememet elsötétítő hírt: hófehér hajad
harmincöt napja feketedik a földben,
mint Isten haja az Óceánok dögfekete ölében,
mint az összerugdalt-fejű apámé,
árván siratom őt is: kegyetlen csöndben
gödrök legalján egyensúlyozva az életem,
nehogy minket is a súlytalanság lélektelen homályába
hömpölyögtessen a Sors, lélegezni tanuló
kölyköket, mert a közöny kígyóként tekeredik
a torkunkra, és süket a Rádió is,
nyálkás szemét kiszurkálták a kéregető kisgyerekek,
akik fényes nappal indulnak csillagot koldulni
sírodra, nagyfényű Nagyapánk:
sebeidből kiforgatott Jób.

Az idei év díjazottai: Fixl Renáta, a Hanns-Seidel-Alapítvány irodavezetője, Joka Daróczi János, a Roma Produkciós Iroda vezetője és Somos László István, plébános

sott. Persze, mint utóbb kiderült, írt is! Eladott festményei árából adta ki *Füstölgések* című verseskötetét. Költői világlátása semmivel sem kevésbé jelentős, mint zömmel mágikus-szürrealista, összetéveszthetetlenül egyedi festői látásmódja. (Ő egyébként az első roma festő, akinek bűnözői körökben hamisításra érdemesnek találták a műveit.) Évekkel ezelőtt a gyűjtői érdeklődés iránta már oly mértékű volt, hogy hagyatékából a Kieselbach Galéria is nagy sikerű tárlatot rendezett. Ezen felül egy lenyűgöző kiállítású kötet kiadásával tisztelgett emléke előtt. „*Cigány méltósággal*” – volt a címe.

1977-ben halt meg. Utolsó éveit ágyhoz kötve (ahogy Heine nevezte ezt az állapotot: matrac-sírban) mozgásképtelenül szenvedte végig. Mindössze tehát hét alkotással teli év adatott neki. Ennyi is elegendőnek bizonyult azonban arra, hogy nemzetközi hírre tegyen szert. Hogy felfedeztetése, működése, a róla szóló újságcikkek, a vele készített interjúk, a róla szóló film és kiállításai számos cigány festőt ösztö-

Kovács József Hontalan

Festékszagú öregember

Balázs János festőművész emlékének

I.

Írás, torkomból kibuggyanó gyöngyragyogású
sírás, hazát kereső ének.

Elordasulva, éltemet mi veszejt el?
Kinek az Óceán dobogású szívét
késelte meg a terrorista márciusi szél?
Mint a kisfiam megvásárolatlan játéka:
anyaföldbarna remekművek hamvadnak
hamuvá, átvirrasztatlan éjszakáimon.
Hazárd koldus vagyok én is,
bolygathatatlan halottakkal játszom.

II.

Almavirághabosan a csöndben,
várlak festékszagú öregember.
Valaki Isten
hangosan beszél az életedről.
Szememig ér a fény:
tenger,
keserű só,
élesre pattintott kő vagyok.
Nomád énekekkel
várlak az idő fényes kapujában.
– Ó meglelhetetlen hazám,
ficáncol a csikósörényes lét! –
Véremtől szivárványos ifjúságom
tündökölni fog,
mert megérkezel,
mint az óceáni szél.

nözzenek a pályára lépésre, a követésre. Otthonában mások mellett rendszeres vendég volt *Szepesi József* költő, *Szabó Tamás* szobrász, *Botos Zoltán* festő, de többször megfordultak nála *Balogh Balázs* András és *Oláh Jolán* autodidakta festőművészek is.

Nem ők voltak az egyedüli látogatói. Gyerekek jártak hozzá (nemcsak romák) a meséit hallgatni, cigányasszonyok tanácsot kérni, festékeket, ecseteket, vásznat, festhető farostlemezeket vittek hozzá a tágabb környezet lakói. A környék kóbormacskáit, kutyáit is oda-odajártak, ha kényeztetésre, megértésre szorultak. Voltak, akik időnként ételekkel teli lábosokkal köszöntöttek rá.

Aki sokakra hat, sokakban él tovább. Ő pedig azokra is hatott, s hat mindmáig, akik személyesen nem ismerhették meg.

Káli-Horváth Kálmán, aki a díj címlapunkon látható plakettjének alkotója – s akivel néhány oldal múlva szintén olvashatnak interjút – maga is sokoldalú ember: előadóművész, festő, költő, író, közéleti személyiség, intézményszervező. Tizenéves fiatalként őt is megérintette, megragadta Balázs János világa. Még porcelánfestő tanuló volt, amikor először festett Balázs János-portrét, ha úgy tetszik a mostani plakett egyik előképét.

Szép és dicsérendő gesztus volt a díjalapítótól, hogy roma művészt kért fel az elismerést megtestesítő kisméretű dombormű megalkotására. Így egy síron túli kézfogás is belelátható.

-háes-

Szepesi József

Balázs János

Különös gyerek az öreg,
akár egy bogaras rokon.
Száz éve óvja egy főveg
s száz éve táncol ő azon.
Száz év magánya szöttesét
ezerszer kinőtte már,
elnyúni mégse bírta még
eddig e furcsa alpakkát.
Egyetlen folt sincs a ruhán,
pedig nap mint nap elszakad.
Az ördög szabta-varrta tán,
ezért ily tartós az anyag.
Száz hímezett, tarka inge fess,
elegáns, tiszta vászon,
száz év magánya műve ez
száz színes szöttes-álom.
Lelkére öltve a csoda
bizony tán kényes is lehet
mindarra, amivel soha
alkotója nem kérkedett.
Ez a különös agg gyerek,
ez a bogaras bölcs naiv.

„Én ezt örömmel teszem...”

Beszélgetés Káli-Horváth Kálmánnal, a RefoRom szakmai vezetőjével

Nemzeti ünnepünk, március 15. alkalmából **Káli-Horváth Kálmán**, a Magyarországi Református Egyház Zsinati Hivatala Budapesti Református Cigány Szakkollégiumának igazgatója, szakmai vezetője Magyar Érdemkereszt polgári tagozata kitüntetését kapott a Budapesti Református Cigány Szakkollégium megalapítása, valamint működési koncepciójának kialakítása érdekében végzett munkája elismeréseként. Hivatásáról, identitásáról, a RefoRom küldetéséről, eddig elért eredményeiről és jövőjéről beszélgettünk.

Budapest tizedik kerületének nagy forgalmú főútvonalai által határolt, csendes, kis utcákból álló belső szigeten található a Budapesti Református Cigány Szakkollégium többszintes, felújított, barátságos épülete. Látogatásomkor a kollégium igazgatója és szakmai vezetője házigazdaként mutatta be az éppen kialakításra kerülő médiaszobákat, stúdióhelyiséget, majd az alagsori konditeremtől a tetőtéri nagy közösségi teremig bejártuk a harminc, felsőoktatásban tanuló fiatalnak otthont adó házat. Végül földszinti irodájában kérdeztem meg Káli-Horváth Kálmánt, hogyan fogadta a kitüntetését.

– Mindig jól esik az elismerés, mert megerősít abban, hogy jó az irány, amerre haladunk. Am olyan háttérből jövök, hogy nem értekelem túl, és nem másoknak akarok megfelelni. Van egy belső mércém, amihez igyekszem igazodni, és örülök, ha ez találkozik mások elvárásaival, s társakra találok ebben. Ha nem úgy tenném a dolgokat, ahogy az bennem megszólal, vagy ahogy vízióként előttem megjelenik, akkor dicsérhetne bárki, akkor is tudnám, hogy nem tettem meg a tőlem telhető maximumot. Az a fontos, hogy épp azt a munkát ismerik el, amit a RefoRom szakmai kialakításában végeztem. Ezt pedig azért tartom fontosnak, mert követőket hozhat, mások számára is kitűnhet, nem értelmetlen dolog odaszentelni valamire az életünket.

– Tíz évvel ezelőtt, 2011 márciusában írták alá azt a szándéknyilatkozatot, amivel elhatározták a felsőoktatásba bekerülő cigány és hátrányos helyzetű fiatalokat szervezeten segítő intézményrendszer létrehozását. Hogyan került ezzel a munkával kapcsolatba, meddig kell visszamennünk az induláshoz?

– Mivel közösségben nőttem fel, és amikor már nem voltam állami gondozott, akkor is mindig közösségekben működtem, mindig volt egy csapat körülöttem. Amikor képzőművészettel foglalkoztam, amikor a Duna Televízióban, színházakban dolgoztam, az is mindig közösségben történt. A Duna TV különösen család szintű, ma már elképzelhetetlen szakmai, emberi közösség volt. Ezek fontos mintaként álltak előttem, jó, hogy megélhettem. Amikor Dániában egy nemzetközi népfőiskolaként működő bibliaegyetemen önkénteskedtem, ott éltem át ezt

A költő saját verseit olvassa fel a Barátság 25 éves jubileumán
Bajtai László felvétele

a bentlakásos és együtt-tanulós műfajt. Ez nagyon más létezés volt, igen sokat tett hozzám, fontos lépést jelentett. Amikor hazajöttem, úgy gondoltam, húzok egy vonalat, itt az ideje, hogy visszaadjak valamit a közösségemnek és Istennek abból, amit kaptam. Ez a küldetés és a szakmai tudás átadása található a keresztény cigány szakkollégiumokban. A médiás korszakom lezárása után dolgoztam egy kisebb egyház közoktatási rendszerének integrált pedagógiai szakértőjeként, aztán amikor 2010-ben megalakult a Társadalmi Felzárkóztatásért Felelős Államtitkárság, akkor odamentem, a sajtóirodát vezettem. Másfél évvel később, amikor az államtitkárból miniszter lett, a miniszteri kabinetben a roma ügyekért felelős tanácsadó lettem mellette. Ez mind olyan tapasztalatokat és belelátást biztosított akár a roma szakkollégiumok létrehozásába, támogatásába, hogy a református egyház, amikor Debrecen után Budapesten a második kollégiumukat indítani akarták, megkeresett. Így kerültem munkásként is a Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózathoz.

– A 2011-es szándéknyilatkozat szerint a szakkollégiumok célja a társadalmi, nemzeti és szociális kérdések iránti érzékenység növelése, a magyar-roma identitás megerősítése, a szakkollégium roma diákjai tanulmányi előmenetelének, nevelésének és személyiségfejlődésének támogatása, valamint a közösségi felelősségvállalás iránt elkötelezett, keresztény szellemiségű roma értelmiség megerősítésének elősegítése. Mint említette, kezdettől fogva ott bábáskodott a roma szakkollégiumok létrehozásánál. Hogyan fejlődött tovább a szakkollégiumi hálózat?

– Ott voltam a háttérben jó drukkerként, de egészen más csinálni és kigondolni, hogy miről szóljon. Menet közben alakul minden szakkollégium, valamennyinek kicsit más a jellege. Sok minden függ attól, ki vezeti, mik az adottságok, mert csak úgy lehet önazonosnak lenni. Ugyan hálózat vagyunk, de minden szakkollégiumnak lehet – és jó esetben van is – saját külön hozzáadott értéke, a roma szakkollégiumok közös jellemzőin belül egyedi színfoltja.

Minden évben folyamatosan változunk, és minden évben úgy láttam, nagy lépést tettünk afelé, ami erről a műfajról bennem él. Idén, a hatodik évünkben különösen ez az érzésem, egyfajta kiteljesedéshez érkeztünk el. Azzal, hogy a kreativitással, a médiamódszertannal kezdtünk foglalkozni – és ez szeptembertől még inkább hangsúlyossá válik –, intézményvezetőként én is és a maga szakmai profiljával a szakkollégium is megérkeztünk egy fontos állomásra. Az útkeresés során sok próba, kísérletezés után most érünk rá, ez lesz a saját identitásunk.

A kezdetekhez képest fontos változás, hogy milyen receptek alapján indultunk el. Meg akartunk felelni a szakkollégiumokról alkotott képnek. Hétvégi frontális előadásokkal szakmai kérdésekben növelni a tudásbázist, jegyzeteléssel. Az egyetemi előadások után ez inkább megterhelő volt. A gyakorlat felülírta ezt, átalakult műhelyfoglalkozássá. Adott témában személyes találkozásokon és részvételen alapuló módszertan, közös zenélés, alkotás, a hétköznapiakon az órarendekhez igazodva a koraesti órákban. Így a fiataloknak lehetőségük van arra, hogy részt vegyenek egy-egy mestermentor vezette alkalmon. Létrehoznak, megvágják egy tartalmat, képszerkesztő programmal elkészítenek egy meghívót, összeállítanak egy betleheses műsort karácsonyra, portréfotókat készítenek, csendéletet rajzolnak. Tematikailag többféle műhelyalkalmat kínálunk. Van egy kreditszám, amit teljesíteni kell, de ebben rugalmasak vagyunk. Arra fektetjük a hangsúlyt, hogy jó színvonalon teljesítsenek. A félévenkénti tizenöt óra önkéntességet is rugalmasan végezhetnek. Fontosabb a méltányosság, mint az igazságosság gondolata. Az igazságosságból alapvetően merev szabályrendszer következik, a méltányosságban a fiatalnak az adottságait, lehetőségeit is figyelembe tudjuk venni.

– *Hogyan működik a médiamódszertan a gyakorlatban, és hogyan kapcsolódik a szakkollégiumi célokhoz?*

– A Dikh Televízióval partnerségben a RefoRom szakmai munkájával valósult meg az Első Országos Cigány Versmondó Verseny. Ebben a projektben részünkről erősebb a társadalmi felelősségvállalás, most nem a mi szakkollégistáink álltak a kamerák elé, hanem a gyakorlati munkát végeztük. Mi vágtuk meg a mobiltelefonnal felvett beküldött anyagokat, próbáltuk, legalább a feliratozást illetően egy séges minőségűre hozni. Létre kellett hozni ehhez a háttér-médiatárat, onnan belinkelni, promózni, mozgatni a folyamatot. Ez jó főpróba a szeptemberi kezdéshez. RefoRom tévéként is tudunk online

működni, és így elérhetjük a távolabbi társadalmi rétegeket, csoportokat – a cigányok nagy többségének ugyanis van okostelefonja. Fontos ebbe az irányba elmozdulni, mert akkora az igény a találkozásra, hogy bár szép számmal vannak a hálózaton belül egyetemet, főiskolát végzett, illetve végző cigány szakkollégisták, nem várható el tőlük, hogy egyetemi és szakkollégiumi feladataik, munkájuk mellett ezt mind ki tudják elégíteni. Nem lehetnek ott minden tanodában, minden általános iskolában, nem korrepetálhatnak mindenkit ők, nem találkozhatnak mindenkiel. Társadalmi felelősségvállalásukat erősítjük azonban már most, hogy amikor már diplomájuk, szaktudásuk lesz, amikor a pályájukon már hitelesek, megállták a helyüket a maguk jogán, tudjanak adni, és az természetes is legyen számukra. Amíg ide eljutnak, addig itt ezzel a műhelymunkával, média-módszertanos gyakorlattal, online módon, át tudják adni, amit már tudnak, és ez is választható például a félévenként előírt önkéntes munkaként. Sok helyre el tudnak jutni így, hírt adnak, és magukban is tudatosítják, hogyan jutottak el eddig, milyen víziójuk van a jövőjükéről, mintául szolgálhatnak másoknak. Ez a közösségi médián keresztül lehetséges.

Most már ilyen módon eljut a hírünk a vidéki iskolákba, hátrányos helyzetű fiatalokhoz. Hasonló módon is indultunk: a történelmi egyházaknál elég formabontó módon – de a református egyház zsinati vezetése elfogadta –, egy slam poetry rappes videóval töltük be magunkat egy kampány keretében. Itt el is dőlt, hogy mai hangon, frissen, bátran kell szólni, hogy a hangunk elérhesse a fiatalokat.

– *Milyen az együttműködés a Cigánymisszióval és a Zsinati Hivatallal?*

– A Cigánymisszióval és a Zsinati Hivatallal együttműködve jött létre a RefoRom. Ebben az épületben a Dunamelléki Református Egyházkerület lánykollégiuma működött, amit átadtak nekünk használatra, bérleti díjat sem kérve, ráadásul jelentős finanszírozási forrásokat biztosítanak számunkra. Ez egyházi részről komoly felelősségvállalás, ami nélkül nem tudnánk ilyen minőségű munkát végezni. Kezdetben EU-s pályázati forrásból mintaprojektként működtünk, aztán három éves állami pályázati forrásból. A Zsinati Hivatal kiegészíti a költségvetésünket, ezzel lehet biztosítani azt, hogy valóban otthon érezhetik magukat a kollégisták, ösztöndíjat kapnak. Így a túlterheléstől is meg tudjuk védeni őket, nem kell anyagi okokból túlvállalniuk magukat, nem kell szétforgácsolódniuk, a tanulmányaikra összpontosíthatnak.

– *A szakkollégium egyfajta biztosítékot jelent a már felsőoktatásba bejutottaknak, hogy el is tudják végezni az egyetemet, főiskolát és elindulhassanak a pályájukon? Van már az eredményekről visszajelzés?*

– Kezdetben valóban azt jelentette a szakkollégium, hogyha valaki oda bejutott, akkor megnyu-

godhatott a család, hogy diploma lesz a gyerek zsebében. Ma már ennél többet nyújtunk, ezt a célt már túlnőttük. Ma az a cél, hogy a tanulmányi és szakmai sikerek mellett emberileg is minőségükben is gazdagodva szerezzenek diplomát. A keresztény szakkollégiumok pozitív többlete emellett a hit, ami támogatja ennek az emberi, értékalapú kiteljesedését, és a közösségi szerepvállalást.

Az a tapasztalat, hogy a roma szakkollégiumokban végzők 90 százaléka a szakmájában dolgozik, el tud helyezkedni. Ez országosan is kiemelkedő arány, szakkollégistáink teljesítményével az elvárhatón és a kezdeti várakozáson felül sikeresek a roma szakkollégiumok.

– *Kik kerülhetnek be ide, és hányan vannak?*

– Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy az optimális létszám a harminc körüli, ezzel a létszámmal tudunk jó színvonalon közösségként élni, a már itt lévőknek biztosítani azokat a körülményeket, amelyek a tanulmányaik elvégzéséhez szükségesek, hogy kiszámíthatóak legyenek az életlehetőségeik, megkapják azt a támogatást, amivel sikeresen diplomához juthatnak.

A felvételnél szempont, hogy a jelentkező alkalmas legyen egy ilyen szakmai közösség részévé válni, tiszta szándékkal és motivációval jöjjen. Ha ez megvan, az egyéb hátrányok hozzáerősödnek a kihívásokhoz. Kollégiumunk nem egyarcú, többféle szempontból is különféle az összetétel. Nemcsak cigányok, húsz százalékban nem cigány hátrányos helyzetűek is vannak köztünk. A cigányok is többféle családból, többféle háttérből jönnek, különböző egyetemekre járnak, nemcsak egy tudományterületről gyűlnek össze. A hagyományos szakkollégiumokhoz képest nagy többletlehetőség, hogy beszélgetéskor a különböző területekről érkezve az éppen adott témához a maguk emberi, társadalmi szakmai szűrőjén keresztül szólnak hozzá, így közösségként is sokkal tágabb kontextusban érthetnek meg egy-egy jelenséget, kérdéskört.

– *Hivatalosan hangzik a szándéknyilatkozatban célként megfogalmazott roma identitás megerősítése és a személyiségfejlődés támogatása. Hogyan történik ez?*

– A felvételikor látom a bizonytalanságot a fiatalok szemében, friss egyetemi polgárként a rémületet, hogyan lesznek képesek teljesíteni az egyetemen is és itt is. Fél év múlva már mást látok. Az első fél év választóvonal a cigány identitásukat illetően is. Amikor megérkeznek, néhányuknál ez nem jelent többet számukra annál, hogy tudják, cigányok, mert a szüleik azok. Etnikai identitásként hozzák magukkal a cigányságukat, és nem egyértelmű számukra, mit is kezdjenek vele. Olyan ez, mint amikor valaki Magyarországról külföldre megy, és ott kezd életet. Nem a magyarságával fog foglalkozni, hanem annak a társadalomnak akar a része lenni, ott akar karriert építeni, új életet kezdeni. Ugyanez van, amikor egyetemisták lesznek, elszakadnak a szülői háttér-

től, van egy lehetőség arra, hogy kitalálják magukat, minek szeretnék látni magukat tíz-tizenöt év múlva.

Ehhez kapcsolódóan jelenik meg az a dilemma, hogy mennyiben támogatja, vagy éppen nem támogatja őket az, hogy ők cigányként teszik ezt. Ha nem is tudatosan, de érzik, hogy ez egy megoldandó feladat, érthető a zavarodottság bennük. Megmutatkozik ez például olyan helyzetekben, hogy mit mondanak egyetemi csoporttársaiknak magukról: kollégista, szakkollégista vagy roma szakkollégista vagyok? Mindenkinek adunk lakhatást, ösztöndíjat, ez önmagában is sokat ér egy vidéki cigány fiatalnak. Itt pedig a kultúra oldaláról találkoznak a cigány identitással. A stigmatizált cigány identitást felülírja, átírja bennük a kultúrához köthető, érték alapú identitás. Nem az az identitás, ahogyan kívülről látnak minket, és emiatt aggódnom, szoronganom kell, hanem beépülnek azok a pozitív tartalmak, amikkel itt a kultúra oldaláról találkoznak és közösségként megélik. Már fél év után észlelhető az a változás, hogy a cigányságuk frusztráció és stigmatizált identitás helyett egyre inkább egy önképük részévé váló érték lesz bennük. Ettől függetlenül látják, hogyan néznek rájuk az emberek, de egyre inkább megerősödnek abban, hogy ez az előítéletes ember gyengesége, és nem a sajátjuk. Nagy lépés ez a személyiségfejlődésük terén, a lehető legtöbb, amit megkaphat egy ember. Ezért is vállaltam ezt a hivatást.

– *Hogyan kapta meg mindezt Ön személyesen, miként jutott el ide, és vált azzá az emberré, aki a munkásságáért kitüntetést kapott?*

– Bizonyos szempontból előnnyel indultam azzal, hogy állami gondozott voltam. Két éves koromig ott-hon nevelkedtem egy cigánytelepen, az egyik nővérem nevelt, a szüleim nem voltak jelen, ezért állami gondozásba kerültem. A szocialista emberképben mindenki egyforma volt, annak minden előnyével és hátrányával. Nem volt külön cigány kultúra, mindannyian állami gondozottak voltunk, nem volt lényeges, ki cigány, ki nem. Tudtam magamról, hogy az vagyok, láttam a Kék fényt, de alapvetően nem számított a cigányságom.

Amikor az 1996-os Ki mit tud?-on versmondó kategóriában döntőbe kerültem, észrevettem, hogy másoknak fontos, kétszeresen is többlettartalmat jelent, hogy István király monológiát, abortusz ellenes verset mondtam. Egyrészt az előadott művek miatt, másrészt hogy azt én, egy cigány fiú mondom. Ekkor elmozdult bennem valami, ráeszméltem arra, hogy ez jelent valamit. Addig a magyar kultúrába nőtem bele, a magyar és európai irodalomba, festészetbe. Kulturálisan magyar identitásom volt, emellett tudtam, hogy apám, anyám cigány, tehát én is az vagyok, de ez egy üres doboz volt, nem tudtam mit kezdeni vele. Ahogy a Ki mit tud? után a figyelem rám irányult, elkezdtek hívogatni cigány szervezetek, költők, hogy mondjak verset, felfedezték, hogy festek is, akkor táborkba, kiállításokra is elhívtak, cigány színházi kezdeményezések szerepekre hív-

tak, cigány eseményeken konferáltam. A cigány és magyar kultúra szimbiózisba került, egyensúlyba, és a két kultúra szétválaszthatatlanul összeforrott bennem.

Szeretném, hogy a szakkollégisták is megérthessék, átérthessék és megélhessék ezt a kerekséget. Nem cigány is, magyar is, hanem ember. Itt a református szakkollégiumban az istengyermekségünk is hangsúlyt kap, ez a legerősebb összeforrasztó erő az identitáselemek között. Ha Isten előtt ugyanolyan módon állok meg, mint bárki a világon, és a szakmában is ugyanolyan jó vagyok, akkor azzal a természetességgel tudok bárki szemébe nézni, és együttműködni vele. Nem kell attól tartanom, hogy cigányként tízszer annyit kell teljesítenem, mint másnak. Sajnos van ebben igazság, de ártalmas, mert egy görcsöt eredményez, megbántottságot takar, nem szabadít fel, és ez a teljesítményből is visszavesz. A sérelmet, dühöt, bosszút is használhatjuk erőforrásként, de össze sem mérhető a szeretettel. Mikor a szeretet a hajtóerőnk, akkor olyan rakétákat gyújtunk be, amely szétfeszít minden belső és külső korlátot. Isten fiaiként és leányaiként határ a csillagos ég. A mennyei erőforrás a sivatagban is megtart.

– *Milyen további célok, tervek állnak még Ön előtt a szakkollégiumot, művészi pályáját és személyes életét illetően?*

– Az utóbbi években az előadóművészet, képzőművészet mellett inkább az írással, kulturális intézmények alapításának előkészítésével foglalkoztam. Annyi mindent csináltam már párhuzamosan. Eldöntöttem, hogy első helyre teszem a szakkollégiumot. Most már olyan módon tud majd működni, ahogyan megálmodtam, s még inkább élővé válik. Azt gondolom, most került a legjobb pályára azzal, hogy sok kiváló ember hozhatja be és oszthatja meg a maga többletét, és hogy szeptembertől a kreatív, élményalapú és cselekvésközpontú működésünket módszertanilag tovább gazdagítja és a médiatartalmak létrehozását támogató egyéni és közösségi munkafolyamatok szervezésének intézményi profilalkotóvá tétele. Felelősségvállalásom van abban, első számú hivatásomnak tekintem, hogy a roma szakkollégiumot értékteremtő közösségként működtessem az egyházzal.

Felvételiztem a teológia nappali tagozatára, ebbe is sok erőt, energiát kell majd befektetnem, de szerencsére a szakkollégiumban már a humán erőforrás és működés terén is sok minden adott, így jól tud majd működni a kettő egymás mellett. Hitelesség szempontjából fontos, hogy ne csak szabadúszó teológusként, hanem végzett lelkészként működjek, tehát előbb-utóbb református lelkész leszek. Az, hogy ez majd milyen utakat nyit meg, az majd akkor derül ki. Nyilván elsődlegesen a jelenlegi munkámat szeretném segíteni azzal, hogy református

intézményként személyemben intézményi lelkész vezesse a RefoRomot. Ez persze nem szükségszerű, de még kerekesebb lenne a szerepvállalásom. Fontos kép számomra kamaszkoromból, hogy majd amikor idősebb leszek, lelkileg szolgálom az embereket. Akkor még színész akartam lenni, nem egészen voltam rendben önmagammal, hogy ki is vagyok valójában, de most jutottam el oda, hogy a korai vízió a megvalósuláshoz érhet. Általában úgy épült az életem, hogy megvoltak a magam víziói, hiszek abban, hogy a lehetőségek, meg az ember életútja valahol eredendően össze vannak szálazva.

Ilyen vízió volt az is, hogy majd örökbe fogadok három gyereket, és most már két örökbefogadott gyerekünk van a feleségemmel, most zajlik a harmadik örökbefogadási folyamata. Abban hiszek, hogy a történetünket magunk írjuk, és mi vagyunk a felelősek azért, hogy ha egy álom megszületett bennünk, akkor mindent megtegyünk a valóra váltásáért. Igent kell mondani rá, amikor ott a lehetőség, beleállni és megtenni, ami rajtunk múlik, így tudunk majd békében meghalni. Nagy célokat tűztem ki magam elé, közben persze fontos, hogy ez ne súlyként nyomasszon. Én ezt örömmel teszem. A megváltottságom tudatában, nem kötelességből, vagy az utolsó ítélettől való félelemből, hanem hállal és szabadsággal a szívemben nézhetek szembe a kihívásokkal és fogadhatom Isten áldásait. Isten szabaddá tesz önmagunk gyarlóságainkkal szemben, felszabadít arra, hogy szabadon adhassuk tovább ránk áradó irgalmát, megbocsátó és inspiráló szeretetét. Hálás vagyok azért, hogy ehhez a Magyar Református Egyházban és munkatársaimban, partnereinkben és a családomban is útitársakra lelhettem. Társakkal könnyebbek a terhek és közösen a kihívásokkal együtt is örömmel gazdagon juthatunk el a célig. Közben pedig a szakkollégisták népes generációi és mi, az őket szolgálók is megtalálhatjuk magunkat úgy, amilyen értékesnek már megelőlegezve Isten megfestette lelki portréinkat gyönyörködve teremtett mesterművében.

– *Köszönöm a beszélgetést, és további eredményes munkát kívánunk!*

Balányi Klára

Aki a Bibliát nem látja, hanem álmodja

Hetvenedik születésnapját ünnepli **Bada Márta**, Balázs János-díjas roma festőművész. Az idei nagybőjti időszakra az *Ars Sacra* Alapítvány zenés-szöveges meditációt állított össze a művésznő több mint tíz évvel ezelőtt készült, és azóta már sok helyen bemutatott, és számos cigány közösséghez eljutott passió-sorozatából. A cigány hagyománykört és legendáriumot is megjelenítő, személyes hangú stációképek az alapítvány YouTube-csatornáján a virtuális térben is megtekinthetők. Magáról, életútjáról, művészi világlátásáról a gödöllői *Levendula Galériában* egy évvel ezelőtt nyílt *Ez vagyok...* című tárlata vall. A kiállítás dr. Halász Levente nyitotta meg. Bada Márta alkotói pályáját méltató írásával köszöntjük a festőművészt születésnapja alkalmából.

A magyar modern festészet kiemelkedő tehetségű kortárs festőművésze, Bada Márta 1951-ben született a Nógrád megyei *Erdőtarcán* ötgyermekes magyar nyelvű cigány családban. Innen a család Gödöllőre költözött, s ez a város lett a mai napig a művész otthona, és számos festményének témájául is szolgált. Legelső, sárkányokat, lovakat, misztikus lényeket, királyokat ábrázoló rajzait szeretett nagyapja meséinek hallgatása közben készítette el, abban az egyszerű házában, ahol mindannyian mély, de tisztesszegénységben éltek. Családtagjai értetlenkedve tekintettek a festés iránti rajongására, csak lemondó elfogadást tapasztalt. Az ínséges téli hónapokban előfordult, hogy tűzifa híján rajzaival fűtötték a szobájukat. Kényszerűségből olykor testvérei haját is lenyisszantotta, majd ecsetet készített a hajszálaból, és titokban tovább alkotott. Megállíthatatlanul, rendíthetetlen akaraterővel és mély hittel festette meg belső világát. Az általános iskolában tanárainak feltűnt a kez ügyessége, izgalmas rajzolási alaplépései, valamint az a különleges álom-lét, amely e kezdeti időszakból származó rajzain, festményein felsejlik. Oktatói bátorítására látogatást tett a gödöllői művésztelep festőóriásainál, *Remsey Jenónél* és *Remsey Ivánnál*, később *László Lillánál* és *Mizser Pálnál*. Azonnal meglátták Márta műveiben az őstehetséget, a lelki romlatlanságot és az utánozhatatlan fantáziavilágot. Csak útmutatásokat adtak neki, hogy ne befolyásolják egyedi színjátását, térérzékelését, bájos figurális és nonfigurális ábrázolási módszerét. Az a mesevilág, amelyet magának teremtett, minden festményén megjelenik.

Tizennyolc éves volt, amikor először kiállították a képeit. Eleinte amatőr rajzpályázatokon vett részt, majd alkotásait egyre többször hívták meg rangos

magyar és külföldi tárlatokra. Festményei megtalálhatók a Magyar Művelődési Intézet Gyűjteményében, a Magyar Néprajzi Múzeumban, a Roma Parlament Képtárában, a Közéleti Roma Nők Egyesületében, *Hitben, reménységben* című alkotása pedig a Vatikán műtárgyai közé került. E képén egy magyar és egy cigány asszony parolázik virágzó csipkebokrok mellett. A művész látomásában Isten nem égő, hanem színpompás virágoktól tobzódó csipkebokorként jelent meg Mózes előtt a Hóreb-hegyen. Tucatnyi rangos külföldi kiállításon – más helyszínek mellett az Egyesült Államokban, Hollandiában, Ausztriában, Francia-, Olasz-, Német- és Finnországban – szerepelt a képeivel. Példaértékű művészi pályája, sikerei ellenére megmaradt szerény, csendes, családját szerető és oltalmazó, a városára, Gödöllőre büszke asszonynak.

Bada Márta művész elődeit Marc Chagallban, Szinyei Merse Pálban és Oláh Jolánban látja. Az ő stílusuk, vonalvezetésük, színhasználatuk gyakorlati felfedezhető a festőnő alkotásain. Valóságos és álombeli élményeiből származnak képi nyelvezések sémái. Legfőbb műzsája a természet, amely a festmények készítésének „műterméül” is szolgál. Képein túlzásoktól mentesen, szociológiai hitelességgel ábrázolja a cigányságot. Bada Márta méltósággal, büszkeséggel viseli identitását, és a szeretet, egymás segítése a fő vezérelve. A putrivilág mikrotársadalmainak tagjai minden korban összefogtak, segítettek egymást, harsányan szórakoztak, önfeledten táncoltak, ettek-ittak. Ez az irigylésre méltó, szabad életérzés gyakran visszaköszön alkotásain. A néző maga is részt venne azokon a mulatozásokon, amelyek a *Májusi szerenád*, avagy a *Cigányból* című festményeken is láthatók.

Közel hat évtizede alkot olajjal, pasztellel, szénrel és vízfestékekkel. Képeinek többsége impresszionista, illetőleg posztimpresszionista jellegű, de a realiztikus és az absztrakt expresszionista stíluselemek is feltűnnek az alkotásain. A szabadság iránti igény, a madárélet, madárlélek is megjelenik a képein. Ezzel kapcsolatban festette meg a *Vándormadarak voltunk* című alkotásán a cigányság egyik abszurd, ám figyelemre méltó eredetmítoszáét. „Valaha madarak voltunk. Egyik helyről a másikra repültünk, ahol élelmet találtunk, ott leszálltunk és ettünk. Amikor jóllaktunk, továbbrepültünk. Egyszer olyan helyre kerültünk, ahol annyi volt az ennivaló, hogy nem bírtuk megenni mind. Jött a dél, és jött az este. Másnap dél és másnap este. Bennünket még mindig ott talált. Lassacskán eltűnt a szárnyunk, kezeink nőttek helyette. Azóta sok cigány gyerek született. Szárnyunk nincs már többé, de reméljük, hogy repülni fogunk még.”

Munkái között életszerű képeket és szürreális, meseszerű alkotásokat is találni, míg absztrakt expresszionista képein előszeretettel játszik kontraszthatásokkal. Lenyűgözően érzékelteti az életet és halált, az örömet és bánatot, a jót és rosszat, a sötétet és világost, a megnyugtatót és félelmetest. A művésznő úgy fest, amint lát: színesen, élénken, mély lelkiséggel. Színekben oldja életét: örömet, fájdalmát, vidámságát, csalódottságát, magányát és derűjét. Sokszor kontrasztos színekkel formálja képpé súlyos gondolatait.

Bada Márta festményein gyakori szereplő Szűz Mária – meglepő módon arany fülbevalóval ábrázolva –, valamint Jézus színpompás öltözékben, ám a glória megfestéséről több alkalommal eltekintett. Passióképeinek legkülönlegesebbje a *Visszaadott szög* című: egy siratóasszony visszaviszi a cigányok által ellopott szöveget Krisztus keresztfájához. A hagyomány szerint cigány kovács készítette a Jézus Krisztus keresztre feszítéskor használt szöveget, de egyet elcsent ezek közül, hogy mérsékelje Jézus szenvedését. Bada Márta megfestette a szög visszavitelét, hogy a lopás stigmája alól megmenekítse a cigányokat.

A festőnő szívesen ábrázolja az állatvilágot. Főként a lovakat, a harmónia, a szabadság jelképeit. Már legelső gyermekkori rajzain is feltűnnek ezek a szép, kecses testtartású és okos állatok. Néhol kihívóan mosolygó kék színű lovak jelennek meg, hasonlatosan Franz Marc vagy Marc Chagall lovakat ábrázoló festményeihez. (Bada Márta lovainak kaján vigyorát a cigány hagyomány magyarázza, tudniillik a rafinált roma kupeczek, ha azok szikárság helyett lomhának, lustának látszóttak, alkohollal itatták meg lovaikat. Ezt követően egészségtől kicsattanó örült állatként, „sárkánymozdulatokkal” futkároztak a lópiacra egy teljes napig, és persze jó pénzért el is keltek.)

A virtuális kiállítás és meditáció az alábbi linken tekinthető meg:

<https://www.youtube.com/watch?v=-1pdw43I3bl>

Műveinek talán legkedveltebb témája a szerelem. Ölelkező, egy testté váló, súlytalanul lebegő, a tömegvonzás törvényének ellentmondó szerelmespárokat fest. A képek szereplőit határozott kontúr vonalak védik, remegnek a boldogságot árasztó színfoltok, virágkötegek, a tiszta, báránnyelű ég, a fénytel teli természet. Ugyanakkor számos szereplő arca borongós, szomorú, tekintetük kételyekkel teli. Néhol a csillogás elhalványul. Ajkaik vékonyak, arcuk érzelemszegény. A megfestett párok csupán a fizikai térben kapcsolódnak össze, itt érintik meg egymást. Valójában kitekintenek a képből. Egy másik, boldogabb, ragyogóbb világra vágyódnak, ahol az igaz szerelem várja vagy várta őket. De feltűnik a lelki magány is. Egyrészt a magára hagyott, kiközösített, megbántott ember súlyos egyedülléte, másrészt a társas magányban élők, akik a felszínen boldogságtól sugároznak, de lelkük mélyén ketrecbe zárt madarak. Finoman festi meg a szemeket, amelyek szinte felcsillannak a gyakorta elmosódott háttérből. A lélek mélyéig hatolnak, mintha az oda eltemetett titkokat próbálnák felszínre hozni.

Bada Márta festményeivel beenged az álomvilágába, gondolataiba, lelkébe: megnyílik. A képeit csodáló néző saját lelkivilágának fényes oldalát is megismerheti, mert örömteli szívvel, megelégedettséggel tekinthet e festett világra és saját magára. A művész más alkotásaiból komorság, bánat és félelem árad. Ez a szemlélő lelkének azon sötét bugyrait nyitja meg, ahová dühét, szorongását és bűneit rejtette el.

Halász Levente

Nyirkos Zsófia felvételei

orszagut.com

A Pápai Történettudományi Intézet magyar tagja

Beszélgetés Molnár Antal történésszel

Molnár Antal, a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének igazgatóját, az ELTE Történeti Intézetének docensét ez év februárjában Ferenc pápa kinevezte a Pápai Történettudományi Bizottság tagjává. A kinevezést március 9-én vette át Michael August Blume apostoli nunciustól a Szentszék magyarországi nagykövetségén. Molnár Antal személyében először van magyar tagja a Pápai Történettudományi Bizottságnak.

– Gratulálok a kinevezéséhez! Mit jelent az Ön számára a Pápai Történettudományi Bizottság tagjának lenni?

– Az, hogy engem, egy magyart választottak a bizottságba, nagyfokú bizalmat, elfogadást, jelent a Vatikán részéről, számomra pedig nagy megtiszteltetést. A vatikáni bizottsági tagság nem munkahely, nem kell kiköltözni, ez klasszikusan egy tanácsadó testület, hasonló a kuratóriumi vagy az akadémiai tagsághoz. Nyilván könnyű belátni, hogy a Vatikán, a Szentszék, Róma a történettudományok hazája, nagyon sok történész fordul meg ott, sokan dolgoznak a vatikáni levéltárban, könyvtárban. Ezért is nagy megtiszteltetés és boldogság ennek a harmincfős bizottságnak a tagja lenni, főleg úgy, hogy magyar még sosem volt közöttük. Közép-Európából egy lengyel jezsuitával és egy szlovák kolleganővel hárman képviseljük a visegrádi régiót. Ez végül is nem rossz arány, hiszen tíz százaléka a bizottságnak ebből a térségből jön. Azt viszont eddig még egyetlen interjúban sem mondtam el, hogy én vagyok a legfiatalabb tag. Hetven év az átlagéletkor, mint az akadémiák, például a Hrvatska akadémia znanosti i umjetnosti (Horvát tudományos és művészeti akadémia, HAZU) vagy a Magyar Tudományos Akadémia tagsága esetében. A bizottságban vannak emeritus tagok is, tehát idősek, akik már nem tudnak részt venni a munkában. A többiek tevékeny tagok, de zömük az 1940-es, 50-es években született. Ötvenegy évesen tehát a bizottság legfiatalabb tagja vagyok. Új nemzedéket emeltek be a tagságba.

– Hogyan működik ez a tanácsadó testület?

– Évente egy-két tanácskozás van, ilyenkor Rómában ülésezünk, és a Szent Márta-házban kapunk szállást, ahol jelenleg a pápa is lakik. A legfontosabb témák az egyháztörténelem főirányai, tehát a Szentszék részéről egyfajta tematizáló munkaközösségként működünk. Ha a Szentszék részéről felmerül egy történeti probléma, akkor adott esetben kikéri a bizottság véleményét, illetve a fontosabb egyháztörténeti évfordulókhoz, eseményekhez rendelt konferenciákat szervez. Ezek anyagát azután meg is jeleníti. Minden országnak működik történész nemzeti bizottsága, amelyik részt vesz a történész világkongresszusok szervezésében. A Vatikáni Nemzeti Bi-

zottság abban különbözik a magyar vagy mondjuk a horvát nemzeti bizottságtól, hogy ez nemzetközi testület, az egész világhoz kötődik.

– Milyen nyelven folyik a tanácskozás?

– Olaszul. A Vatikánban az olasz a hivatalos nyelv, ami nem azt jelenti, hogy a diplomáciában nincsen például francia vagy ma már angol is természetesen. Azért azt el kell mondani, hogy a nemzetközi diplomáciában az angol lényegében teljesen átvette az egyeduralmat, az akár a még néhány évtizeddel ezelőtt is jelentős franciától. Hatvan éve egy diplomáciai fogadáson még inkább franciául beszélgettek, ma viszont, ha az ember elmegy egy követségi fogadásra, ott már jó eséllyel angolul folyik az eszmecsere. A Vatikánban ez még mindig az olasz. Magának a bizottságnak is tíz tagja olasz.

– Úgy gondolom, hogy Róma a világ egyik szellemi központja, a vatikáni levéltár pedig igazi kincsesár.

– Róma azért érdekes a történészvilág számára, mert a Szentszék a középkorig lényegében az egész akkor ismert világgal intenzív kapcsolatban állt, mivel a keresztény világ fejének, a római pápának a székhelye volt. A köréje szerveződő intézményrendszer kiterjedt kapcsolatokat ápol az egész keresztény világgal. Ez akkor változott megalapjaiban, amikor a keleti kereszténység levált, majd a XVI. században megjelent a protestantizmus. Akkortól Róma a katolikus világ székhelye lett. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a protestáns vagy a keleti keresztény területekkel ne tartotta volna a kapcsolatot úgy a térítés, mint a diplomáciai terén. A római gyűjteményekben, a Vatikáni Apostoli Levéltárban együtt található az egész világra vonatkozó információk. Minden történésznek tehát, akit olyan történeti források érdekelnek, amelyek a Szentszékhez, Rómához kapcsolódnak, ebben a levéltárban kell kutatnia. Ezért van az, hogy a Vatikáni Apostoli Levéltár nemzetközi kutatógárdával rendelkezik. 1881-től, amikor a Vatikáni (akkor még Titkos) Levéltárat megnyitották a nagyközönség számára, sok történész kereste fel, és több nemzet alapított történeti intézetet. Rómában a nemzetek nagy részének ma is van valamiféle művészeti-tudományos intézete vagy akadémiaja, így nekünk, magyaroknak is. Egyébként a horvátoknak

Molnár Antal 1969-ben született Székesfehérvárott. Középiskolai tanulmányait a Pannonhalmi Bencés Gimnáziumban végezte. Egyetemi tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) Bölcsészettudományi Karán latin–történelem szakon végezte, az Eötvös Collegium tagjaként, ahol 1995-1996-ban diplomázott. A Szegedi József Attila Tudományegyetemen 1999-ben irodalomtudományból, a Paris IV–Sorbonne Egyetemen 2002-ben történettudományból szerzett doktori (PhD) fokozatot. 2000 és 2004 között az ELTE-n török szakos tanulmányokat folytatott. 2007-ben szintén az ELTE-n habilitált, 2019-ben pedig akadémiai doktori címet szerzett. Egyetemi munkája mellett 2005-től a MTA Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa, 2010-től osztályvezetője. 2008 és 2011 között a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottságának titkára, 2018-tól alelnöke. 1997-től 2011-ig a Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya levéltárosa. 2011 és 2016 között a Római Magyar Akadémia igazgatója. 2016-tól ismét a MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa, majd 2019. január 1-jétől igazgatója, illetve az ELTE Történeti Intézetének docense.

is volt egy történeti intézetük Rómában 1962-től, melyet emigráns papok alapítottak, a vezetője Dominik Mandić, a kiváló hercegovinai származású ferences történész volt, de az intézmény végül sajnos elhalt.

– *Mindig is történész szeretett volna lenni vagy más szakmával, más tudományággal is kacérokodott?*

– Általános iskolás koromban a felső tagozaton, amikor a történelem tantárgy is bejött a tanrendbe, nagyon megtetszett. Amikor – mondjuk így – tudatosítottam magamban, hogy a történelemmel főfoglalkozásszerűen is lehet foglalatzkodni, el is döntöttem, hogy erre a pályára lépek. Az, hogy melyik korszakkal foglalkozom majd, az évek során formálódott ki. Nagyon sokáig a középkort szerettem volna kutatni, ezért a latint választottam a gimnáziumban, mint első idegen nyelvet. Aztán latin szakon végeztem az egyetemen is, de elmozdultam a középkortól a korai újkor felé, mert valahogy úgy éreztem, hogy az ismeretlenebb és izgalmasabb. A középkor biztonságosságával szemben a korai újkort kalandosabbnak éreztem, így kötöttem ki aztán a XVI-XVII. századnál.

– *Az Ön neve ismerősen cseng a magyarországi horvátok, de ugyanúgy a horvátországi történészek körében is, hiszen – ahogy említette is – a kutatási területe a hódolt Magyarország és a Balkán története a XVI. és XVII. században. Ez már ugye Horvátország felé kacsintgatás? Miért pont ezt a kutatási területet választotta, vagy miért pont Horvátországot?*

– Engem nagyon érdekelt a török hódoltság. Az, hogy miként éltek ott a keresztények, milyen lehetőségeik és intézményeik voltak. A téma forrásanyagának jelentős része Rómában található. Amikor ezekkel a forrásokkal kezdtem el foglalkozni, akkor döbbsentem rá, hogy valójában, amikor a magyarországi hódoltságra gondoltak, erre az egész nagy régióra, akkor a magyarokkal viszonylag keveset foglalkoztak. Számukra ez az Oszmán Birodalom európai részén működő keresztény egyházi intézményeket jelentette, ezek pedig elsősorban a raguzai kereskedők és a bosnyák ferencesek voltak. Akkor

jöttem rá tehát, hogy a témám nem a szűkebb értelemben vett magyar történelem lesz, hanem a magyar történelem beágyazva a balkáni történelembe. Ez azért is izgalmas, mert a hazai történetírás ezzel viszonylag keveset foglalkozott. Nem igazán ismerte fel azt, hogy ha a hódolt Magyarországgal foglalkozunk, akkor az legalább annyira déli szláv történelem is, mint amennyire magyar. Hiszen nagyon jelentős lélekszámú déli szláv, bosnyák, sokác, horvát, bunyevác, szerb lakosság élt itt, és a római források elsősorban ezekkel a népelemekkel foglalkoznak. Rájöttem, hogy ezt a témát nem lehet úgy kutatni, hogy az ember nem ismeri a horvát egyházi történetírás eredményeit, hiszen ez a saját népük története. Magánszorgalomból megtanultam tehát horvátul olvasni, és beleástam magam a horvát szakirodalomba, majd annyira megszerettem ezt a témát, hogy félig-meddig itt is ragadtam.

– *Az Ön nevéhez fűződik a hódoltság magyar-oszmán kondominium felfedezése? Mit jelent ez pontosan, és Horvátországban is kimutatható?*

– A felfedezés nem az én nevemhez fűződik. Már a XIX. század második felében Salamon Ferenc felfedezte, hogy a hódolt Magyarországon, nemcsak az oszmán intézmények működtek, hanem jelen voltak továbbra is a magyar intézmények. Volt tehát magyar adóztatás, a vármegyék érvényesítették a befolyásukat, a különböző mezővárosok öngazdálkodászerűen működtek, azaz nagyon erősen jelen volt a magyar közigazgatás is a török hódoltsági területeken, nem csupán a török, az oszmán. A XX. század második felében Szakály Ferenc volt az, aki ezt témát teljes mélységében feltárta. Amivel én foglalkoztam a legújabb könyvemben – ami egyben az akadémiai doktori értekezésem is volt –, hogy vajon ez a kondominium, amit a magyarok ismernek, gimnáziumban is tanulunk erről, teljesen egyedülálló-e az Oszmán Birodalom történetében? Megvizsgáltam Montenegrótól Lengyelorszáig, hogy működött-e ott is ilyen kettős uralmi rendszer, és arra a megállapításra jutottam, hogy tulajdonképpen nem. Ennek több oka is van. Ami a legérdekesebb volt számomra, hogy

Horvátországban sincs ilyen típusú kondomínium. A horvát határvidéken (most a mai Szlavóniáról beszélünk, az oszmán-horvát határ Zágrábtól keletre van) nem volt jelen a horvát rendiség, és ennek főleg volt az oka, hogy a török pusztítások következtében már a XIV. századtól kezdve olyan mértékben kicserélődött a népesség, hogy mire a törökök megszállták ezt a területet, addigra már gyakorlatilag balkáni lakosság lakta. Jó példák erre a Fruška gorai kolostorok, azokat is mind a török hódoltság alatt alapították. A legrégebbi források a legtöbb Fruška gorai kolostorról az első török összeírások, melyek a XVI. század első feléből valók. Például Požega környékén nem az ősi pozsegaiak laktak, hanem mindenféle olyan balkáni népelemek, amelyek a török pusztítások után telepedtek le azon a területen. A magyar középkorász Engel Pál, aki Valkó megyével foglalkozott, ami Közép-Szlavónia területe, kimutatta, hogy 95 százalékos népességcsere történt. Ezek a Balkánról odaköltözött népelemek már nem fogadták el a horvát rendeknek az adóztatásra vagy egyebekre vonatkozó esetleges igényét. Magyarországon viszont a magyar lakosság elfogadta azt, hogy a régi uraik is adóztatnak és beleszólnak a közigazgatásba is. A népességcserén túl a horvátoknak sokkal kisebb szerepük volt a végvárrendszer működtetésében is, mint a magyaroknak. Igazából a horvát rendiség is sokkal gyengébb volt, és ezért nem volt már arra ereje, lehetősége, hogy egy ilyen kondomíniumot kiépítsen. Az a legérdekesebb, hogy a horvát egyház, a zágrábi püspökség ugyan a XVII. században gyakorolt joghatóságot a török területeken, de míg a magyar püspökök saját kezdeményezésből próbáltak behatolni a hódoltságba, hogy ott lelkipásztori és anyagi joghatóságot gyakoroljanak, addig a zágrábi püspök nem maga kereste a kapcsolatot a török területekkel. A szlavóniai kolostorokban élő bosnyák ferencesek keresték fel a zágrábi püspököt, hogy vállalja el a joghatóságot felettük, s így megszabaduljanak a boszniai püspöktől. A zágrábi püspököt mozgatták tehát a szlavóniai ferencesek a boszniai püspök ellen. Pont fordítva működött tehát a kapcsolatrendszer, mint Magyarországon. A zágrábi püspöknek adó vagy egyéb jövedelme a hódolt területekől nem volt.

– Ön szerint mi jellemezte a magyar-horvát kapcsolatokat a korai újkorban és hogyan hatott rájuk az Oszmán uralom, valamint a protestantizmus?

– A magyar-horvát kapcsolatokról azt szoktuk mondani, hogy egészen a XVIII-XIX. századig igazában véve nincsen komolyabb ellentét a magyar és a horvát rendiség között, lényegében együttműködnek minden területen. Ezt az újabb kutatások részben már felülírják. Ennek értelmében a horvát rendiség már a XVI-XVII. században egyfajta önállósulási szándékkal rendelkezett, új alapokra kívánták helyezni a magyarokkal való együttműködés feltételrendszerét. Ennek klasszikus példája Ráttkay György történeti munkája, aki már egy ilyen újra-

fogalmazott együttműködésben gondolkodik. Az én kutatásaim azt mutatták, hogy a horvát egyháziak körében lényegében a XVII. század elejétől figyelhető meg ez a fajta rugalmas elválás a magyar egyházi intézményrendszerrel. Ennek a kulcsmomentuma az 1634. évi zágrábi egyházmegyei zsinat volt, ahol az akkori püspök, *Ergelics* Ferenc nyíltan szembe fordult *Pázmány* Péterrel, és nem fogadta el a nagy-szombati tartományi zsinat határozatait, ami rá nézve is kötelező lett volna, hanem tiltakozást nyújtott be. Erre neki nem lett volna joga, mert az egyházmegyei zsinat nem fordulhat szembe a tartományi zsinattal, úgyhogy Róma meg is semmisítette ennek a zsinatnak a rendelkezéseit. Ez egy nagyon érdekes közjáték, mert ilyen se előtte, se utána nem fordult elő. Mindenesetre ez mutatja, hogy a horvát egyháziakban már nagyon erősen élt egyfajta önállósulási szándék a magyar egyházi intézményrendszerrel szemben, nem kívántak közösködni a magyar egyházzal. Jelentős oka volt ennek az is, hogy a protestantizmus egyáltalán nem nyert teret Horvátországban. A horvát politikai elit is hangsúlyozta, hogy ha a magyarok Horvátországban a protestantizmust terjeszteni szeretnék, akkor inkább elszakadnak Magyarországtól. A protestantizmus tehát elválasztotta a két nemzetet ilyen szempontból egymástól, és a horvátoknak a katolicizmushoz való rendkívül szoros ragaszkodása sokban hozzájárult a horvát nemzeti öntudat kialakításához. Bár a XVI. században a horvát főnemesség egy rész ugyanúgy, mint a magyarok, a *Zrínyiek* például vagy az *Erdődyek*, csatlakoztak a protestantizmushoz, de a század végén visszatértek őseik vallására, és attól kezdve harcias védelmezői lettek a katolicizmusnak. A katolikus egyház így jelentős mértékben hozzájárult a horvát nemzeti identitás megfogalmazásához.

– Miben különbözik a magyar és a horvát katolicizmus viszonya a Szentszékhez a korai újkorban?

– Elsősorban abban, hogy Horvátország nemcsak földrajzilag, hanem lelkiileg is közelebb áll Rómához, a magyarországi katolikus egyház nagyon erősen államegyházi jellegű volt. Pontosán a protestáns veszély miatt, nagyon erősen támaszkodott az az ellen védelmet nyújtó Habsburgokra meg a magyar királyi hatalomra. A magyar püspökök például, miután a király kinevezte őket, sokszor nem is kérték a pápai megerősítést. Egy zágrábi püspök esetében ez elképzelhetetlen volt, és a zágrábi püspököknek sokkal szorosabbak voltak a kapcsolataik Rómával, mint a magyar püspököknek. Zágráb eleve jobban kiépített intézményrendszerrel rendelkezett. A plébániahálózat azokon a területeken, amelyeket nem foglaltak el a törökök gyakorlatilag szinte sértetlenül fennmaradt. Sokkal jobban működött a papnevelési intézményrendszer, jóval több szerzetesrend volt, mint a magyarországi egyházmegyeikben. Jobban kiépített, jobban működő egyházszervezet volt, amelynek sokkal erősebb kapcsolata volt Rómával is. Zágráb tehát ilyen értelemben afféle átmenet volt

a dalmáciai és a magyar püspökségek között, amire büszke is volt. Működött Itáliában saját papnevelő intézete, a bolognai, amely elvileg magyar-horvát intézmény volt, de a zágrábi káptalanhoz tartozott.

– Önnek számos tanulmánya jelent meg már Horvátországban, és hamarosan újabb kötetével ismerkedhetnek meg. Bemutatná röviden, hogy miről szól?

– A kötet címe „A zágrábi püspökség és az oszmán Szlavónia”, amelynek a lényege pontosan az, amiről eddig szó volt. A zágrábi püspökség XVI-XVII. századi történetével mások is foglalkoztak Horvátországban, de olyan szempontból nem vizsgálta senki, hogy milyen helyet foglal el a magyar egyházi rendszerben Zágráb. Ez pedig azért fontos, mert Zágráb ekkor teljes egészében a magyar egyházi intézményrendszer része, a kalocsai érsek szuffragáneusa, a zágrábi püspök része a magyar nemzeti egyháznak, tehát ez a természetes kerete. Nem a dalmáciai, vagy bármi más, hanem a magyar. Nagyon sokat foglalkoztak a zágrábi püspökség történetével, de nem úgy, mint a magyar egyházi intézményrendszer részével. A kötet első felében azt mutatom be, milyen helyet foglal el a magyar egyházi intézményrendszerben Zágráb. A második felében pedig ezt továbbfűzve, hogy milyen kapcsolatban áll a zágrábi püspökség hódoltsági joghatósága a magyar püspökök hódoltsági joghatóságával. Röviden összefoglalom az erre vonatkozó kutatási eredményeimet, miként működött a magyar püspökök helynöki hálózata: a pécsi, a csanádi, az egri, a váci püspököknek a hódoltsági

tevékenysége és ezzel összehasonlítom a zágrábit. Hogyan működtek a zágrábi püspökök, s miképp gyakoroltak joghatóságot az oszmán uralom alatti Szlavóniában? Hogyan találják meg őket a szlavóniai ferencesek, s mint vállalják el a joghatóságot, és hogyan működik ez a kapcsolat? Ez azért is érdekes, mert a zágrábi érseki levéltárban több száz levél van, ami a zágrábi püspökök és a szlavóniai, velikai és nasicei ferenceseknek a levélváltását tartalmazza.

– Önt hallgatva az jutott eszembe, hogy valójában új megvilágításba kerülnek a kutatási eredményei a horvát történetírásban. Mégis hogyan reagáltak erre, és egyáltalán az eddig megjelent munkáira a horvát történészek?

– Ami ebben a munkámban új, az egyrészt a téma részletezése, teljes körű bemutatása, nem csupán egy öt oldalas konferenciacikk, hanem egy teljes monográfia. Másrészt eddig nem magyarországi összefüggésben tárgyalták a témát, ami az egésznek a kontextusát megadja. Bízom benne, hogy kedvező fogadtatásban részesül az új kiadvány. A legújabb, most megjelent angol nyelvű könyvemről számos külföldi ismertetés jelent meg, abból a legtöbb Horvátországban. Zágrábban, Dubrovnikban, Slavonski Brodban,. Az írásaimat használják, úgyhogy azt gondolom, nincs okom panaszra. Kutatásaim beépülnek a horvát történetírásba.

– Köszönöm a beszélgetést és további sok sikert kívánok!

Gohér Krisztina

Véméndről a világszínpadra

Magyar Ezüst Érdemkereszttel tüntették ki Horváth István operaénekest

Széles repertoárt felölelő, példa értékű előadóművészi munkája elismeréseként **Horváth István** idén vehette át a magas rangú kitüntetést. A Magyar Állami Operaház magánénekes a Baranya megyei Véméndről származik, s szintén operaénekes feleségével, Kriszta Kingával és két gyermekükkel, Etelével (3) és Hangával (6) Törökbálinton él. Az ének és a zene egész életében elkísérte. Számos hazai és nemzetközi sikert tudhat magáénak, miközben végig hű maradt a gyökereihez.

– Pazar hazai és nemzetközi sikerekkel büszkélkedhet. Hogyan indult a pályája?

– Szüleim ajánlására iratkoztam be a pécsi kántorképzőbe. Ez nálunk igazából családi hagyomány is, mert nagypapám is kántorizált, és édesapám fontosnak tartotta, hogy bármi történjék, legyen egy szakmám. A Véméndi Sextett nevű zenekarban gitároztam és énekeltem tizenhárom évig. Az egyik meghatározó élményem ebből az időből, amikor a pécsi Kodály Zoltán Gimnáziumba kerültem a Ker-

tész Attila tanár úr vezette ének-zene tagozatra. Ez egy teljesen más világ volt, mint amit otthonról ismertem. Véménden a német fúvószenével nőttem fel, aztán gimnazistaként belépett az életembe a ko-

molyzene és az opera. A Toscát például hétszer néztem meg, teljesen lenyűgözött. Mivel nem tudtam mindig jegyet venni, a jegyszedő néniknek köszönhetően tekinthettem meg ingyen az előadásokat. Hihetetlenül ösztönöző volt. Ekkor már titkon arról álmodoztam: milyen jó lenne ezt csinálni! Az ének-művészi diplomámat a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karán szereztem *Bukszár Márta* osztályában, aki a mai napig a mesterem. Egyetemi éveim alatt a Pécsi Nemzeti Színház operatársulatában is felléptem, majd *Almaviva* gróf szerepében Rossini *A sevillai borbély* című operájában debütáltam Miskolcon, utána pedig felléptem még Szegeden is. A vidéki operajátszásban szerzett tapasztalatok nagyban segítettek, hogy 2010-es bemutatkozásom sikeres legyen a Magyar Állami Operaházban, és egyből főszerepeket énekelhessek. Az Operaháznak azóta is állandó művésze vagyok.

– *Külföldi fellépései közül melyek a legemlékezetesebbek?*

– Amikor 2010-ben az Operához kerültem, megismerkedtem *Franz Tscherné* osztrák ügynökségével, akik a nemzetközi szerepléseimet teszik lehetővé. Jártam már a világ számos színpadán: Brazíliában, Belgiumban, Olaszországban, Dániában, Japánban, Kínában, és van egy olyan fesztivál is, a *Bregenzer Festspiele*, ahova immár harmadszor térek vissza idén nyáron. A *Bodeni-tó* partján található a világ legnagyobb víziszínpada, ahol hétezer fős nézőtér előtt játszanak operákat. A jövőben is szép feladatok várnak rám, 2022 májusában Hamburg új koncerttermében, az *Elbphilharmonie*-ben *Kodály Zoltán Psalmus Hungaricus* című művének híres tenorszólóját énekelhetem, utána pedig a világhírű *Bécsi Musikvereinsaal*-ban lesz két koncertem. A múltbeli hangversenyek egyik legszebbike épp a születésnapomon volt 2011-ben, amikor is a *Kocsis Zoltán* által vezetett Nemzeti Filharmonikus Zenekar vendégművészeként *XVI. Benedek* pápának énekelhettem *Liszt Ferenc* születésének kétszázadik évfordulója alkalmából.

– *Véméndi származása révén a magyarországi német hagyományok és zenekultúra sem állnak távol Öntől. E területen is aktív?*

– Igen, igazából folyamatosan mozgásban vagyok – szó szerint is: aki ismer, tudja, hogy elég tevékeny életet élek. Az egyetemi éveim alatt zeneiskolákban tanítottam, két éve pedig elvállaltam egy óraadói állást a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Karán, ahol magánéneket tanítok. Jelenleg hét növendékem van. Ez a hivatás is nagyon fontos nekem, sok örömet találok benne. Véménden két német nemzetiségi énekkar működik, számukra feldolgozásokat készítek, melyek közül több hallható CD-n is. Magyarországi németként a fúvószene az egész életemben elkísért, emellett orgonán, harmonikán, zongorán és gitáron is játszom. A családjamban mindig is

nagy szerepe volt a hagyományőrzésnek. Édesapám ugyan magyar, mégis teljesen a magáénak érzi a német hagyományokat és szívvel-lélekkel vezeti a helyi német táncsoportot, édesanyám révén pedig német családból származom, akiktől az éneklés szeretetét kaptam.

– *Hogyan valósítja meg a hagyományőrzést a saját családjában?*

– Most, hogy a családommal Törökbálintra költöztünk, vettünk egy régi sváb házat, remélem, hogy a magyarországi német örökségemet a gyerekeimnek is továbbadhatom majd. Rengeteget kaptam Véméndtől, az ott élő kedves emberektől és a magyarországi németektől, s úgy gondolom, fontos, hogy ebből tovább is adjak. A közösség a legfontosabb, hihetetlen, mennyit ad, mennyire gazdagítja az embert. Egyébként folyamatos kihívás a próbáinkat összeegyeztetni a családi élettel, hiszen a feleségem szintén operaénekes, de a nagyszülők szerencsére mindkét oldalról örömmel segítenek, sok időt töltenek a gyerekekkel. Törökbálinton örömmel fogadtak bennünket a *Csupaszív* nevű óvodában. Részünkről ez tudatos választás volt, mert mindenképp német nemzetiségi óvodát kerestünk a gyermekeinknek. Mindketten ide járnak, a kicsiknek tartottam is már harmonika bemutatót. Felemelő volt látni a sok kis csillogó szempárt a zene hallatán. A harmonikaoktatás miatt is egyre több megkeresést kapok, sajnos erre kevés időm marad, de örömmel látom, hogy van rá igény. Szeretném, ha a gyerekeim is tanulnának majd zenélni. Mindenkinek azt kívánom, hogy legyen olyan élménye, mint nekem volt kiskoromban Véménden, mikor láttam *Gász Miska* bácsit harmonikázni. Ilyen meghatározó tapasztalatok és ilyen igazi példaképek kellene a gyerekeknek most is.

– *Milyen további feladatok várnak Önre a közeljövőben?*

– Folyamatosan várnak rám komoly szakmai munkák, nyáron is úton leszek. Nehéz volt ez a jó másfél év így közönség nélkül, hiszen csak streamen érintkezhattunk, így sajnos a közönség reakcióit sem láthattuk. Úgy vélem, a nemzetiségeknek – nem csak nekünk, magyarországi németeknek – nagy erőfeszítésébe kerül majd a jövőben, hogy a pandémia előtti pezsgő kulturális életet vissza tudjuk hozni a járványhelyzet után. Édesapámmal is beszélünk már erről, szerinte az, hogy számos területen hiányzik a korábban megszokott, igazi közösségi élmény, máris jelentős változást indított el, a közösségeink felszakadtak. Nehéz megjósolni, merre haladunk. Mindenesetre bízom a bennünket összetartó erőben.

– *A Magyarországi Németek Országos Önkormányzata is szeretettel kíván további sok sikert és gratulál a kitüntetéséhez!*

LDU Presse

Bakos Ferenc, a magyar szókészlet román elemeinek tudósa

A Nyelvtudományi Kutatóközpont Eötvös Loránd Kutatási Hálózata 2021. május 19-20-án megrendezett online konferenciájának témája: **A lexikográfia elmélete és gyakorlata – Magyarországi nemzetiségi körkép.** Itt hangzott el Borbély Anna, a konferencia szervezőjének előadása, melyet e lapszámunkban olvashatnak. A konferencia programjának bemutatására következő számunkban térünk vissza.

Bakos Ferenc (1922–1996) nyelvész kutatásainak jelentős része a lexikográfia körébe tartozik, s ezen belül a magyar nyelv román elemeinek történetét is elemezte, kutatta. Bakos Ferenc 25 éve halt meg és jövőre lesz születésének 100. évfordulója. A Nyelvtudományi Intézet munkatársa volt egy rövid megszakítással a kezdetektől a nyugdíjazásáig. Ez idő alatt tíz évig (1973–1983) az Általános Nyelvészeti osztály vezetője volt. A lexikográfiai és a magyar–román nyelvi kapcsolatok mellett kutatási területe volt az általános nyelvészet, a jelentéstan és a francia nyelvtörténet is. 1957 és 1967 között a Szegedi Tudományegyetem docense volt, ahol francia nyelvészetet oktatott. Az 1954-1967 közötti időszakban elkerült az intézetből, amiről egy pályájára visszaemlékező írásában¹ így tett említést: „Ezek után bízott meg az Akadémiai Kiadó szótári osztályának vezetője, (...) az első általam szerkesztett idegen szavak szótára megírásával, amelynek kibővítése, átdolgozása, a lehetőség szerinti mindenkori naprakész tartása, úgy látszik, életem végéig elkísér” (1991: 4). Az Idegen szavak és kifejezések szótára 1958-tól kezdődően több kiadásban jelent meg. Lexikográfiai munkásságának további termése a Román–magyar szótár, amely 1961-től szintén több kiadást ért meg. Ennek *Dorogman* Györggyel közösen készített változata 1995-ben látott napvilágot. A Magyar–román szótár először 1964-ben jelent meg, újabb kiadása *Borza* Luciával készült és 1994-ben jelent meg.

A nyelv meghatározása több nézőpontból kiindulva megfogalmazható, így a nyelvészek fontosnak is tartják saját definíciójukat papírra vetni. Bakos Ferenc ma is korszerű meghatározása (terjedelmi okoknál fogva általam rövidítve) így hangzik. „Alapvetőnek tartom, hogy a kettős tagolású nyelv az ember és csakis az ember sajátja és teremtménye, érintkezésre és alkotásra szolgáló eszköze. Szerves felépítésű, egymásra épülő részrendszerek rendszere. (...) Lényegénél fogva a nyelv társadalmi jelenség, ezért csak úgy érthető meg, ha történeti fejlődésében szemléljük, amely nem pusztán változás, alkatrészek cseréje (1991: 7). A nyelvben végbement változásokat a társadalom előmozdíthatja vagy hátráltathatja, ahogy adott szükségletei megkívánják, de megállítani nemigen tudja” (1991: 8).

Kétnyelvűként és a kétnyelvűség kutatójaként fontosnak tartom itt egy nyelvi babonaságról írt máig időszerű gondolatát is felidézni: „sajnos még él az a tévhit, hogy az idegen nyelvek tudása károsítja az anyanyelv iránti érzéket. Ez így nem igaz, sőt bármely idegen nyelv alapos ismerete hozzásegít ahhoz, hogy anyanyelvünk sajátosságairól, rendszerének egyedi vonásairól magunknak pontosabb képet alkothassunk” (1991: 1). Sommásan álljon itt egy Goethe idézet is: *Aki nem ismer idegen nyelveket, mit sem tud a magáééről (Wer fremde Sprachen nicht kennt, weiss nichts von seiner eigenen).*²

Visszaemlékező írásából megtudjuk, hogyan született meg Bakos Ferenc szakmai elköteleződése a magyar nyelv román elemei felé. „1950 nyarán kaptam meg (francia–angol, B. A.) tanári diplomámat és az akkor nemrégiben (1949, B. A.) felállított Nyelvtudományi Intézetbe nyertem kinevezést. (...) Az intézeti közhangulat hatására magam is hozzáálltam hiányzó magyar nyelvészeti ismereteim pótlásához. Eközben figyeltem fel rá, hogy a magyar nyelv román jövevényszavairól ugyan többen is írtak, de a kellő mélységű értekezés még nem született meg. A témával ekkor kezdtem el foglalkozni, de életem fordulatai folytán hosszú ideig csak nagyon kevés időm jutott rá. Az erről írott akadémiai doktori értekezésemet csak 1975-ben védhettem meg, kiadására 1982-ig kellett várnom” (1991: 4–5).

Bakos Ferenc a magyar szókészlet román elemeinek története (Akadémiai Kiadó, Bp., 1982.) című művét *Gáldi* László (1910–1974) és *Emil Petrovici* (1899–1968) emlékének ajánlotta. A két jeles tanárról visszaemlékezésében így fogalmaz: „*Gáldi* László kijelentette, hogy ha romanista akarok lenni, románul is meg kell tanulnom. Azon nyomban hozzá is fogott többünk román nyelvi oktatásához, így amikor harmadéves koromban egyéves bukaresti ösztöndíjat kaptam, már némi román tudással utazhattam el. Bukaresti évem alatt abban a szerencsében volt részem, hogy olyan kiváló tudósokat hallgattam, mint *Iorgu Iordan* és *Alexandru Rosetti*³ akadémikusok, akik az idegent kitüntető kedvességgel fogadták és a

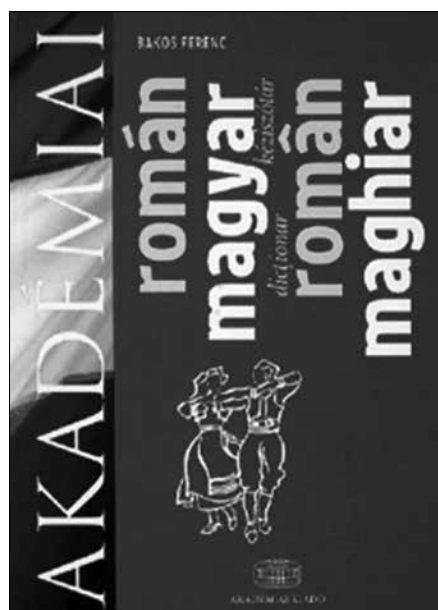
szorosan vett román kutatások felé terelgettek. Mint hazai professzoraim, ők is a Sorbonne neveltjei voltak, nem volt nehéz követni őket” (1991: 4). „Nem maradhat említés nélkül az a rengeteg tanács, ötlet, adat, amit Emil Petrovici román akadémikustól kaptam, és akivel többször is találkoztam hol Budapesten, hol Romániában. Petrovici igazi dunai ember volt. Szerb származása nem befolyásolta románságát, magyarul szebben beszélt, mint sok hazánkfia” (1991: 6).

1975-ben megvédett akadémiai doktori disszertációját 994 oldalon – 15 évnyi (1955–1970) anyaggyűjtés eredményeként – írta meg. A feldolgozott anyag 1570 tételt tartalmaz pontos forrásmegjelöléssel. Az ebből készült könyv (1982) többszöri átdolgozás után született meg és 560 oldalán immár 2374 szó (lexéma) szerepel. A szavak kiválasztásának nagy dilemmája, hogy a köznyelvivé vált szótól az egyszer előforduló, ún. hapax legomenonig mi kerüljön a válogatásba.⁴ Ugyancsak kutatói döntés a kutatás módszerének megválasztása, amely többek között magában foglalja az anyaggyűjtésre és a szókölcsönzés elméleti kérdéseire vonatkozó irodalom tanulmányozását. A szakmai irányítók és tanácsadók sokirányú segítsége mellett a munkamódszer kialakítását Bakos Ferenc saját megfogalmazása szerint maga alakította ki, és ebben nagy hasznát vette romanisztikai és általános nyelvészeti tanulmányainak (vö. 1991: 6).

A módszerek mellett a terminusok meghatározása is döntő szerephez jutott. Lássuk a fontosabbakat! Szókölcsönzés: „Munkám során a szókölcsönzést mint a több évszázada egymás szomszédságában élő két nép érintkezésének, gazdasági és művelődési kapcsolatainak nyelvi vetületét tekintetem, vizsgálati módszerem tehát elsődlegesen társadalmi-történeti” (1982: 11). Nagy kihívás volt az idegen/román elem, kölcsönszó, jövevényszó alakváltozatok nyomon követése, éppen ezért is szerencsés a dolgozat címének megválasztása. „A jövevényszó

önálló magyar életének figyelemmel kísérése, alakváltozatainak és szócsaládjának pontos elemzése nagyon fontos tájékoztatást adhat egyes hangtani vagy szóföldrajzi jelenségek megértéséhez, segítségével lehet megoldani a többszörös etimológia és több ízben történt szóátvétel olykor nagyon is bonyolult kérdéseit. Többek között ez is segíthet annak eldöntésében, hogy az idegen elem jövevényszónak számít-e már, és mennyiben történt meg áthasonítása és meghonosodása” (1982: 12). A munka során elsődleges feladatának tekintette, hogy „az eddigieknél mélyrehatóbb és többretekintő vizsgálatokat” végezzen, számot adjon „a tárgyalt elemek egész történetéről”, és az őket megillető figyelmet fordítson „szókészletteni és művelődéstörténeti elemzésekre” (1982: 11). Ennek természetes velejárójaként arra törekedett, hogy „a legkülönbélebb természetű források felhasználásával a kutatás számára újabb anyagot” gyűjtsön (1982: 11). (A felhasznált források felsorolása közel 20 oldalt tesz ki.)

A magyar szókészlet román elemeinek monografikus feldolgozása a legkülönbélebb megközelítések szerint valósult meg. A modern lexikológiai, nyelvjárás-történeti és nyelvjárástani módszerek alapján történt a hangtani, alaktani, szóföldrajzi vizsgálatot ismertető rész (1982: 9–198). Kiterjed a többszörös etimológia (pl. szláv–román és német–román) átvételekre. Helyet kapnak benne a két-nyelvűséggel kapcsolatos jelenségek is. A dolgozat másik nagy egységében a szavak (kronológia és vitalitás) szócikkek formájában kerültek feldolgozásra a XIV. századtól kezdődően a XX. századig bezárólag (1982: 199–378). Az elemek területi elterjedésének elemzése (Erdély egész területe, 10 megye, 6–9 megye, 3–5 megye stb.), a magasabb stílusrétegekbe bekerült román elemek bemutatása után a fogalomkörök szerinti megoszlás került górcső alá. Ezek a gazdasági és művelődéstörténeti szavak 22 típusba sorolódnak (1982: 403–449). 1. juhtenyésztés és tejgazdálkodás (208 szó, pl. *bács* 'számadó

juhász', *esztena* 'hegyi pásztorszállás juhakollal'); 2. állattartás, háziállatok (170 szó, pl. *gyibol* 'bivaly', *gyibolica* 'bivalytehén'); 3. földművelés (133 szó, pl. *fuszulyka* 'bab', *cimbora* 'közösön szántó, ökrét társával összefogó paraszt', *vinetta* 'törökparadicsom'⁵); 4. fakitermelés és famesterségek (117 szó, pl. *rönk*, *kupica* 'kis fapohár, merőedény'); 5. halászat–vadászat (27 szó, pl. *platyika* 'lepényhal', *karakán* 'villás ágú fa vadászathoz'); 6. a ház és felszerelése (98 szó, pl. *apartment* 'lakás, lakosztály', *kaliba* 'kunyhó'); 7. szövés–fonás, ruházkodás (184 szó, pl. *katrinca* 'kö-tényszoknya', *majó* 'atlétrikó'); 8. táplálkozás, élvezeti cikk (164 szó, pl. *csorba* 'savanyúleves', *mititej*⁶ 'roston sült fűszeres kolbászka'); 9. bányászat (8 szó, pl. *pakura* 'fűtőolaj, olaj lepárlási terméke'); 10. kereskedelem, közlekedés (20 szó, pl. *abonament* 'bérlet'); 11. mértékek, pénzek (19 szó, pl. *bani*, *oka* 'régii súlyegység'); 12. külső megjelenés, fizikai sajátosságok (69 szó, pl. *dancs* 'szennyes, mocskos', *lunguj* 'hosszú, hórihorgas'); 13. testrészek (22 szó, pl. *burik* 'köldök', *limba* 'nyelv'); 14. népi orvoslás, néphit, babona (91 szó, pl. *gripa* 'nátha', *murit* 'felfordul, megdöglik'); 15. népszokások, tánc, játék (156 szó, pl. *marcisor*⁷ 'március elsején ajándékozott ruhadísz', *perinica* 'párnatánc'); 16. szellemi tevékenység és érzelmi megnyilvánulások (203 szó, pl. *mokány*⁸ 'vad, akaratos, szilaj', *prosztuj* 'észbeli fogyatékoság'); 17. személyeket jelölő szavak (127 szó, pl. *móc* 'az Erdélyi Érchegységben élő román', *morosány* 'máramarosi'⁹); 18. egyházi szervezet, vallás (32 szó, pl. *ikana*¹⁰ 'szentkép', *tóka* 'a harangot helyettesítő, ütővel megszólaltatott fa- vagy fémlap'); 19. vadon élő állatok (58 szó, pl. *braszka* 'varangyos/ béka', *cincár* 'szúnyog'); 20. vadon termő növények (123 szó, pl. *áfonya*, *lestyán*); 21. földrajzi fogalmak (62 szó, pl. *lák* 'tó; mocsár', *szécs* 'havasi tisztás'); 22. időjárás (23 szó, pl.: *furtona* 'vihar', *májkák nyara* 'vénesszonyok nyara'). Az aprólékos munka részeként bekerültek nem csoportosítható szavak is (220 szó). Itt nincsenek feldolgozva az idegen szó szintjén maradt román elemek és természetesen a tévesen a románból magyarított szavak sem (lásd függelék). A munkát a szómutatók (magyar és román–magyar) zárják (1982: 379–560).

A szókölcsonzés alapját hangsúlyosan a hangtani elemzések jelentik. A szerző megfogalmazása szerint az elemzésekben „kísérletet” tesz három irány követésére. (1) Megmutatni a román lexémák magyarba való átkerülésével járó hangtani jelenségeket (azonosságokat és eltéréseket), amelyek a két nyelv fonológiai rendszerének megegyező és eltérő sajátosságaiból fakadnak. (2) Elkülöníteni az átvétellel, majd a magyar nyelv fonológiai rendszerébe való beilleszkedéssel együttjáró hanghelyettesítésektől és hangmegfelelésektől, az *elsődleges változatoktól* azokat, amelyek már az átkerült elem teljes áthasonnításából folynak; ilyenkor ugyanis az átkerült lexéma már a magyar nyelv elemeként a hangrendszer belső szabályainak megfelelő *másodlagos változásokon* megy át. (3) Elvlasztani a rendszerszerűen fellépő változásokat, a törvényszerűséget az egyedi, álta-

lánosabb tendenciákkal nem magyarázható, vagy esetleges analógiás úton keletkezett megnyilvánulásoktól (1982: 15).

A román elemek kronológiai, területi és különféle stílusrétegekben való elterjedtségét tárgyaló részben a tényanyag implicite foglalja magában mindazokat a következtetéseket és tanulságokat, amelyeknek a kifejtésére más fejezetekben kerül sor a magyarba való átvételük időpontja és magyar nyelvi tartóssága (élő, kivesző és kihalt szavak; kérészéletű kölcsönzések, egyetlen előfordulások) és az átvétel intenzitása szerint (idegen szó – jövevényszó – meghonosodott lexéma) (1982: 199). A szócikkekben a jövevényszavak „egyedi” bemutatása változatos terjedelemben (pl. a *cserge* 11 sorban, a *zsendice* 4 oldalon) történik. A szócikkek két fő részre tagolódnak. Az I., szótörténeti fő rész tartalmazza az alakváltozatokat, a jelentéseket, a szóföldrajzi és a történeti adatokat; a szó megjelenésének helyét (locus), az idézeteket (szövegkörnyezettel). A II., etimológiai fő részben helyet kap a román irodalmi alak mellett a román nyelvjárási forma (hangalak vagy alakváltozat). Majd a szócikkhez felhasznált források részletes felsorolása következik, a román akadémiai nagyszótárak (DACR, DLR), a román szó (etimon) eredetéről szóló adatok (Cioranescu, DACR, DEX, DLR) forrásának megjelölése, valamint a címszóról szóló irodalom megadása (Blédy, RK=Márton–Péntek–Vöő 1977, TESz).

A szócikkek szavai 12 stílusrétegbe vannak besorolva (1982: 200): a magyar köznyelv eleme (K); a szépirodalom nyelvbe bekerült szó (SZ); a mai Magyarország nagyobb összefüggő területein is elterjedt szó (ME); az erdélyi magyar köznyelv eleme (EK); gyakran jelentkező szó, 50 adat, 7 erdélyi megye (GY); több megye, 10 adat, 3 megye (TM); ritka szó, 5–10 adat, 3 megye (R); nagyon ritka, legfeljebb 10 adat, 1–2 megye (NR); hapax (H); az idegen szó szintjén maradt elem (I); kivesző szó (KIV); kihalt szó (†). A románul nem beszélők figyelmét itt egy példára hívnám fel. A *puca* ('penis' [főleg kisfiúé]) szócikkben (1982: 307–308) a GY és ME stílusmegjelölés szerepel, valamint az az információ, hogy „hasonló jelentésű és hangalakú elem a környező szláv nyelvekben is van”. A szócikkben nem szerepel az a kifejezés, amelyben a szó napjainkban hallható: *Van/Nincs vér a pucájában*. A kifejezést bátor, illetve bátortalan személyekre szokás használni. Az első sorban informális beszélt nyelvi stílusrétegbe tartozó kifejezés formális beszédhelyzetekben való használata, vagy még inkább az írott nyelvbe való beemelése arra enged következtetni, hogy a kifejezés használói a román szó eredeti jelentését egyáltalán nem ismerik.

A magasabb stílusrétegekbe bekerült román szavak közül Bakos Ferenc a magyar köznyelv teljes jogú tagjának 19 szót minősített: *áfonya*, *cimbora*,¹¹ *cujka* ('szilvapálinka'), *ficsúr* ('piperkőc'), *furulya*, *fustély* ('furkósbot'), *kaláka*, *kaliba*, *kocsány*, *lej*, *málé*, *mokány*, *palacsinta*, *pópa* ('ortodox pap'), *poronty*, *pu-lyá*, *rüh* (←*rühös*), *suta*, *tokány* (1982: 394). A gyakori

írói használat vagy az igen széles elterjedtség folytán a komolyabb műveltségű beszélőknek legalább a passzív szókincsébe beletartoznak még a következő román eredetű szavak: *berbécs* ('kos'), *brindza*, *cserge*, *csimpolya*, *esztrenga* ('juhdezsma'), *fáta* ('lány'), *fuszulyka*, *hodály*, *katrinca*, *móc*, *tilinkó* ('fűzfásip'). A szaknyelvi terminusok is a magasabb stílusréteg elemei közé tartoznak: *cigája*, *curkán*, *purzsa*, *sztogos* (rackafajták); *kaskavál*, *orda*, *zsendice* (tejfeldolgozás); *rönk* (fakitermelés); *batul*, *csemegebaraboly*, *deréceveronika*, *lestyán*, *östör*, *pisztricgomba*, *pónyik* (botanika); *hóra*, *dojna*, *kolinda*, *turka* (néprajz); *pakura* (tüzeléstechnika); *dancs* ('gáncs; fault', sport). A románságra vonatkozó környezetfestő elemekként kerültek be az irodalmi nyelvbe: *fáta*, *dászkál* ('román kántortartó') (1982: 395).

Bakos Ferenc szerint román jövevényszavainknak az írói nyelvben való képviselése nem is annyira szegényes, és állítását több mint húsz író és költő által használt példával illusztrálja (1982: 397–399). Pl. Arany János: *cimbora*, *dászkál*, *furulya*, *kolindál* ('karácsonyi éneket énekel'), *tokány*; Jókai Mór:¹² *áfonya*, *bálmós* (étel), *beszerika* ('templom'), *dráku* ('ördög'), *kalugyer* ('szerzetes'); Mikszáth Kálmán: *baraboly*, *berbécs*, *dászkál*, *esztrenga*, *fáta*, *furulya*, *kalugyer*, *mamaliga*, *zsendice*; Sütő András:¹³ *batul* ('nemesített téli almafajta'), *fuszulyka*, *kaliba*, *szerecsia* ('szegénység'); Tamási Áron: *berbécs*, *cáp* ('1. kecskebak; 2. egy pohár sör'), *fuszulyka*, *kaláka*, *szokmány* ('darócból készült kabát').

A különféle stílusbeli rétegek számbavételekor az idegen szavak kutatója nem hagyta említés nélkül a különleges szint képviselő idegen szavakat sem. Ide sorolja például az erdélyi egyházi tisztségviselőket (*protopop*, *vladika*), az adónemeket jelölő (*sztronga*, *tratina*) szavakat. A további példák között találjuk a *pásztráma* ('szárított és sózott füstölt hús') szót. A *pastrami szendvicset/pastrami sandwich* Budapesten, de még a New York-i Metropolitan Múzeum büféjében is meg lehet kóstolni.

Befejezésül megemlítem, hogy Bakos Ferenc, Bakos tanár úr témavezetőm volt, amikor az MTA Tudományos Minősítő Bizottságának ösztöndíjasa voltam. Herman József, az MTA Nyelvtudományi Intézete akkori igazgatója – rám nézve megtisztelő – döntése volt ez. Így 1989-től haláláig szerencsém volt szakmai konzultációi során személyesen is megismerni. Ez idő alatt derült ki számomra, milyen alakot ölt egy példakép azáltal, hogy messzemenőig teljesíti a maga által megfogalmazott kutatói habitus követelményeit: „A kutatót a lényeg-, de legalábbis a problémalátás jellemzi, az a szenvedély, hogy hal-

latlanul bonyolult valóságunknak valamilyen sajátosságát feltárja, s erről a világ számára mondanivalója legyen” (1991: 1). Kutatóként kulcsszavai valóban ezek voltak: lényeglátás, problémalátás, szenvedély, bonyolult valóság, sajátosság, feltárni, világnak, mondanivaló. Az irányítása alatt készült disszertációm és könyvváltozatát (Nyelvcsere, Budapest, 2001.) emlékének ajánlottam. Ezzel az előadással Bakos Ferencre, Bakos tanár úrra szerettem volna tisztelettel megemlékezni.

Jegyzetek:

¹ Bakos Ferenc Vallomások a nyelvészetről és egyben nyelvesszé válásomról című visszaemlékező írása abban a kötetben jelent meg, amit Sz. Bakró-Nagy Marianne és Kontra Miklós szerkesztett A nyelvészetről – Egyes szám, első személyben címmel (Budapest, 1991, a kötet folytatása is megjelent Szegeden, 2009-ben). A két kötet szerkesztői jeles nyelvészeket kértek meg arra, hogy írásban válaszoljanak hat kérdésre a nyelvészetről és szakmai tapasztalataikról.

² <https://www.citatum.hu/idezet/46494>

³ Itt megjegyzem, hogy a Román Akadémia bukaresti Nyelvtudományi Intézete ma már e két román nyelvész nevét viseli.

⁴ Márton Gyula–Péntek János–Vöő István: A magyar nyelvjárások román kölcsönszavai (Bukarest, 1977) című gyűjteménye 4243 tételt tartalmaz. Itt jegyzem meg, hogy az említett könyvön kívül Bakos Ferenc művében külön is kitért a kolozsvári kutatók, többek között Márton Gyula és Szabó T. Attila monográfiáira.

⁵ Padlizzán.

⁶ Az erdélyi, székely ételeket áruló helyeken kiírt változata a miccs a román (mici) többes számú alakból ered.

⁷ Napjainkban a márciuska változat is használatos.

⁸ A szó első jelentése 'havasi román' (vö. 17. személyeket jelölő szavak).

⁹ Jelentése lehet még 'marosi (ember)' (román mureșan) is, lásd még krisán/krizsán 'körösi (ember)' (román crișan).

¹⁰ Vö. ikon.

¹¹ Napjainkban használatos az országos cimborám 'jó barátom' kifejezésben is.

¹² A Szegény gazdagok szereplőjének neve is román eredetű: Fatia Negra ('fekete arc', román fața neagră). A név egyik eleme a külső megjelenés, fizikai sajátosságok között szerepel: nyegrü 'fekete, barna bőrű' (1982: 431).

¹³ Anyám könnyű álmot ígér című művében szerepelnek az idézett szavak. A mű címét szintén a román nyelv ihlette, tesszük hozzá, mivel románul könnyű álmot (Somn ușor!), nem pedig szép álmokat szokás kívánni.

Varga Ilona

Joka V.

(részletek)

Veszélyek, vádak, vádcímtábla

Hajnalok hajnalán Janó felszedte az erdőben az özszes csapdát. Az előző nap felfedezett két csapóvasas fajtától nem túl távol talált egy rombusz-ékekkel felszereltet, de felfedezett két hurokcsapdát is, amivel madarakat lehet foglyul ejteni. Ezeket is hazavitte a kunyhóhoz. Mire a gyerekek felkeltek, már mindet elhelyezte és álcázta is, hogy megtanítsa őket, minként ismerhetik fel az efféle veszedelmet anélkül, hogy magukban kárt okoznának. Mert Mamónak igaza van, amikor azt mondja: „ami egyszer már megtörtént, az mindig megtörténhet”.

Egyáltalán nem lehetett azonban a gyerekeket elcsábítani az őzgidától és a beteg nyúltól. Az előbbi még mindig bágyadtan hevert, gyógyfüvekkel bebugyolált lábbal. Dunsztkötéssel, ahogy Mamó mondta. Nagyon nagy fájdalmai voltak, időről időre panaszosan felsírt. A nyuszi már jobban érezte magát. Az ő tompora is alaposan át volt kötve. A külső borítóröngy nagy masnija ott díszelgett a gerince fölött, így olyannak látszott messziről, mintha négy füle is lenne: kettő a fején, kettő a hátsó fertályán. Flaré ki nem adta volna a kezéből. Mirkó meg a gida mellett guggolt, simogatta, és sugdosott a fülébe. Nyica épp azon mesterkedett, hogy a fájdalomcsillapító főzetet valahogy az őzike szájába juttassa. A beáztatott rongyot nyomkodva csepegtette több-kevesebb sikerrel az állatka nyelvére. Szegény Koma – aki egy könnyű lábkötés formájában szintén viselte tegnapi vitézsége, fülén pedig a még régebbi dicsőségek nyomait – most hiába próbálta magára terelni a figyelmet. Tehetett bármit is, rá sem hederítettek. Ezt belátva elheveredett, s búbanatos képpel figyelte az eseményeket. Janó lépett oda hozzá, megpaskolta az oldalát és vigasztalni próbálta.

– Könnyebb elviselni, ha kövekkel hajigálnak, mintha akit szeretetünk, nem törődik velünk. Ugye koma?

Újra és újra megkísérelte a csapdákhoz csábítani a gyerekeket, de továbbra sem járt sikerrel. Nézte őket egy darabig, majd leült a kunyhó előtti lócára, Mamó éppen gyógyfüvekért járt. Egyre messzebb elmérezkedik egyedül... Janó ült és onnan az árnyékból bámulta a felhőket, majd megint csak a gyerekei felé vetette tekintetét. Lassan indulnia kéne, de a csapdát nem hagyhatja így ott... Megint hatástalanítania

kell mindegyiket. Na, nem! – húzta fel kissé magát, amikor egyszer csak a lábához dörgölődött a kutya, majd elé ült, pontosan szembe vele. Félrefordította a fejét és teli szájjal szabályosan vgyorogni kezdett.

– Értem én – mondta neki Janó. – Ha embernyelven szólhatnál, most nyilván te is azt dörgölnéd az orrom alá, amit imént én mondtam neked: inkább a kövek, mint a megapadó szeretet... Talán még azt is hozzátennéd: Ugye, Janó?

Megint odament az alkalmi állatispotályhoz, ám szavainak most sem volt foganatja. Nyica azonban Flaré tiltakozása ellenére, határozott mozdulattal elvette tőle a nyulat, s hessegető mozdulatokkal, öccsével együtt az apjukhoz terelte. Janó köszönetet sem mondva boldogan elindult velük. Nyica hosszan nézett utánuk. Nézte volna tovább is, de Koma félrebillentett fejjel odaült elé, s együttérző tekintettel simogatta. Nyica nem értette, hogy mit akarna mondani, pedig mindketten szinte szó szerint ugyanazt gondolták.

Mirkóék amellet, hogy ráéreztek a veszélyre, és némi segítséggel minden csapdát felfedeztek, a legfőbb tanulságot is megértették: az eddigieknél jobban kell a lábuk elé nézni, ha az erdőt járják. Megígérték azt is, hogyha csapdába esett állatra lenének, nem közelítik meg sem azt, sem a csapdát, hanem hazaszaladnak, segítséget hívni. Pont olyan okosan, mint tegnap. Apjuk a szavukat vette: nem futnak majd eszeveszetten. Egyrészt azért nem, mert ott, ahol egy csapda van, több is akadhat, másrészt azt is észre kell venniük, ha valaki követni akarja, vagy akár csak megpillantja őket. Akkor másfelé kell szaladni, hogy félrevezessék az illetőt.

Amikor befejezte a bemutatót és a gyerkőcök visszaszaladtak védenekikhez, Janó zsákba tette a csapóvasakat, s a hurkokkal együtt odavitte Nyicához. Keményen ráparancsolt, hogy vigyázzon a zsákra, ne engedje közelébe a kicsiket. Később valahol messze, igen mélyre ássa majd a zsák tartalmát.

Már a delet is elharangozták, amikor Bötönyére ért. Most senki ismerőssel nem találkozott az úton. Csaknem háborítatlanul ért el a kereszttig. Csaknem...

– Na, itt jön a híres! – csattant rá egyszer csak, jóindulatúnak egyáltalán nem nevezhető hanghordozással Bözsi néne, s menten Janó nyomába szegődött.

Janó megállt a talicskával, kalapot emelt, illendően köszöntötte, amit a falu legpletykásabb némbereként emlegetett nő a maga illeme szerint viszonzott:

– Mindenkit becsaphatsz, de az én eszemen nem jársz túl! Valami gyalázatosságra készülsz, sunyi cigányfurfang lappang tetteidben. Nagy-nagy átverésre, gonoszságra, istentelenségre készülsz. Átkot hoznál a falura. Cigány létedre ne add itt a szentet!

Janó a rosszindulatú szózuhatagot hamar lezárta volna.

– Isten áldja! Nekem most már mennem kell. Én is minden jót kívánok! – mondta és elindult.

A nő azonban egyre ment utána és szapulta tovább rendületlen. Személyét és az egész cigány pe-reputtyát (így mondta) csalónak, tolvajnak, rablónak és istentelen gyilkosoknak nevezte. Janó csak magában füstölgött, szóra sem méltatta, tolta tovább a talicskát. Így Bözsi néne adta fel előbb, eltűnt, de mint később kiderült, csak azért, hogy a barátnőit összetoborozza. Amikor Janó a kereszthez ért, már ott várták és őt gyalázták folytatólagosan.

Az öreg Fardi szavai jutottak eszébe, a gyerekkorából. Ő mondta mindig, ha ilyen társaságba futottak: „csapatgyűlést tartanak a boszorkányok”. Persze ezek nem lehetnek boszorkák, hiszen úgy hányják felé a keresztet, mintha maga Belzebub jönne velük szembe, s attól kéne megóvniuk magukat.

Janó meghajolt feléjük és kalapot emelt.

– Önöknek is a lehető legjobbakat!

Elővett egy viszonylag vékony, kéttenyérnyi széles, hosszanti faszeletet, majd levette a kalapját és a látszólag tanácstalanul a feje búbját vakargatta, majd a nőkhöz fordult.

– Szükségem lenne egy lajtorjára is. Olyan hosszú, hogy felérjem róla a kereszt tetejét is. Drága asszonyságok! – fordult a nők felé. – Nem akarnám fárasztani önöket, hiszen látom, alaposan benne járnak már a korban. Ezért is csak a legfiatalabbat kérném meg, hogy szaladjon haza, és kérje meg a hites urát, hozzon ide egy ilyen méretes létrát egy rövid időre. Csak azért merem kérni, mert a plébános úr azt mondta a minap, hogy üdvös dolog segíteni ezt az ügyet... Mondom, csakis a legfiatalabbat kérném – mosolygott magában. – Az öregeket nem fárasztanám.

Nosza, csak úgy sisteregtek a rokolyák. Kettőt se pillantott, Bözsi néne maradt egyedül. A többi mind a legfiatalabbnak tartotta magát, de legalábbis fiatalabbnak a többi öregnél.

– Ne hidd, hogy engem is lerázhatsz magadról az efféle cigánycsellem! Bennem emberedre akadsz! – mondta, le nem véve róla a szemét.

Janó csiszolni kezdte a falapot, majd kis tüzet gyújtott és egy vörösre izzított késpengével a szegélyét itt-ott megcakkozta, megsütötte. Ezután egy kisebb vésőt tüzesített át, és két függőleges vonalat égetett bele, közel a két szélébe. Bözsi néne lépésről lépésre közeledett hozzá, mert Janó szándékosan mindig úgy fordult, úgy görnyedt, hogy csak így láthassa, ha látni akarja, mit tesz. Amikor a két vonallal

kész volt, öregujját előbb az egyik, majd a másik közepére helyezte, s a kisujjával felvett távolságot körözni kezdte. Egy szög segítségével halványan be is karcolta a félkörök végeit. Ahol metszették egymást oda fent is, lent is egy nagyobb pontot feketített.

– Ideadná a fúrót? – kérdezte Bözsi nénét, aki kérésére zavartan turkálni kezdett a szerszámok között. Igyekezett kihasználni a pillanatot, hogy tüzetesen megnézzen mindent, hátha valami leleplező szörnyűségre akad.

– Nem azt! A nagyobbat – sürgette Janó.

Odavitte neki, és ott maradt. Közelről nézte, ahogy a szerszám hegye átszalad a fán, majd szabályos körré tágítja a rést. Janó újabb méréseket végzett az ujjával, majd – most már eltérő távolságokba – újabb függőleges egyeneseket égetett. Az öregasszony közelről szemlélte, amint ebből kettőt utána egy felülről lefele futó ferde vonallal összeköt, a következőre pedig fent egy elnyújtott karikafélét és alá meg egy előzőhöz hasonló ferde vonalat éget, majd pontokat is ide-oda a lábaiknál.

– Ezt miért csinálod? – kérdezte Bözsi néne.

– Ezt szögelem majd a tetejére.

– Megvagy, zsvány! – csillant fel az öregasszony szeme, de nem szólt hangosan semmit. Ez a cigány varázs-krixkrax, ebben van gonoszság, a csalás, a gyalázat. Ezzel akar hát a hitünkkel kibabrálni – gondolta magában.

Eldöntötte, hogy vár még egy kicsit, és ha a többiek visszaérnek, elszalad a plébánoshoz, hogy állítsa le ezt a csúffátevést. Mindenki látni fogja, hogy kár volt őt a múltnap kinevetni. Hogy már akkor is több esze volt másoknál, hogy neki volt igaza.

Janó közben leült, és a furcsa alakú ágas-bogas vessző- és gallydarabokkal kezdett bíbelődni. Egy különleges kis szerszámmal, réseket vágott a végeikre vagy a közepükre szálirányban, majd ezeken áthuzigálta a következő darabokat. Gyorsan haladt, de sem Bözsi néne, sem a közben sorra érkező létrás férfiak, legények, de a hozzájuk tartozó asszonyok sem tudta mire vélni, mi lesz ebből a hosszú ágbog-sorból. Janó beszélgetésbe elegyedett a férfiakkal, akik asszonyaiknál jóval készségesebbeknek bizonyultak. Még azok is, akik nagy duzzogva jöttek, mert élvezték, hogy a sutyorgásuk szétveti a nők kíváncsiságát.

– Szükségem lenne néhány nagyon régi szögre. Kerekfejűre kalapáltak vannak nálam, de ha lenne valakinek olyan szögletesre kovácsolt régi fajta, abból két kisebb kellene, ezekbe a lukakba – mutatott a falapra –, de jól jönne még egy ugyanilyen is, csak jóval nagyobb. Ha több is akadna, az még szerencsésebb lenne, mert lehetne közülük válogatni.

Ketten el is mentek érte, ő pedig tovább dolgozott a faágakkal.

– Az a helyzet, hogy én szépen vések-faragok mindenféle mintát, ám emberalakot, ilyen nagyot, ami ide kéne, különösen Jézus urunkat, képtelen lennék fába formálni – magyarázta halkán a mellett maradt férfinépnak. – Láttam olyan útszéli kereszt-

tet is, amire egy bádogra festett Jézust tettek. Festeni végképp nem tudok. El valaki a faluban, aki képes lenne megfesteni, vagy kiszoborni?

Rövid tanácskozás után a helyiek egybehangozóan és fölöttébb szomorúan kijelentették, hogy nemcsak Bötönyén, de három-négy nap járőföldre sem található ilyen ember.

– Semmi baj! – nyugtatta őket Janó. – Magam is erre számítottam. Különb is képtelen lettem volna belevetni a szöget a kezeibe, lábába. Ti talán képesek lettetek volna rá?

– Semmiképp.

– Ezért is találtam ki egy olyan elintézet, amire még nem láttam példát... Lehet, hogy a bötönylei lesz a legkülönlegesebb útmenti feszület.

– Tán még a keddhelyit lepipáljuk vele?

– Nem ismerem a keddhelyit, de talán... – hagyta meg Janó a felparázsló lelkesedést.

Nagyon jó szögeket hoztak, nehéz volt kiválasztani közülük a leginkább megfelelőket. Sokáig válogattak szándékosan eltakarva a nők elől, hogy miben ügyködnek. A kérdéseiket is nagy élvezettel engedték el a füleik mellett. Amikor közösen kiválasztották a legaravalóbb szögeket, odatámasztották a kereszthez a legnagyobb létrát. Két férfi tartotta, amíg Janó a tetején kiszögelte a táblát. (Bözsi néne csak erre várt, és úgy elrohant, hogy porzott az út utána.) Janó a nagyobb szöget szekercéje fokával a keresztfa jobboldali ágába verte, majd nagy ügyesen, hogy el ne görbüljön, ki is húzta. Lejebb ereszkedett, és ismét határozott ütésekkel mért rá, hogy a lábakat átdőfő szög helyét is mély szögletes nyom jelölje. Onnan is kiügyeskedte. (Nem volt egyszerű, igen megszenvedte.) Ezután ismét felhágott a létrafokon, hogy a baloldali keresztágra, a végleges helyére üsse a szöget. Ezután feladatta a szakítóvasat, és úgy dolgozott a feladott kalapáccsal, hogy a felhasítások révén – kis képzelőerővel is – vállak, karok és lábak helye sejlett fel.

– Most lecsiszolom a meredező szálkákat, de a szöghelyek környékére vérfoltot, ezekbe a mélyedésekbe pedig vércseppeket, meg valami feketeséget kellene teremtenünk.

– Hozzunk csibevert? – ajánlotta az egyik segítő.

– Az szentségtörés lenne – tiltakozott a másik – és meg is feketedne.

Piros festék is felmerült, de az meg inkább a pipacs színére emlékeztetne, mint vérnyomokra. Végül azt találták ki, hogy vörös vasrozsa lenne jó, elkeverve enyvvvel. Mindenki tudott otthoni rozsdálló dolgokat, rohantak haza, lekaparni.

Amíg távol voltak, Janó karikát kötött az ágas-bogas kígyószerűségéből. S a lajtorján, amit éppen senki sem fogott, nagy óvatosan fölmászott, hogy a baloldali szár szögére akassza, majd két kisebb szöget rágörszítve a fához szorította.

– A töviskoszorú! – csodálkoztak rá az asszonyok.

Amikor visszajöttek a férfiak és kikeverték a vörös mázat, többen is felmászta a létrákra, hogy ágdarabokkal vagy ujjakkal kenegessék a ragacsos

anyagot. Alulról meg irányították őket és Janót is, hogy miként tűnnének a szögeknél cseppszerűbbnek a foltok.

Már mind lent voltak, a létrákat is elvették. Elégedetten szemléltek, hogy teljesült, amit Janó elmondott nekik. Hogy olyan keresztjük lesz, ami a sírba tétel és a feltámadás utáni állapotot mutatja. Most kaptak csak igazi értelmet a fán a villám keltette sejtelmes rajzolatok. Janó ekkor elővett a talicskájából két szerszámnyél szerű, simára csiszolt rudat. Már otthon kimesterkedte, hogy meghosszabbításként könnyen egymásba üthetőek legyenek. Amikor szépen kitoldotta őket egymással, az egyik végére belekalapált egy rombusz alakú vasat, s az így kialakult sajátos kis póznát a rombusz egyik csúcsánál a kereszt oldalába verte.

– A római katona dárdája! – szólalt meg a plébános úr, majd áhítatos hangon idézetet mondott: „Hanem egy a vitézek közül dárdával dőfé meg az ő oldalát, és azonnal vér és víz jöve ki abból.” Ezt írja János evangéliuma. Az a négy betű pedig – csóválta rosszallón a fejét a mellette álló Bözsi néne felé – a vádcímtáblára írt latin szöveg rövidítése, amit haldokló Jézus urunk feje fölé helyeztek a keresztfára. I.N.R.I., azaz Iesus Nasarenus Rex Iudaeorum, Nazaréti Jézus, a zsidók királya – ez volt a vád. De hisz, aki figyelmes, az a templomunkban is láthatta az oltárképen!

A dicsőséges katona

– Ez a kereszt így igazi műalkotás – dicsérte meg a plébános úr mindazokat, elsősorban Janót, akik közreműködtek a megvalósításában. – A golgotai kereszt a feltámadás után?! Micsoda ötlet! Nagyon eredeti. Amennyire én tudom, ilyen sehol máshol nem áll.

– Mondd, fiam – fordult Janóhoz –, te már láttál valahol ilyet?

Janó őszintén elmondta, hogy csak a kényszer szülte ezt a megoldást, mivel ő nem tud emberalakat faragni. Még ha tudna is, a Megváltó szenvedését akkor sem kísérelné meg visszaadni a vésőivel. Az ügyse menne. Bádogja, festékje, festőszerszáma sincs, a képíráshoz végképp semmit sem ért. Nem másolt ő semmit.

– A nagyját magam találtam ki, de hogy végül pont ilyen lett, ahhoz még négyen kellettek – mutatott a segítőire. – Sok dolgot együtt fundáltunk ki hevenyében.

– Utána kérdezősködöm majd az egyházi előljáróimnál, ők tudnak-e hasonlóról, mert úgy hiszem, hogy ilyen útmenti kereszt nincs több az egész országban.

– És Keddhelyen? Ott sincs? – kérdezte az egyik bámészkodó asszony. Nem értette, hogy miért mosolyognak néhányan olyan furcsán felé.

– A vármegyénkben egész bizonyosan nincs. Keddhelyen sem – felelte a plébános kedélyesen.

Ezt a választ nagy meglepéssel vették tudomásul a jelenlevők, mert a keddhelyi vásárban, sokszor

megtapasztalták, hogy az ottaniak mennyire lesajnálják a bűntényeiket. „Kódusnépség” – mondták rájuk sokszor igencsak gúnyosan. Most büszkék voltak rá, hogy végre akad valamijük, amivel lefőzik azokat az utálatos városlakókat.

A pap odafordult Janóhoz és négy segítőjéhez. Meghívta őket a paplakba egy kis teára, meg némi aprósüteményre. Három férfi erősen szabadkozott, hogy őket dolog mellől ugrasztotta el az asszony lajtorját cipelni, mennének haza. Janó is bocsánatot kért, illendően megköszönte a nagy tisztességet, de ő sem időzhet sokáig, rövidesen neki is indulnia kell, várják a gyerekei. (Valójában persze az írnot akarta megkeresni, hogy végre megtudja, mi az a jó, amivel a Jokaságért cserében kecsegtette.) A fiatalabb, legényforma férfi ugyan szívesen elfogadta a meghívást, de a teázgatás gondolata – más vendégek híján – füstbe ment.

– No, nem baj – mondta a pap –, majd máskor megejtjük... Hanem, Gergő! Ha úgy is ráérsz, beszélhetnél az írnot úrhoz, hogy jöjjön ide: elkészült a mű. Az utólagos engedélyezéshez nyilván mérnie kell, meg tán aláírásunk is szükséges... Köszönöm, hogy megteszed. Mi leülünk ide, beszélgetünk egy kicsit, amíg várunk benneteket.

Janó készségesen keréssel felfelé fordította talicskáját, a keréssel ellentétes oldalon helyet kínálva. Mégiscsak jobb itt, mintha földre ülne – mondta, majd miután beszélgetőtársa elhelyezkedett, mellé kuporgott a fűre.

Amikor a kölcsönös bemutatkozásra került a sor, Janónak eszébe jutott az írnot intelme, hogy senkinek se árulja el az igazi nevét. Sikerült ügyesen elütnie a dolgot:

– Uraságtól a legutolsó csavargóig mindenki „Hé, te cigány!” vagy „Büdös cigány” néven emleget. A feleségem – Isten nyugosztalja! – Életemnek hívott... én pedig őt Kincsecskémnek becéztem. A tisztelendőbb fiatalok „Hallod-e, Öreg?”-gel szólítanak meg... Egyszer az életben Sárfőpatak mellett, amikor segítségre szorult, egy idősebb nő így köszönt rám: „Segítene nekem, fiatalember?”. Néha már magam sem tudom, hogy mi a nevem... Önnek biztos ismerősen cseng: „Vagyok, aki vagyok.”

– Feltűnően választékosan beszélsz, ügyesen bánasz a szóval... A betűvetésben is járatos vagy, pedig mifelénk még a nevüket is csak kevesen tudják leírni. Szegény Bözsi néne is azért hihette, hogy a feliratod valamiféle ördögi praktika, mert ő is írastudatlan... Olvasott ember benyomását kelte. A modorod és a tetteid jó embernek mutatnak. Nemcsak ez a keresztállítás..., halottam a gyerekmentésedről is. Abból, amit mondtál megértettem, hogy valami okból rejtekezned kell. Nos, nem firtatom, megelégszem azzal, amit Bözse néne kitudott az itteni ismerőseidtől, hogy a keresztneved Joka. Remélem, hogy az legalább nem titok, hogy miként tanultál meg írni-olvasni. Engem nagyon érdekel.

– Hát abban semmi titok nincsen, szívesen megosztom – lélegzett föl Janó. Katonakoromban tanul-

tam meg. Amikor baka lettem – ugyanígy, mint most – a vármegyének előírták, mennyi újoncot kell kiállítaniuk. Azok meg a városaiknak, falvaiknak osztották ki egy kulcsszámítás alapján, hogy melyikből hány katonaképes fiatal adjanak át a hadseregnek. Sokáig megtette az is, hogy a községi hajdúk megrohanták a karavánjainkat és összefogdosták az alkalmasnak ítélt cigánylegényeket, hogy kiteljék a létszám. Családokat szakítottak így szét tíz, tizenöt évre, vagy örökre. Áristomba csukták ezeket a fiúkat mindaddig, míg nem jöttek az újoncokért. Akkor aztán őket adták át. Addig csinálták így, míg jött egy új rendelkezés, hogy nem lehet csupa cigányból kiállítani az újoncokat. Az összefogdosott és beöltöztetett cigányok közül ugyanis aki, és amint tehetett, utána szökött az övéinek. Azon túl igazolni kellett, hogy a beadott fiatal valóban az adott helység lakója. No, akkor jött ránk egy kis jó világ, mert nagy hirtelen sok falu határán megengedték, hogy letelepedjenek a karavánjaink. Persze csak olyanok, amelyekben legénykorú családtagok is akadtak szép számban. Amikor én léptem ebbe a korba, a mi családunk így jutott egy kis házhelyhez is.

Mivel a gazdag parasztok és nagygazdák rendszeresen megvesztegették a bírót, hogy ne az ő fiaikat adja ki a falu katonának, számtalan panasz érkezett a vármegyékhez. Volt, hogy öreg, beteg szülőktől, özvegyek mellől vitték el az utolsó kenyérkeresőt, csak hogy a tehetősek gyerekei otthon maradhassanak. Ezért vezették be később a sorsvonalas módszert. A szerencsére bízták a katonakorúak sorsát. Minden megfelelő korú, öt lábnál magasabb legényt felsorakoztattak a falubíró előtt, és a szerint dőlt el, ki maradhat, ki megy, hogy mit húzott a kalapból. Mégis valahogy gyanúsán, legtöbbször a legszegényebbek és a cigányok mellől pártolt el a szerencse. Azoktól, akik amúgy is szerencsétlenek voltak. Ahol nem is csaltak ott is, hiszen szegénylegényből mindig több volt. Ha egy gazdagabb fiú mégis kivetődött, azt is el lehetett rendezni. Aki ugyanis kiállított maga helyett valaki önként jelentkezőt, azt mentesítették a szolgálat alól. Akik tehették, sok-sok pénzt kínáltak ilyenkor, csak hogy megszabaduljanak szorult helyzetükből.

Én is ott álltam a mi bírónk előtt. Kilencen voltunk, s három katonát kellett a falunak kiállítani. Én jó számot húztam, Bedák Pista viszont rosszat. Ő a falunk második leggazdagabb parasztcsaládjának egyetlen fia volt. Csak lánytestvérei voltak. Hírlett, hogy a császár háborúra készül, így különösen sok pénzt kínáltak, ám senki sem akart a helyébe állni. Elképzelheti, milyen nagy gondban voltak. Végül Bedák uram, Pista édesapja, még a cigánysorra sem restellett betérni, összesározni a kényes-fényes csizmaszárát.

Nagyon sok pénzt kínált, és amikor visszautasítottam, még fel is srófolta. Anyám szegény már nagyon beteg volt. Az öreg Bedák a pénzt végül még azzal az ígérettel is megtetőzte, hogy édesanyámat beviteti egy ispotályba, s fizeti az ottani orvosdok-

tor árát, hogy kigyógyulhasson. Erre a tenyerébe csaptam. A pénz jó időre könnyebbséget hozott az otthon maradottnak, nem kellett éhezniük. Az öreg Bedák becsületére legyen mondva: megtartotta a szavát. Sajnos azonban az orvosok sem tudtak segíteni anyámon. Rövidesen itt hagyta a földi világot. Fájdalom, hogy nem sokkal élték túl a többiek sem. Testvérkéimet, apámat és nagyanyámat is elvitte a vándorragály. Pestis vagy kolera? Ezt is, azt is mondták. A viskónkat meg felégették, az összes többi cigánykalyibával együtt, hogy elejét vegyék a kórság továbbterjedésének. Így aztán, amire hazajutottam, senkim és semmim nem maradt. Senkim nem lett volna, ha rá nem akadok szegény Ticámra.

Persze ebből semmit sem láthattam előre, amikor beöltöztem katonának. Messzi országba vittek, Majland mellett, Taljánföldön szolgáltam. Eleinte nagyon kegyetlen volt a sorsom. Ránk, cigány újoncokra külön örök felügyeltek, annyira félték attól, hogy megugrunk. Ami bántás csak érhetett valakit, abban mind részünk volt. Minden társunk rajtunk köszörülte a nyelvét. Kezdetben nem értettük a német parancsszavakat, de kezdetben magyarul is alig-alig tudtunk. Az olasszal, a helyiek nyelvével sem boldogultunk sokáig. Azt, meg hogy cigányul beszéljünk egymás között, büntetéssel tiltották. A szép cigány dalainkat sem énekelhettük, mert nemcsak kigúnyoltak érte, hanem be is árultak miattuk bennünket.

Nekem hallatlan szerencsém lett, mert amikor végre szétosztottak bennünket, egy emberséges hadnagy keze alá kerültem. Még kimenőt is engedélyezett nekem, de csak úgy, ha a három társam, akivel kienged, felelősséget vállal értem.

– Vállaljon a cigányért a radai rosseb! – mondta először az egyikük, egy Somogyságból odakerült baka.

Erre a hadnagy visszavonta tőle az engedélyt, s egy másik katonát jutalmazott meg vele, aki persze örömmel vigyázott rám. Nyilván még mindig a szökésemtől tartottak. Egy ilyen alkalommal az ivóban, ahol az időt múltattuk, nagyot dobant a szívem, mert a mögöttem levő asztaltól cigány szavakra lettem figyelmes. Nem pont úgy beszéltek, ahogy a mi törzsünk, de azért megértettem. Már fordultam is volna örömmel, amikor rájöttem, hogy jobb, ha hallgatom őket tovább. Egy olasz lókupecről beszéltek, aki pénzt kínált nekik, ha azon az éjjelen elhajtanak a katonai ménesből négy-öt lovat, de ők nem vállalták. Annak ellenére sem, hogy egy őrmestert az illető már lefizetett, aki megígérte neki, hogy leitatja az őrséget. Azt latolgatták, helyesen döntöttek-e, amikor nemet mondtak, mert mint egy velük is gorbán bánt birtokos embere elhencegte, helyettük ők ütik most majd nyélbe az üzletet.

Amikor visszamentem, mindent elmondtam a hadnagnak. Aznap leleplezték az őrmestert, és elfogták a földbirtokos embereit. A gazdájukról kiderült, hogy korábban a hadtáp fosztogatásában is részt vett. A kalmárt is letartóztatták. A hadnagy-

mat nagyon megdicsérték. Annyira megörült, hogy a fejébe vette, megtanul tőlem cigányul. Németül, deákul, taljánul már tudott, tótul is beszélt valamiképpen. Kedvtelése volt a nyelvtanulás. Egy kis füzetbe beírta a szavakat, amit mondtam, s ő megtanulta. Cserébe oktatgatott, hogy jobban, szebben beszéljem a magyart. Sok időt töltöttünk ezzel. A többiek ezt látva, még inkább elfogadtak. Onnantól egyenrangú pajtásuknak tekintettek. A hadnagy úr meg egyre fontosabb feladatokat bízott rám. Már éjszakai őrszolgálatba is beosztott.

Támadt valami nagy ribillió. Valóságos hadi helyzet. Lőttünk és lőttek ránk. Előre és visszavonultunk, magaslatokat szálltunk meg. Hol ostromoltunk, hol minket kergettek. Az volt a parancs, hogy éjszaka az előretolt járőröknek mindenkit fel kell tartóztatniuk, aki az állásaink felé közeledik. A lőtávolság határán meg kell állítani, s ha csak nem tudja elmondani igazolásként az aznapi jelszót, azonnal le kell lőni az illetőt.

Egy éjszaka hárman voltunk így előre tolva, amikor három sötét alakot pillantottunk meg. Egyenest felénk jöttek. Határozottan megállítottuk őket, s kértük a jelszót. Nem tudták. Az előző napival próbálkoztak. A káplár tüzelőállásba szólított bennünket, s közölte, hogy ez a jelszó már lejárt, a mait kéri, különben lövetni fog. Erre a három ember kétségbe esve kezdte bizonygatni, hogy a másik zászlóaljban, ahonnan az arcvonala éjszakai rendjét és felkészültségét jöttek ellenőrizni, nekik ezt mondták. Az egyik közülük annak a zászlóaljnak parancsnoka (egy százados), a másikuk törzstiszt, a harmadik személy pedig egy generális. Meg is fenyegettek minket, hogy életünk végéig rácsok mögött aszalódunk, ha rájuk lövünk, vagy át nem engedjük őket. Erre a káplárunk még veszettebbül kezdett kiabálni velük, s parancsot adott a kakasok felhúzására a puskánkon. Pár szempillantásra voltunk csak a lőparancstól, mire azok hárman most már az életükért könyörögtek, továbbra is a nevüket és rangfokozataikat darálva. Káplárunk újra – és utoljára – kérte a jelszót, amit ők továbbra sem tudtak. Az egyikük úgy tűnt, mintha a pisztolyához nyúlt volna, erre a káplárunk a karjába lőtt. Feljajdulás jelezte a találatot. Szorult helyzetben voltunk. Tudtuk mi a parancs, s mint később megbeszéltük, végig azt reméltük, hogy csak játszanak velünk. Az ellenőrzés része az, hogy úgy tesznek, mintha nem tudnák a jelszót, de a szabályszerű harmadik kérdésnél megmondják majd. Ekkor döbrentünk rá, hogy valódi ellenség lehet előttünk, s tényleg le kell lőnünk őket, hisz harmadszorra sem jutottunk velük semmire. Most, hogy egyiküket már megsebesítettük, mást nem is nagyon tehettünk, mint a parancs szerint lelőjük őket. De mi van, ha mégis igazat szólnak és egy tábornok van közöttük? Ha lelőjük, bármennyire igazunk van is, csakugyan börtönben végezzük.

Amíg a káplár újratöltött, maradt egy parányi időnk. Reméltük, hátha a lövés hallatán tiszt vezet-e erősítésünk is érkezik hozzánk. A parancs szerint

foglyul nem ejthették, be nem vezethették a megállított személyeket. Nekem támadt hirtelen egy ötletem, amit gyorsan odasúgtam a társaimnak. A tábornoki uniformis nadrágszárán széles lampasz, azaz vastag varratú díszítés fut végig. Kikúsztam a sötétben. Káplárunk közölte, hogy továbbra is feltett kezekkel álljanak, mert újra ló a legkisebb mozdulatra. Nem árulta el, hogy mire készülök, így váratlanul érte őket, hogy a nadrágjukon babrálok. Valóban generális volt az egyikük. Ezt meg is kiáltottam. Lefegyvereztem őket: elvettem a pisztolyaikat és leoldottam kardjaikat is. Azt javasoltam a lövetésről már letett járőrparancsnoknak, hogy ültessük le a három gyanús idegent. Ketten őrizzük és egyikünk menjen vissza jelenteni a rendkívüli helyzetet.

Engem küldtek, de félúton már találkoztam a lövés hallatán kiküldött erősítéssel. Nyolcan voltak, és egy kapitány vezette őket. Neki jelentettem, hogy mi történt, és ő azonnal nagyon megdicsért. Aztán a többiekkel is ezt tette, mert kiderült, a foglyaink bizony igazat szóltak.

Mindháromukat kitüntették. A társaim kis ezüst, én nagy ezüst vitézségi érmet kaptam. Jól is jött később. Egy hosszú éhezésnek vetett véget abban a cigány kompániában, amelyikkel később kóboroltam. Eladtam egy osztrák ékszerésznek. Rögtön zsandárt hívott rám. Az az igazolvány azonban, amit kitüntetés mellé adtak, szépen kitisztázott.

Az érdeméremnél azonban maradandóbb elismerést is kaptam. Parancsnokaim altiszti iskolára küldtek, ahol elsőként az ábécét és az olvasást taníttatták meg velem. Attól kezdve rengeteget olvastam, bármit, ami csak a kezembe került és magyarul íródott. Tündérmeséket, mindenféle rémregényeket, szabályzatokat, emlékiratokat, kalendáriumot, Bibliát...

Végül aztán mégsem avattak altisztté. Amikor híre jött, hogy minden családtagom meghalt, összeomlottan. Senkim, de senkim nem maradt ezen a világon! Utóbb kiderült, a szeretteimnek még tisztes temetésben sem lehetett részük, mert a ragály vitte embereket a falun kívül közös sírgödrökbe vetették. A helység papja is ott fekszik közöttük. Csak utólag történt valami szertartás... Legyen számukra is könnyű a föld!

Idő előtti leszerelésemet kértem, amit az állapotomra és érdemeimre tekintettel engedélyeztek is.

Hát így történt... – fejezte be történetét Janó, akitnek tekintete, amíg beszélt, mindvégig a messzeségbe révedt.

Felállt, hogy egy kissé kinyújtóztassa elgémberedett tagjait, s hogy észrevétlen eldörgölgjön néhány könnycseppel. Megdőbönt, amikor felfedezte, tíz-nél is többen hallgatták szájátva, amit úgy gondolt, hogy csak egyetlen embernek mesél. Bözsi néne is köztük volt a mérgét is feledve. Gergő és az írnok pont őmellette toporgott, de még hosszú ideig sem ők, sem mások nem kívánták megtörni a csendet.

Mindenki tudta, hogy a falu krónikájába illő eset tanúja: nem kis dolog, hogy Bötönye olyasvalamivel büszkélkedhet, ami még a keddhelyieket is elsápítja majd. Büszkeség dagasztotta kebleiket, a... – hogy is mondta a plébános úr? – az „igazi műalkotás” látán. Nemcsak ezt a jóérzést és a látvány igyekeztek befogadni, hanem azt is, amit e Joka nevű cigány önvallomásából a lelkükig engedtek. Egy darabig még álldogáltak, majd, midőn az írnok úr méricskélgni kezdett, szép lassan szélnek eredtek. Hallani lehetett, hogy néhányan hazaindulva is arról beszélnek egymás közt, amit Janótól hallottak.

Sokan azt gondolják, hogy a szem a lélek kapuja, pedig sokkal inkább a fül az. Hiszem, ha látom! – mondják. Pedig a szem nagyon is sokszor félrevezet, s előbb ítél, mint megismerne valamit vagy valakit. Hamarabb rekeszti el a bejáratot, mely a lélek és a megismerés felé vezet. Most, hogy Janó háttal ült feljűk, s csak a hangját hallották: annak minden rezdülése feltűnt, érzékletessé vált, együttérzést, rokonszenvet keltett.

Talán a plébános úr is épp ezen merengett, amikor az írnok megkérte, hogy amennyiben van ideje, maradjon még kissé. Szükség van ugyanis egy hitelesítőre, aki majd aláírásával tanúsítja, hogy a helyszíni mérés az elkészülést követően valóban és azonnal megtörtént.

– Vecseryéig még bőven van időm – hangzott a felelet.

Gergő, akit a pap korábban az írnokért küldött, szintén hátra maradt, hogy segítsen a mérésben és tartsa a létrát, amíg szükséges. Az írnok minden adatot gondosan felírt, és még a létra tetején egy vázlatrajz szerkesztésébe kezdett.

A plébános nézte, miként serénykedik, majd feltűnt neki, hogy a történet hőse leszegett tekintettel, milyen régen szó nélkül áll mellette. Ezért aztán ismét felé fordult, hogy beszélgetésre bírja, hogy levegye róla a keserű emlékezés nyomasztó terhét. Úgy tartotta, hogy az őszinte vidámság, a felhőtlen boldogság legnagyobbik részét – előlegként egész földi életére és ígéretként az azon túlira – a gyermekkorában éli meg az ember. Még a legszegényebb, legnyomorúságosabb körülményeket is varázslatos emlékké teszi a szülői, nagyszülői szeretet, ami körbelengi. Emiatt a kisfiúként megélt emlékeihez igyekezett visszacsalogatni a borúsképű alkotót.

– És hol születél, hol gyerekeskedtél? Milyen emberek voltak a szüleid?

Még meg sem kezdődött azonban a beszélgetés, máris vége szakadt, mivel a kérdéseket hallva, az írnok gyorsan közbeszólt a lajtorja tetejéről:

– Joka! – mondta nyomatékosítva. – Találsz lent a táskámban papírt és ceruzákat. Vegyél ki belőle a plébános úrnak is! Szükség lenne egy rajzra a ke-

resztről, ahogy az út szintjéről látszik. Egy az út itteni, egy másik a pedig a túloldaláról. Amelyik jobb lesz, azt csatoljuk majd a jegyzőkönyvhöz.

Amikor végzett, elköszönt Gergőtől, megköszönte a segítségét, útjára bocsátotta. A talicskára ülve belekezdett az okirat papírra vetésébe, de az úti tintatartót sehogyan sem tudta úgy elhelyezni, hogy kényelmesen, a felborulás és kiömlés veszélye nélkül, gyorsan márthassa bele a tollát, így alig haladt valamennyit. Ezért, amikor a rajzolással megbízottak visszatértek, abbahagyta, és más helyszínt indítványozott.

– Elég kényelmetlen ez így, meg nehézkes is... Forduljunk egyet a hivatal felé, ha nincsen ellenükre!

El is indultak hármásban. Janó megint gondolataiba merült. Azért hogy ő se érezze magát a beszélgetésből kirekesztve, a pap és az írnok mókás eseteket beszéltek el neki, amik korábban velük estek meg. Jókat nevettek. Ezen aztán Janó is felbátorodott, ő maga is felidézett néhány kacagató katonatörténetet.

Nagyot néztek a felvégiek, amikor ezt a hármast látták. Két köztisztet övezte személy által közrevéve egy rongyos cigányt. Vele egy sorban lépegetnek, és láthatóan kedélyesen beszélgetnek vele. Együtt nevetgélnek. Miközben a talicskáját maga előtt toló cigány hosszasan beszél hozzájuk – hol az egyik, hol a másik felé vetve tekintetét. Ők ketten pedig figyelemmel hallgatják. Akik még fentebb találkoztak velük, nagyobb csudadologról adtak számot másnap. Allították: látták, amint a plébános úr, a cigány vállát karolta, úgy sétált vele az írnok társaságában. Megint mások még furább tapasztalattal fejték meg a dolgot: a hivataltól nem messze látták, amint az írnok úr a talicskába, a cigány cókókjá mellé teszi a táskáját, s azonmód átveszi tőle a talicska tolását is. És közben egyfolytában fecsegtek egymással mind a hárman.

No, ha nagyot néztek a felvégiek, képzeljük el az előjáróság bejáratánál posztoló hajdú ábrázatát, amikor ezt a furcsa menetet meglátta. És ha már elképzeltük, képzeljük csak tovább, miként konyult le tán még egyenesre kipödört bajsza is, amikor az írnok úr a talicskát a lába elé tette.

– Vigyázzon rá, nehogy lába kelljen! – hallhatta és emészthette jó sokáig a szokatlan utasítást.

Hivatali szobájában az írnok a hellyel kínálta vendégeit. Gyorsan megírta a szükséges iratokat, mindegyiket ellátta a kézjegyével. A plébános úrnak két okmányra is oda kellett kanyarítania a nevét. A helyszíni méretvétel megtörténének tanúként való aláírása mellett arra a nyilatkozatra is, amelyben kijelenti, hogy sajátos kivitelű kereszt ellen hit- és vallásbéli okokból kifogással nem él, fennmaradása ellen nem tesz panaszt.

– Készül még egy írás – magyarázta az írnok, ami értesíti az tulajdonost az engedély megadásáról, de azt a bíró úrnak kell aláírnia. Mivel a terület, ahol a kereszt áll, a faluközösség birtoka, az utólagos engedélyezéssel az arra állított kereszt vitathatatlan

tulajdonjoga is a falura száll. Ha az is aláíródott, az engedély és az értesítés is ebbe a paksamétába kerül a többi mellé. Azt javaslom a plébános úrnak, hogy küldjön majd a bíró útnak egy melléjük foglalható írást arról, hogy az egyházközség vállalja-e a gondozását és ez értelemben sajátjának tekinti-e az adott műtárgyat. Így az esetleges későbbi viták is megelőzhetőek lennének.

Bólogatás jelezte, hogy készülni fog ilyen nyilatkozat. Újra jóízű beszélgetésbe kezdtek, az írnok azonban pár perccel később elnézést kérve megszakította a csevegést. Neki ugyanis – mint mondta – Jókával meg kell beszélnie még egy folyamodványt. A plébános úr azon nyomban szedelőzködni kezdett, s elbúcsúzott tőlük.

– Köszönöm, ne fáradjon! Kitalálok magam is – háritotta el kilépve a folyosóra a további kíséretet.

Amikor az írnok visszatért, először elmesélte, hogy Lacika milyen szépen erősödik azóta, hogy Janó az erdőben megtalálta és lábát törve hazahozta. Az orvos, amikor ellátta, nagyon meglepődött azon, hogy az az öreg cigány nő – akit a fiú emleget –, ilyen nagy szakértelemmel látta el. Azt mondta, hogy sem ő maga, sem a felcsere nem tudta volna annál tökéletesebben összeilleszteni és elmozdulás ellen rögzíteni a törött csontot, mint ahogy ez a nő tette. Összetehetjük a két kezünket – tette hozzá –, mert ez nagyon csúnya törés volt. Élete végéig sántíthatott volna a mi Lacikánk, ha az első órákban nem kap ilyen szakszerű segítséget. Sosem gondolta volna, hogy – már meg ne sértődj..., meg ne sértődjön érte, de így mondta – ezek a primitív cigányok ennyire értenek ehhez.

Janó, amikor a tegezés miatti zavart érezte, s az emiatti bocsánatot kérő tekintetét látta, mosolyogva rázta meg a fejét. Az írnok, így tegezve folytatta tovább.

– Nagyon-nagyon hálás vagyok neked. Annak az öregasszonynak is. Meg annak a káprázatosan szép nőnek is, akit Lacika annyiszor emleget. Aki babusgatta, amikor félt, vagy fájdalmi voltak. Kérlek, mondd meg nekik is, hogy köszönöm.

Szeretnék nektek segíteni. Biztos jobb lenne a gyerekeidnek is itt benn a faluban, mint ott az erdőben. Talán munkát, vevőket is könnyebben találnál... De hiszen te is nyilván ezért jelentél meg a bíró előtt. Arcpírító volt, hogy meg sem hallgatott. Engedélye nélkül viszont nem telepedhet be senki a faluba, hacsak nem örököse valakinek, aki itt halt...Vagy itt született és innen távozott el... És épp itt a megoldás! Egy olyan, amit a falubíró sem tudna visszautasítani.

Már kikértem az iratsomagot – nyúlt az íróasztalfiókba, és egy vékony spárgával átkötött, sárgálló papírköteget vett elő.

– Élt sok évvel ezelőtt az alvégi faluhatáron éppen csak túl, egy cigány család. Még nem ez a bíró volt hivatalban. Sárköziék – kötözte szét az iratpakkot, hogy az egyikről felolvasson valamit.

– Én is Sárközi vagyok! Sárközi Janó.

– Ó, ezt nem is tudtam. Ez akkor valóban a sors keze lenne? – futotta át szemével a papírost, majd szomorúan megcsóválta a fejét.

– János, Janó sajnos nincs közöttük. De mindegy is – jelentette ki. – Az öreget Sárközi Zsigmondnak hívták – olvasta hangosan. – A felesége Bari Rozália volt. Hét gyermekük született, de közülük csak hárman érték meg a felnőttkort. Mindhárman lányok: Trézsa (így van ideírva, valószínűleg Terézia lehetett), Mara (talán Mária) és... Na ilyet sem hallottam még, és elég rossz a kézírás, alig olvasható: Lul-lu-gi?

– Lulugyi! Az egyik cigány nyelven azt jelenti, hogy virág.

– Hogyhogy? Több cigány nyelv is van?!

– Kicsit minden törzs másképp beszél. Aszerint, hogy mivel foglalkoztak, merre vándoroltak, kikkel és hol töltöttek több időt az őseik. De amerre megfordultam, csaknem minden cigánnyal szót tudtam váltani. Amit nem értettünk egymás beszédéből, azt megkérdeztük, és amikor más szavakkal mondták el, hogy mit jelent, már felfogtuk a jelentését. Aztán a katonaságtól hazafelé csatangolva összeakadtam a feleségem népével. Ők is cigányok voltak, de egy kukkot sem értettem meg abból, amit mondtak. Egész másképp forgatták a szót. Egyébként az én lányomat is virágnak hívják. Tîcámék nyelvén a Lulugyi, a virág, úgy hangzik, hogy Flaré. Ezt a nevet választottuk neki, amikor megszületett.

– Máskor, ha majd több időnk lesz, mesélhetnél még erről. Ez nagyon érdekel. Most azonban nézzük tovább ezt a dolgot! Az derül ki ebből az írásból – emelt szeme elé másik lapot –, hogy mindhárom lány idegenbe ment férjhez. A szülők egyedül maradtak. Aztán meghalt az öreg Sárközi felesége... és visszajött hozzá ez Luluvirág. Azt írják róla, hogy megözvegyült, s vele jött két kisgyereke: egy lány, akit Sárközi Rosa néven és egy fiú, akit Sárközi Jerko néven írtak be ebbe a jegyzőkönyvbe. Áldott állapotban, a hetedik hónapban volt, amikor hazatért néhai férje családjától. Újabb fiát, Sárközi Jokát itt, Bötönyén hozta a világra. A hiteles másolat is itt van a keresztleveléről. Amikor az öreg Sárközi elhalálozott, már senki sem élt vele, mert a fiatal özvegy a három gyerekekkel ismét társra lelt, aki a gyerekeivel együtt elfogadta. Egy oláh cigány karavánnal jártak. Amikor az apja meghalt még ép volt a ház, de azon kívül is hagyott örökséget. Vándorkereskedő volt fiatalon, a környéken meg lakatosmunkákkal házalt, amíg csak tudott. Vett egy kis földcskét közvetlenül a háza mellett, és utóbb kiderült, egy darabot az erdőből is. Az itteni feléből, ahol Lacikát kerestük. Hogy mire kellett neki, soha sem derült már ki. A vételi szerződést a házában találták meg, amikor a hátrahagyott dolgait lajstromoztuk fel. Mivel volt hagyatéka, keresni kellett az örökösöket. Kiderült,

hogy már csak a Joka nevű unoka él. Őt viszont nem sikerült felkutatni. Ha előkerülne, amire szinte nincs esély, hisz csecsemőként volt itt utoljára, övé lenne a házhely, a földdarab, az erdőrész. Márpedig itt a keresztlevele hiteles másolata. Ha az eredetijét, vagy hiteles másolatát bemutatja valaki, el kell hinni, hogy ő az. Főleg, ha szép szabatosan elmeséli ezt a históriát, amit most hallottál tőlem. Én ezt a papírt odaadom neked, nyoma sem lesz, hogy valaha is itt volt. Te pedig ezzel jelentkezel, és elmondod, hogy ezt akartad bemutatni múltkor is, amikor kivezettetted, meg sem hallgatva téged. Te leszel Joka, s beköltözhetsz a faluba.

– De hisz ez csalás lenne. Hamiskodás...

– És kinek fájna? A ház az enyészeté, a földcske műveletlen. Ha valami csoda folytán előkerülne az igazi Joka, még hálás is lenne neked, hogy a házat újraépítetted, s gondoztad a birtokát. Te meg, amilyen becsületes vagy, szó nélkül vennéd a sátorfádat vagy kiegyeznél vele.

– De ezért börtönbe is csukhatnak.

– Nem fognak! Mondom, nem élnek... Az igazi Joka pedig veled nagyjából egy idős lehet, majd megtanulod az adatait...

– Sehogy sem tetszik nekem ez, írnok úr. Hazudnom kéne, tán még eskü alatt is. Nem tehetem. Hamis tanúságot ne tégy! A kőtáblákra is be volt vésve. Isten parancsolata!

– Azért csak gondold végig! Ez a lehetőség egészen kivételes. Bármikor szólhatsz és odaadom a keresztlevelet, meg az összes adatot, amire szükséged lehet.

Janó keserű hangulatban indult haza. A jó hírbe vett reménye füstbe ment. A kísértés óriási volt. Minden gondjuk egyszerre elmúlna. Megoldódhatna, de csak becstelenség árán. Megteheti-e, hogy megfosztja a gyerekeit attól, hogy sokkal jobb körülmények között nőhessenek fel? Megfoszthatja-e Mamót attól, hogy teljesüljön a vágya: élhessen is egy kicsit ott, ahol halni fog? De, miként nézhet majd az emberek szemébe, tudván tudva, hogy becsapja őket, másnak mutatkozván, mint a maga valója? Képes lenne-e együtt élni egy ekkora hazugsággal? Milyen példát adna így a gyermekeinek? Másfelől viszont csakugyan: senkinek nem okozna igazi kárt. Igaza van az írnoknak. Ha ő lenne ama igazi Joka, köszönettel tartozna annak, aki termő földdel, lakható házzal várná... Ha én is tudnék vagyunkát szerezni, minden pénzem felét félretenném, s ha előkerül, odaadhatnám neki... De azt meg a gyerekeimtől venném el. Az ő örökségük lenne.

Csaknem szétvetette fejét a sok ellentmondó, versenyre kelt gondolat. Már az erdő közepét járta, amikor észrevette, hogy talicskáját a hajdú mellett felejtette.

A pokolba tartó vonat

1980. március 28-án 11 órakor Budapesten, a Margit-híd pesti hídfőjénél holtan találták Szabó Béla 18 éves és Kerekes Mária 17 éves gimnáziumi tanulókat. Halálukat feltehetően kábítószer-túladagolás okozta.

Ez nem lehet igaz. Valami hülye félreértés az egész. Nem hallhattak meg. Igaz, már két napja, hogy utoljára találkoztunk. De nem volt semmi bajuk. És mi ez a duma a kábítószeréről? Soha nem kábítottak. Nem hiszem, hogy épp most kellett... Ha lett volna valami, Béla biztos elmondta volna. Nekem mindent el szokott mondani. Együtt nőttünk fel. Nem akarom elhinni, hogy elment. És nem is hagyom annyiban. Miért kellett meghalniuk, ki miatt, miért? Miért kell ilyesmit olvasnom róluk? Pokolba az ilyen hírekkel!

Tényleg, a „Pokolba tartó vonat”! Mindig is ez volt Béla kedvenc nótája. Pedig igazából még a szövegét sem tudta kívülről. Csak a refrént: „Pokolba tart, pokolba tart, pokolba tart a vonat...” Ezt írta rá karácsonykor a fekete naplójára is. Igen, a naplója mindig nála volt, de soha senkinek nem akarta megmutatni.

* * *

Sikerült megszereznem Béla naplóját. Egész simán ment. Felvettem az egyetlen „szép ruhámat”, és abban mentem a rendőrkapitányságra. Kicsit ugyan akadékoskodtak az uborkák, de azért most az egyszer..., szóval végül is elég rendesek voltak. Amikor azt mondtam, hogy az unokatestvére vagyok és a muterja küldött, odaadták. Nem bírtam ki hazáig. Már az utcán elkezdtem olvasni. Nagyon meglepődtem. Azt hittem, Béla csak azt írta a naplójába, hogy mikor mi történt. Ennél sokkal többet találtam.

* * *

Újra és újra előveszem a naplót. Már többször elolvastam az egészet, de még mindig nem jöttem rá, miért kellett meghalniuk... 1979. november 15-i keltezéssel találom az első bejegyzést, a többinél pedig sehol semmi dátumozás. Mintha Bélának tök mindegy lett volna...

Tegnap kaptam ajándékba Maritól ezt a naplót. Igazából nem tudok vele mit kezdeni. Mit is írhatnék bele? Azt, hogy lassan már harmadik hónapja itt rohadok a koleszban? Vagy azt, hogy imádom Marit? Hülyeség. Jobb ilyesmivel nem fárasztani a papírt (és magamat).

Nem tudom, miért, de úgy érzem, bele kell, hogy jegyezzem a naplómba – ha már egyszer van – azt, amit matek órán gondoltam végig. Nagy unalmamban a padomat bambultam egész órán. Eddig azt hittem, hogy a padok a könyveken, füzeteken kívül semmit sem rejtenek. Matekon aztán kiderült, nem egészen van ez így. Erre akkor jöttem rá, amikor kezdtem felfogni a padra és a padba firkált szövegek értelmét: „Nem szép az élet.” „Nekem csak rosszat adott.” „Nem akarok élni.” „Miért születtem meg?” „Nem tudok nélküled élni!” „Meghalok, ha nem...” (A többi olvashatatlan.) Szóval ezekről a firkálmányokról az jutott eszembe, hogy – hacsak az én padom nem valami kivételes – ilyen és ezekhez hasonló feliratokkal van tele a legtöbb iskolapad. Ebből pedig elég szomorú következtetéseket lehet levonni. Tényleg ilyenek lennének, vagy csak játsszuk az agyunkat? Meglehet. De erről meg eszembe jut egy nagy mondás. Bár nem is tudom, ezekkel a szavakkal megfogalmazta-e már ezt valaki. Ha nem, akkor akár büszke is lehetnék magamra, hogy éppen nekem kattant be: „Az iskola a nagybetűs Élet kicsinyített mása.” És valóban (görög volt a fa-lóban), minden megtalálható benne (mármint az iskolában), csak észre kell venni. Gondolom a nagy Élet is arról szól, hogy észre kell venni az ellenségben a barátot és a barátban az ellenséget, a csalódásban a reményt és a reményben a csalódást, a korlátokban a szabadságot és a szabadságban a korlátokat, stb... Nekem úgy tűnik, mintha ezeket a dolgokat, tehát pont a lényegét, senki sem akarná észrevenni. A telefirkált iskolapadok is erről árulkodnak.

Ma délután összehívták a klubszobában a kollégium legújabb örültségét, a BÁDHÉ-t, azaz a Bukásra Álló Diákok Havi Értekezletét. Engem is meghívtak erre a rangos eseményre, pedig nem is állok igazán szarul. Állítólag az

lett volna a sok duma célja, hogy „feltárja az aggasztó tanulmányi átlag okait”, meg hogy „tanulásra ösztönözze a gyenge tanulmányi átlagot elért diákokat”. Szerény véleményem szerint az egész úgy hülyeség, ahogy kitalálták. Olyan előre gyártott kérdésekkel jöttek a PTN-ek (Punci Tantó Nénikék), hogy „tudod-e...?, tisztában vagy-e...?, miért...?, gondolkodtál-e már azon, hogy...?, hogy akarod...?” Hogyan is akarhatnám? Leginkább sehogy. Legjobb esetben is úgy, ahogy eddig. A hármast (néha akár négyest is) minden év végén megkaptam. Na jó, mutatónak volt azért kettes is, de azért meghúzni még soha nem húztak meg. Miért kapnék karókat pont az idén, negyedikben? A Tisztelt Vizsgáló Bizottságnak tanulmányi eredmény-grafikonom lefelé kunkorodásával kapcsolatban semmi normálist sem tudtam mondani. Az igazság az, hogy még magamnak sem tudom megmagyarázni, miért is akarnak egyesek megválni. Ha én sem értem, akkor más miért gondolja, hogy csak úgy simán beleléphet a lelki világomba. És ha mondjuk a rossz jegyekre találnának is valami magyarázatot, úgysem értenék meg, mi az, hogy „csalódás”. Tyúkeszüekkel azt sem tudnák felfogni, hogy „na ennek meg mi köze a tanulmányi átlaghoz”, és hogy nemcsak a szerelemben lehet csalódnunk, hanem mindenben, az aztán már végképp követhetetlen gondolatmenet lenne a tantók számára. Igaz, hogy a „Minden” Marinál kezdődött. Benne is csalódnom kellett. Egyszer csak azzal jött, hogy „Nincs értelme tovább, hagyjuk abba az egészet, mert már nem bírom, hogy mindenki velünk van elfoglalva, pedig – tudom, hogy úgysem hiszed el – ugyanúgy szeretlek, mint eddig”. Frankón csalódtam benne. Azt hittem, jobban bírja az örületet, ami körülvesz minket. Az igazi csalórást persze nem ő okozta. Mari csak elindított bennem valami olyasmit, hogy nem érdemes... Nem érdemes tisztán, „őszintén, szabadon, szépen”... Biztos lehet másképp is. Ha mindenki tud hazudni, én miért ne tudnék? Miért legyen más, mint a többiek? Csak ezért, mert Szabó Bélának hívnak? Ráadásul hány Szabó Béla van még rajtam kívül a világon? Nem! Nem érdemes...

Igaza volt Marinak. Én se bírtam sokáig. Tényleg mindenki velünk – és főleg velem – volt elfoglalva. Többen már arról beszéltek, hogy kidobnak a koleszból, és talán a suliból is. Úgyhogy inkább magamtól hagytam ott az egészet. Marit is. Nem tudtam, hova menjek, kihez fordulhatnék. A fater azt mondta, ha tényleg kívágnak, jobb, ha nem találkozunk. Nem vártam meg, hogy kitegyenek, magamtól mentem el, de haza így se merem menni. Pedig akkor, téli szünet előtt egy héttel, már nagyon hideg volt. Valamire azért jók a régi haverok is, valamenynyit pénz, meg néha hédert is adtak. Szóval egy hétig valahogy kihúztam. Épp a legrosszabbra akartam magam rászánni (arra, hogy hazamenjek), amikor talákoztam Ferivel. Legalább olyan szarul áll, mint én. Sőt, neki talán még nehezebb. Meg kell játszania magát otthon is, meg a suliban is, hogy úgy-ahogy békén hagyják. Sok hülyeséget csináltunk végig együtt gyerekkorunkban. Mivel megint egyre közelebb voltak a karácsonyi ünnepek, valahogy eszembe jutott, ahogy régen átjártunk egymáshoz cserélgetni az ajándékokat. Akkoriban nem is gondoltuk volna, hogy lesz még közös karácsonyunk – igaz, egy fűtetlen vonaton.

Szép karácsonyunk volt. Reggel megvettük az ünnepi kaját és a piát. A nagy ünnepre való tekintettel szalonna helyett konzerveket, és almabor helyett fűtőlős barackpálinkát vettünk. Délelőttre beültünk egy moziba melegedni, délután meg kiálltunk az aluljáróba lejmolni. Itt talákoztunk Csöcsiékkal, akiket Ferivel már régebről ismertünk, igaz, nem túl jól. Négyen voltak: Csöcsi a hapsijával és két haverjuk. Megdumáltuk, hogy keresünk a Keletiben egy fűtött vonatot, és ott töltjük az éjszakát. Nem volt szerencsénk. Csak egy szar, fűtetlen vonatot találtunk. Kurva hideg volt. Egész éjjel cigiztünk és ittunk, hogy legalább egy kicsit melegebb legyen. Nekem erről az egészről a P. Mobiltól a kedvenc számom jutott eszembe, a „Pokolba tartó vonat”. A többiek persze kiröhögtek, amikor szép rekedt hangomon elővezetem magam, hogy „po-kol-ba ta-a-art, po-kol-ba ta-a-a-art, po-kol-ba ta-a-a-art a vonat”. Nekem viszont annyira megtetszett, hogy rávéstem a ülésre, meg ennek a naplónak a borítójára is. Egészen beleéltem magam Schuster Lóri szerepébe. Az is beugrott, hogy a legutóbbi koncerten is át volt kötve a fél szeme, és a kezével egyre gyorsabban kattogtatta, hogy „si-hu-hu-hu, si-hu-hu-hu, si-hu-hu-hu...” Úgyhogy pokolian élveztem a pokolba tartó vonatot.

Egy hülye kísérletet akarok csinálni – magamon. Szívom majd a ragasztót, és közben írom, ami eszembe jut. Kezdem. Előbb az írást – a sírás későbbre hagyom. (...) Nem álmodom már ideálokról, őszinte, gyöngyhajú lányokról, egymásba fonódó, csókolódzó éjszakákról, csak arról, hogy legyen valaki(m). Nem biztos, hogy a Mari, lehet, hogy más, már magam sem tudom. Csak legyen valaki, akiről tudom, érzem, hogy szeret. (...) Megtöltöm a zacskót, és (talán) elszívom. Izgulok egy kicsit, mert még soha sem próbáltam, csak mások mesélték... Nem tudom, milyen lesz, de ennél a nagyrakás semminél biztosan jobb. Töltöm a zacskót. (...) Szívtam vagy másfél percig. Kicsit lihegek tőle, de semmi különösebb... Fáj a fejem, mintha valami erősebb bagót szívtam volna. (...) Szívtam tovább. Megint nem bírtam egy-két percnél sokkal tovább friss levegő nélkül. A fejemben egyre nagyobb a nyomás. De érzem, hogy még mindig nem elég. Lehet, hogy nagy a zacskó és kevés benne a ragasztó. Vagy mit tudom én. Most mindent beleadok. (...) Szívtam, amíg bírtam. Abba kellett hagynom, mert a nyálam már összefolyt a ragasztóval. Nem hiszem, hogy van értelme tovább kísérletezni. Ha ez sem volt elég, akkor fölösleges. De azért még egy nekirugaszkodás! (...) Semmi, csak lihegés és fejfájás. Az egészben talán csak az a jó, hogy nincs kedvem semmire se gondolni. Érzem, kókadat vagyok, de még mindig tudom, mit csinállok és mit írok. Szart se ér az egész! Inkább elszívok egy cigit. (...) Nem érzem az ízet, csak azt, hogy csíp a dohány. (...) Megpróbálok visszatérni ahhoz, amit az elején írtam. Valahol ott hagytam abba, hogy minden csak átverés. Talán a nagydiva-

tú őszinteség is. Ugyanolyan jólesik néha, mint hazudni... Csináljuk, és közben arra gondolunk, hogy mennyit mondhatunk el... még a legőszintébb hangulatunkban is. Lehet, hogy ez (is) így van jól, nekem akkor se tetszik. Megváltoztatni a megváltoztathatatlant. Ettől fogok kikészülni, nem a cefrétől és a sziputól. (...) Nincs kedvem tovább írni. Fáj a fejem. Nem írni kellene, hanem „sírni, sírni, sírni”... – ha még tudnék.

* * *

Ilyen nagy örömmel, azt hiszem, még sohasem nyitottam ki a naplóm, mint most. Félek, hogy szavakkal nem is tudom leírni, mi történt. Egyszerűen, minden oké. Úgy kezdődött, hogy újév után egy héttel elkaptak minket a yardok. Bevittek a rendőrségre, és engem meg se vertek. Tudtam, hogy tartanom kell a pofámat. Hamar rájöttem, hogy itt úgyis csak nekik lehet igazuk. Ami azt illeti, szépen szétszórta minket! Ferit egyből visszavitték a szüleihez, Csöcsit és a haverjait pedig állítólag sítire vitték. Az uborkák szerint még mielőtt találkoztunk, szóval szajréztak valamit és benne voltak egy nagyobb balhében is. Én egész simán megúsztam. Egy hosszúra sikerült éjszakai beszélgetés után hazavitték és megkérdezték a faterékat, hogy vállalják-e értem a felelősséget. Nem akartam semmi olyat ígérni, amit nem tudnék megtenni vagy betartani. Talán azért is, mert kíváncsi voltam, hogy maguktól mit lépnek. Nem igazán értem őket, de megpróbálták úgy tenni, mintha semmi különösebb nem történt volna. Bezeg én rendesen be voltam..., féltem, hogy túl ciki lesz újra otthon. Meglepő, de nem volt semmi balhé. Egyetlen dologba azért belementem, rábólintottam, hogy folytatom, illetve befejezem a gimit. Nem tudom, hogy s mint kavartak, de azt is sikerült elintéznüik, hogy az az egy-két hét a suliban ne számítson igazolatlan hiányzásnak.

Elkezdődött a második félév. Megkaptuk a félévi bizonyítványt. Nem is olyan szörnyű az átlagom. A kérdés persze az, hogy mihez képest. Jobban zavar, hogy már megint birizgálnak. Egyszer a bőrszerkóm zavarja őket, aztán meg a „frizurám és a jó modorom”, na meg a szokásos bunkóságok, például a köpeny alól kilógó ingem. Néha próbálom föl se venni (mármint a baszogatást, nem az inget). Azért időnként rendesen vissza kell fognom magam, hogy elő ne adjam: „Aki engem baszogat, kapja be a ...” vagy hogy „Engem lehet izélgetni, csak nem érdemes, mert túl kemény a fenekem”. Persze lehet, hogy a fejem is. Például a Marival is alig akartam kibékülni. Végül olyan jól összemeledtünk, hogy félig-meddig hülyéskedve, de talán kicsit komolyan is azt mondta, ha leérettségizünk, hozzám jön feleségül. Szép kis lánykérés! Eleinte csak röhögni tudtam az ötleten, de újabban kezdek vele megbarátkozni. Marival közösen kisütöttünk egy jó kis (nagy) mondást is. Gyorsan le is jegyzem, nehogy elfelejtsem: „csak az tud igazán megbocsátani, aki tudja, hogy neki is szüksége lehet még a megbocsátásra; illetve csak annak bocsátanak meg igazán, aki igazán meg tud bocsátani, ha a másiknak szüksége van rá”. Jó, mi?

Lassan már egy hete szar a hangulatom. Néha már remegek a félelemtől. Igen, pont egy hete keresett fel utoljára Csöcsi azzal a simlis palijával, aki velünk volt karácsonykor a vonaton. Nem tudtam elképzelni, mit akarhatnak. Kiderült, hogy pénzt. Volt nálam ezeröttszáz forint, a mutertől kaptam egy használt gitárra. Adtam nekik belőle egy Adyt, mire azt mondták, hogy ha igazán hálás lennék nekik, többet is ki tudnék préselni magamból. Szerintük azért kellene hálásnak lennem, mert nem rántottak bele a zűrös dolgaikba. Állítólag csak egy szavukba került volna, és mindenki elhiszi, hogy én voltam a főkolompos. Félek tőlük. Félek, hogy túl gyakran fognak pénzt kérni, és ha nem lesz... – úgy néz ki, hogy ők mindenre képesek. Már Marit is elkezdték piszkálni. Lehet, hogy lelkileg ki akarnak készíteni, de nem hagyom.

* * *

Ez volt az utolsó bejegyzés Béla naplójában. Már százszor végigolvastam az egészet, és még mindig nem tudom, miért kellett meghalniuk. Talán Csöcsiéek miatt? Hülyeség! Ezt még magamnak sem tudom bebizonyítani. A rendőrség persze nem sokat foglalkozik Béláék halálával. Szerintük egyszerű kábítószeresekről van szó, akik ráadásul nem tudtak mértéket tartani, és kész. Kösz! Ezt a dumát komolyan talán még egy (rendőr)kutya se enne meg. Persze, ha ismerte volna őket...

Haláluk előtt két nappal Béla csak annyit mondott nekem, hogy a Csöcsi hapsija egy „geci állat”. Nem érdekel, mi lesz, feljelentem őket. Lehet, hogy semmi közülük Béláék halálához, de máson nem tudok bosszút állni. Ráadásul, ha valaki, ők meg is érdemlik. Vagy jelentsek fel minden második embert, aki ismerte őket? Az egész mindenséget, magammal együtt? Hiába teszek akármit, ez az újsághír, amit könyvjelzőnek használok Béla naplójában, már nem másítható meg:

„1980. március 28-án 11 órakor Budapesten, a Margit-híd pesti hídfőjénél holtan találták Szabó Béla 18 éves és Kerekes Mária 17 éves gimnáziumi tanulókat. Halálukat feltehetően kábítószer-túladagolás okozta.”

Paulik Antal szlovák nemzetiségi szószóló

Ismét módosul a nemzetiségek jogairól szóló törvény

A mindenkor hatályos törvények folyamatos karbantartást igényelnek. A társadalomban, az egyes közösségekben megvalósuló gyors változások miatt egy-egy törvény módosítására, akár évenként többször is sor kerülhet. Egyetlen szabály sem lehet tökéletes, a jogalkotók sokszor szembesülnek azzal, hogy az éppen időszerű törvénymódosítás során vagy nem gondoltak az abból fakadó esetleges problémák mindegyikére, vagy az adott szabállyal visszaélni kívánók lényegesen találékonyabbak, mint arra számítottak. Ilyen esetekben természetesen indokolt újra hozzányúlni a vonatkozó törvényekhez.

Ez vonatkozik a nemzetiségek jogairól szóló törvényre is. Mint arra a Barátság olvasói biztonnyal emlékeznek, a nemzetiségi törvény eddigi legátfogóbb módosítását a folyóirat elmúlt év szeptemberében megjelent számában ismertettem. Akkor úgy gondoltuk, ebben a parlamenti ciklusban már érdemi módosításra nem lesz szükség.

Ezt megelőzően azonban, a 2018. évi országgyűlési választások során, illetve az azt követő másfél évben több olyan problémával is szembesültünk, amelyek az országgyűlés nemzetiségi szószólói választásának előkészítésében, a jelölőlista összeállításában, majd az összeállított lista további kezelésében meglévő hiányosságokból fakadtak. Sem a nemzetiségi törvényben, sem az országgyűlési képviselők választásáról szóló törvényben nem szerepelnek ugyanis arra vonatkozó szabályok, hogy milyen módon állíthatja össze egy adott országos nemzetiségi önkormányzat a nemzetiségi listát a választásokat megelőzően. Hiányzott annak szabályozása is, hogy amennyiben az adott országos nemzetiségi önkormányzat képviselői vitatják a lista összeállításának módját vagy a listán szereplők sorrendjét, hogyan, milyen eljárásban és kihez fordulhatnak jogi segítségért, jogorvoslatért. Ugyancsak tisztázatlan volt törvényi szinten a nemzetiségi országgyűlési képviselő, illetve szószóló részvétele az országos önkormányzat – a listaállításról döntő – közgyűlésén.

Természetesen a nemzetiségi közélet egyik szereplője sem vitatta a felvetés indokoltságát. A tavalyi törvénymódosítás során is felmerült a kérdések megoldásának igénye, ám ezt akkor inkább a választójogi szabályozás módosításában képeztük el. Az elmúlt év során azonban a választójogi szabályok változtatására nem került sor, így a nemzetiségi listaállítás pontos szabályozása is elmaradt.

Hogy konkrét legyenek: a 2018. évi országgyűlési választások során az egyik nemzetiség országos önkormányzata lényegében nem hozott közös döntést, közgyűlési határozatot az adott nemzetiség jelöltjeinek listájáról. A szűk körben – nem kizárt, hogy egyszemélyi döntéssel – kialakult listát végül határidőben leadta a listát vezető személy az Nemzeti Választási Bizottságnál, így a választás végül érvényes volt. Ezután azonban a nemzetiség közgyűlésének egyes tagjai jogorvoslati eljárást kezdeményeztek, ami – tételes szabályozás híján – elhúzódott. Az adott nemzetiség szószólójának mandátumát így csak meglehetősen késéssel tudták érvényesíteni.

A következő országgyűlési választások közeledtével újra felmerült annak igénye, hogy a ciklus elején érzékelt, szabályozatlanságból eredő kihívásokat kezeljük valamilyen formában. Bár a bizottság tagjai nem értettek egyet abban, hogy az így megfogalmazott szabályoknak a nemzetiségi törvényben van a helyük, végül mégis elindult a Magyarországi nemzetiségek bizott-

sága, az országos nemzetiségi önkormányzatok elnökei, az ombudsmani hivatal, valamint az illetékes kormányzati szervek között a párbeszéd a kívánt szabályozás tartalmáról.

Abban sem volt általános egyetértés, hogy kell-e mindenáron szabályozni olyan kérdéseket, amelyek egyébként az országos nemzetiségi önkormányzatok saját hatáskörében is megoldhatók. Hiszen az előző választások során is kivétel volt az az eset, amelyre hivatkozva a nemzetiségi bizottság egyes képviselői kezdeményezték a módosítást. Vagyis a tizenhárom nemzetiségi döntő többségének országos önkormányzata, annak vezetői, képviselői és hivatalai számára világos volt, hogyan kell biztosítani a megválasztásra kerülő nemzetiségi szószóoló legitimitását, illetve a listaállítást oly módon, hogy ne legyen szükség jogorvoslatra.

A nemzetiségi jelöltlista legitimitását a kezdeményezők a zárt ülés és a minősített többségi döntés előírásával kívánták biztosítani. Az aprólékos szabályozás ellenzői ezzel szemben úgy gondolták, hogy az adott országos önkormányzat közgyűlése döntése elégséges a zárt vagy nyílt ülés kérdésében. A minősített többség előírásával, az olyan közösségek esetében, amelyek tizenöt tagú országos önkormányzatának közgyűlésében több jelölőszervezet képviselői is jelen vannak, akár bizonytalanra válhat a döntés megszületése is, ahogyan azt egy táblázattal kíváncsian szemlélte az ombudsman nemzetiségekért felelős helyettese.

Az egyik érvrendszer azon alapult, hogy amennyiben hasonló esetre a következő választások során is sor kerül, az valamennyi nemzetiségre rossz fényt vet. Nehéz lesz magyarázni, miért van lehetőség az országgyűlési választások során visszaélni a vonatkozó szabályokkal, illetve kihasználni a szabályozottság hiányát. Ezért az a biztos, amit kétharmados törvényben szabályozunk.

A másik oldal érvrendszere azon alapult, hogy a listaállítási szabályai, a listával történő további feladatok ellátását éppen elég az országos önkormányzat SZMSZ-ében szabályozni. Hiszen minden nemzetiség elemi érdeke, hogy a megválasztásra kerülő nemzetiségi képviselő, vagy szószóoló legitimitása elérje azt a szintet, ami az adott nemzetiség érdekeinek hatékony parlamenti képviseléséhez szükséges. Aki ugyanis vissza akar élni bármilyen, akár a legszigorúbban megfogalmazott szabályozással, az – ahogyan eddig is – megtalálja a módot arra, hogy megkerülje a vonatkozó előírásokat. Tekintsük tehát felnőttnek a nemzetiségi közösségeket, azok országos önkormányzatait és ne erőltessük a mindenáron való törvényi szabályozást.

A vitákat és egyeztetéseket követően elfogadott kompromisszumos törvénymódosítási javaslat értelmében a nemzetiségi törvényben kell előírni azt, hogy a nemzetiségi országgyűlési jelöltlista összeállítását az adott önkormányzat közgyűlésének kell elfogadnia. Meghatározza a javaslat a listaállítási és a lista tartalmáról szóló határozat elfogadásának időszakát is. A megszületett módosítási javaslat értelmében az adott nemzetiség országgyűlési képviselője, szószóolója részt vesz az ülésen, tekintet nélkül arra, hogy a közgyűlés a listáról szóló határozatát nyílt vagy zárt ülésen fogadja-e el. Ugyancsak szabályozza az előterjesztés a listaállítási döntés nyilvánosságra hozásának, illetve benyújtásának határidejét.

Kitér a javaslat arra is, mely személyi kör kezdeményezhet a nemzetiségi jelöltlistával kapcsolatosan jogorvoslati eljárást. Ugyancsak leírja a jogorvoslati eljárás folyamatát, a kezdeményezés útját a megszülető döntésig. Ezzel, vélhetően, biztosítva lehet a következő országgyűlési választások során a jelöltlisták összeállításának, elfogadásának, nyilvános voltának és az esetleges viták törvényes lezárásának folyamata.

A leírt javaslatokkal sikerült elkerülnünk a túlzottan szigorú és túlrészletező szabályozást, ugyanakkor a megjelenő garanciális elemek segítségével remélhetőleg sikerül elkerülni az elhúzódó vitát egy-egy közösségekben a listaállítási döntés törvényes voltáról. Végül egyhangú döntés született arról, hogy a most megszületett kompromisszumos módosítási javaslat benyújtója az Országgyűlés Magyarországi nemzetiségek bizottsága legyen.

Hetvenöt éves a forint

A vetélkedő döntőjében egy fiatal és egy idős játékos kapta a kérdést: ha az új pénz megszületésekor az egyforintos mellé annyi egypengős érmét raktak volna, mint amennyit az ért, milyen magas lett volna ez az oszlop? A fiatalember elfogadta a választ, hogy amennyiben a budai Clark Ádám téren tennék le az első pengőt, az utolsó a Mátyás-templom tornyán levő keresztig érne. Játékosársra kissé rosszallólag csóválta a fejét, majd amikor rákerült a sor, arra a lehetőségre, hogy az oszlop elérné a Csomolungma csúcsát, rábólintott. Elmondta: ő megélte ezt az inflációt, emlékszik rá, milyen hatalmas volt, ezért fogadja el tényként. Aztán ő is csak hüledezett, amikor kiderült, alaposan alábecsülte az értéket. A megfejtés az volt, hogy egyetlen forint (!) értékét egypengősökből kirakva az oszlop a Földhöz legközelebbi állócsillagon is túlhaladna, magassága csak fényvekkel lenne igazán mérhető.

Ennél képszerűbben aligha lehetne érzékeltetni, hogy az 1946. augusztus 1-jén, a forint megszületésével véget ért minden idők legnagyobb hiperinflációja (Magyarország Guinness-rekordja) valójában mekkora tehertételt jelentett.

Az egykor szebb napokat megélt pengő nem jutott el a huszadik születésnapjáig (az első, pengő értékjelzőjű bankjegyet 1926. december 27-én hozták forgalomba, s a pengőrendszert 1927. január 1-jén vezették be). Valaha volt értékét a bugyuta szövegű sláger így kiáltotta világra: „havi kétszáz pengő fixszel, ma egy ember könnyen viccel. Havi kétszáz pengő fixszel feleségül venném önt”. Ez az idilli állapot azonban hamar elfüstölt. A nagy gazdasági világválságot még viszonylag kisebb értékvesztéssel vészelte át, a bankóprés azonban háborús időszakban erősödő ütemben szaporította forgalomban levő mennyiségét. A pénzdagály következtében 1944 elejére az egy főre jutó bankjegyforgalom már az 1938. évi tizennégyeszerese, év végére pedig huszonhat-szorosa volt, 1945 elején egyes becslések szerint már hatvankétszerese lett. 1938-tól 1944 végéig értékének

több mint háromnegyedét elvesztette. Ezt tetézte meg a nyilas rémuralom idején leszerelt és Németországba hurcolt üzemi gépek hiánya és a harci cselekmények miatt tönkrement üzemek, az állat- és fogatállománya jelentős részétől megfosztott mezőgazdaság, a szétbombázott és járműfosztott vasúthálózatból adódó gazdasági termelőképeség szakadékszerű zuhanása. A háborús károk az ország 1938-as teljes nemzeti jövedelmének ötszörösére rúgtak. A deportálások és hadműveletek során elvesztett életek, a hadifogságba esett és málenkij robotra hurcolt, hiányzó munkaerő, a nyilasok által kifosztott Magyar Nemzeti Bank, valamint a – már a hivatalos békekötés előtt elfogadott és részben teljesíteni kezdett – súlyos jóvátétel-igények tovább mélyítették és szélesítették a gazdasági-pénzügyi válságot.

Említést érdemel, hogy a Dunántúl egyre kisebb részén országgló Szálasi-kormány 1944 novemberében Veszprémben kibocsátott ezerpengős bankjegyei, valamint a sokáig szemérmesen elhallgatott – a köztudatban ma sem teljességgel ismert –, a szovjet „Vöröshadsereg Parancsnoksága” által forgalomba hozott fedezet nélküli papírpénzei is aláásták a pénzügyi rendet, növelték az inflációt. Az 1944-ben kiadott 1, 2, 4, 10, 20, 50, 100 és 1000 pengős címletek forgalmát a haditörvényekre hivatkozva kényszerítették ki („elfogadása minden fizetésnél kötelező”, el nem fogadóira és hamisítóira is a szovjet hadbíróóság várt). Félhivatalos becslések szerint közel ötmilliárd pengő került így forgalomba.

A közigazgatás újjászervezése, a romeltakarítás, az újjáépítés megkezdése, a termelés, szállítás és közlekedés újjászervezése óriási költségigényekkel járt. Az új kormányzat kénytelen-kelletlen – egyéb forrás vesztes szűkössége okán – a pénzhígitást segítségül hívva igyekezett mindezt előmozdítani. Az áruhiány pedig önmagában is felverte az árakat, s ez amúgy is kikényszerítette előbb, majd folyamatosan a több, utóbb az egyre nagyobb címletű pénzkibocsátást. A pénzromlás aztán további árfelhajtó szerepével az anyag- és bércöltségeket is folyton feljebb nyomta, ami újabb pénzhígitásra sarkallt, az meg újabb áremelésre... Az infláció üteme egyre gyorsabbá, 1945 ősztől – s különösen 1946 elejétől – pedig fékevesztetté vált.

Tabi Lászlónak volt egy, a lehetetlen állapotokat tükröző népszerű írása (Tájékoztató a zsír áráról), ami az adott termék kilencvenezer pengős különkénti árának bejelentésétől indult és a mondatról mondatra emelkedő összegeket tartalmazó szöveg így ér véget: „a 768 ezer pengős zsírt csak az tudja megfi-

zetni, akinek van annyi pénze, hogy egy kiló zsírért 920 ezer pengőt adjon. Mert bizony ma ennyibe kerül fél kiló zsír.”

Az emberek, ha csak tehették, inkább aranyat, dollárt vagy más értéket kértek árucikkeikért. A feketekereskedelmen túl is a közvetlen árucserre vált általánossá, ami tovább rombolta a pengőbe vetett még oly csekélyke bizalmat is. Ha a termelési folyamatok összeomlását el kívánták kerülni, hétről hétre emelni kellett a munkavégzők bérét, fizetését, s ez még vágtatóbbá tette az inflációt. Volt, hogy egyik hétről a másikra (akkor még a heti fizetés dívott) több százszorosára emelkedett a forgalomban lévő bankjegyek száma.

Két kísérlet is hiábavalónak bizonyult, melyekkel gátat kívántak szabni a kedvezőtlen folyamatnak. Az 1945. december 18-ai kormányrendelet értelmében bevezetett úgynevezett bankjegydézsma a forgalomban levő papírpénzek egy részének felülbélyegzését jelentette. Bélyegjeggyel kellett ellátni az ezer, a tíz- és százezer pengős bankjegyeket, amelyek ettől kezdve névértékük negyedrészt érték. A kereskedelem azonban néhány hét múlva már négy ilyen bankjegyet kért a korábban egyetlen fölülbélyegezetlen címletbe került portékájáért..., majd hetet, kilencet. Az infláció napi (!) emelkedése 1946 februárjában már ismét tíz százalék fölött járt, huszonnégy óránkénti 18%-ra emelkedett.

1946. január 1-jétől a Gazdasági Főtanács az árszínvonal-követő állami adóbevétel érdekében bevezette az adópengőt. Ez kezdetben egy naponta közzétett indexálású elszámolási egység volt, ami jelezte, hogy az adópengőben kivetett adót aznap mekkora értékű hagyományos pengővel lehet leróni. Az intézkedés a bankközi és közigazgatási pénzforgalomban az elvárásoknak megfelelően mérsékelte ugyan a valóságos bankjegyhasználatot is, de ennek nem lett mérhető eredménye a pengőbankjegyek egyre nagyobb mennyiségi és címletbeli igényére. Májusban a kincstár végül adópengőre szóló adójegyeket bocsátott ki, amelyek július 8-ától törvényes fizetőeszközzé váltak, miközben a pengőt sem vonták ki hivatalosan a forgalomból (újabbakat azonban már nem küldtek forgalomba). Ezekre az adójegyekre – amelyek vásárlóértéke már egy hónap alatt a háromezred részére olvadt, és beváltásakor 200 milliárd adópengő ért egy forintot – eleve a bűvös, július 31-ig történő felhasználási határidőt nyomták. 1946. május 21-én ugyanis a Minisztertanács kommunista és szociáldemokrata közös javaslatra elfogadta a pénzreformról szóló előterjesztést, így megkezdődtek az augusztus 1-jén bevezetni szánt új pénz előállításának munkálatai is.

A pénznem nevének kiválasztásakor a pengőt megelőző korona visszaállítását két okból is elvetették. Egyrészt mivel a korona is egy infláció végén múlt ki, másrészt az az év februárjában kikiáltott köztársaság államformájával is összeférhetetlennek ítélték (dacára annak, hogy a Csehszlovák Köztársaság korona néven őrizte meg nemzeti fizetőesz-

közét). A tallérnak ennél jóval több esélye volt (még bankjegyterv is készült e megnevezéssel), de hamarosan elvetették, hisz e tőről fakadt a dollár neve is. A forint mellett viszont két kedvező történelmi érv is felvonultatható volt. A közelebbi a szabadságharc Kossuth-bankója volt, ami forintként volt nevesítve, és a Világos utáni évtizedben pusztán rejtegetése is főbenjáró bűnnek számított. *Kossuth* volt az első, aki forint névvel bankjegyet nyomtattatott. A másik tény még régebből érkezett. *Károly Róbert* király volt az első hazai személy, aki forintot veretett. Az aranyból készült érme nagy becsbe került, mert uralkodása alatt nem tett – más uralkodóknál a korban szokásos – intézkedést értékének „rongálására”. Mivel arról is rendelkezett, hogy Magyarországról aranyat csak aranyforint formájában lehet külföldre vinni, így pénze Európa-szerte közkedvelté lett. A firenzei mintájú aranyforintokat a magyar király példáját követve Európa csaknem összes uralkodója bevezette. A pénznem megnevezése közvetve az érme egyik lapjára vert Anjou-liliomról (fiorini, virágocska), illetve a Károly Róbert által Körmöcbányára behozatott ugyancsak a virágról elnevezett Firenze városi (fiorinti, florinti) pénzverőkről kapta a nevét.

A pénzreform előkészítése közben a pengő (és az adópengő) is haláltáncba kezdett. 1946. július 15-én hetvenhat quadrillió pengő volt forgalomban. A legnagyobb valaha is kiadott bankjegy címlete (ez is világrekord!) a százmillió b.-pengős volt, azaz a címletében valójában a billió százmilliószorosa sze-

repelt, de kinyomták az egymilliárd b.-pengőst is, csak nem került már forgalomba.

Jelen sorok szerzője – édesapja, egy egyszerű kenyérgyári munkás és öregapja, egy szénszállító révén – (e hetekben) multimilliárdos ősökkel büszkélkedhet. A családi legendárium őrzi, hogy a pékek utolsó júliusi heti fizetésüket műszakkezdesre követelték ki maguknak, hogy azt közösen rábízzák egy szaktársukra, akit – miként az előző hetekben is tettek – tüstént kiküldtek vásárolni. Vegyen bármit, amit kap érte – szólt az utasítása –, mivel munkából hazamenet már semmire sem lett volna jó a kézhez kapott pénzük. Okosan jártak el, hisz így a heti munkájuk ellenértékéért három tojás és egy-egy hátkefe jutott minden egyes dolgozónak. (Egy adópengő akkor éppen 2 000 000 000 000 000 000 pengővel volt egyenértékű.)

A pénzreform lebonyolításával megbízott csoportban, mások mellett *Antos István* pénzügyminisztériumi államtitkár, *Varga István*, *Csikós-Nagy Béla*, és *Jeszzenszky Ferenc* alkották azt a stabilizációs bizottságot, amely a Sztálintól néhány hónapra kikölcsonzött *Varga Jenő*vel, a moszkvai Világ gazdasági és Világpolitikai Intézet igazgatójával is kiegészült. Egyszerre több, párhuzamosan kitűzött cél megvalósítását határozták el. Egyrészt egy új – a csillagászati számoktól a Földre visszahozott – értékálló nemzeti valuta megteremtése, másrészt az elfogadtatásához nélkülözhetetlen, már a bevezetésre rendelkezésre álló árukészlet biztosítása volt ezek legfőbbike. Megítélésük szerint ez nyújthatott egyedüli biztosítékot arra, hogy az új fizetőeszköz a termelésben résztvevőket is megnyugtassa, amivel végre megszűnik a szakszervezetek részéről is a béremelési nyomásgyakorlás.

Rengeteg árut kellett fölhalmozni tehát, amit május végétől erőteljes külföldi behozatallal sikerült elérni. A főleg ruházati és más fogyasztási eszközök beszerzésére elsősorban az április 27-én Svájjal kötött gazdasági szerződés teremtett jó alapot, mely szerint Magyarország tízmillió svájci frank hitelt és 4 millió frank élelmiszer és gyógyszersegélyt kapott. Emellé a Szovjetunióból is érkeztek áruszállítások. Ezzel együtt semmit sem bíztak a véletlenre: négy nappal a forint bevezetését megelőzően a kormány az egész országra kiterjesztette az élelmiszer-jegyrendszert, a közellátási miniszter szabályozta a kenyér- és lisztfejadagokat, valamint a póttjegyre jogosultak körét. Ez a forgalomkorlátozó intézkedés is jelentősen hozzájárult a gyors stabilizációhoz.

Júliusban már tudni lehetett, hogy azok a diplomáciai törekvések is sikerrel jártak, melyek az új pénz értékállóságához, illetve tekintélyéhez nélkülözhetetlen lépéseket szorgalmazták. A háborús jóvátétel teherkönnyítése és a Magyar Nemzeti Bank aranyfedezetének visszajuttatása is küszöbön állt. *Szviridov* altábornagy, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság magyarországi alelnöke július 27-én értesítette a magyar kormányt, hogy a Szovjetunió az áprilisi moszkvai tárgyalások értelmében a jóvátételi

szállítások határidejét két évvel távolabbra teszi, a teljesítés lehetőségét hatról nyolc évre hosszabbítja meg, enyhítve ezzel a termelési elvonáson. Bejelentette, hogy elengedik az addigi szállítási késedelmek miatt felhalmozódott hatmillió dolláros kötbért, és felére mérséklék az 1946. évre esedékes jóvátételi szállítások mennyiségét is. (Moszkva különösen érdekelt volt a pénzügyi stabilizáció sikerében, mivel annak élére a kommunista párt politikusai álltak, így a lehető legnagyobb hírverési értéknek tekintették, amit aztán a későbbi politikai játszmákban ki is lehetett használni.) Később a Jugoszláviával és Csehszlovákiával kapcsolatos jóvátétel teljesítési határidejében és ütemezésében is sikerült – vélhetően szovjet nyomásra – könnyítéseket elérni.

Az Egyesült Államoktól is megjött az értesítés, hogy a Magyar Nemzeti Bank Szálasiek által elrabolt aranykészletét szállító ún. Aranyvonatot Frankfurtból augusztus első felében Budapestre küldik. Augusztus 6-án meg is érkezett a harminctonnányi szállítmány, így a kevesebb, mint egyhetes forintnak – egy időre 100%-ot meghaladó mértékben – meglett az aranyfedezete is. (Az erre vonatkozó minisztertanácsi rendelet 1 kg finomarany árát 13 210 forintban rögzítette, így egy forint nagyjából 76 ezredgramm aranyértéket testesített meg.) 1946-ban 11,7 forint volt egy amerikai dollárral egyenértékű.

Az új pénz értékével a kibocsátók úgy számoltak, hogy azt az 1946/1947-es gazdasági év várható eredményeihez és állami kifizetési kötelezettségei-

hez igazították. A jövedelmi átlagot az 1938-as évi feleként szabták meg. A gyáripari munkások havi átlagbére 1946-ban mindössze 346 forint volt. A bankjegykibocsátás értékhatárát a kormány legfeljebb 1 milliárd forintban rögzítette, így a lakossághoz kiáramló jövedelem sem bővíthetett gyorsan és jelentősen.

A forint bevezetése az első napok nehézkes pénzkezelése ellenére gyors megnyugvást hozott. A „dolgozók elégedettséggel fogadták”. Az üzleteket elárasztó mozgósított „állami tartalékáru” bizonyította a forint vásárlóértékét, és szinte egy csapásra megszűntette a cserekereskedelmet. (A „feketézők” visszaszorítása hosszabb időbe telt.)

Egy kg liszt és búzadara 1,40, ugyanennyi cukor 7, sertéskolbász 2 forint. Egy kiló kenyér 96, egy liter kannás tej 90 fillér volt, a pasztőrözött tej litere pedig 1,10. A benzin literét 1,60-ért mérték a kutak. Egy kWh áram 60-80, egy kiló barnaszén 17-25, egy doboz gyufa 23 fillérbe került.

Az állami áru megjelenése lenyomta a szabadpiaci árakat, majd amikor bebizonyosodott a forint értékállósága, szeptembertől a nagykereskedők addig visszatartott árucikkei is kikerültek a raktárakból. Az életkörülmények más területeken is javulásnak indultak.

Az ország fellélegzett, megtette a legnagyobb lépést a hétköznapi élet és a gazdaság békeállapotának helyreállítására. Sokan érezték úgy, hogy az alumínium tízfilléres hátoldalára álmódott Noé-féle galamb, csőrében a vízözön végét jelző olajággal, valójában most hozta el számukra a békét. A húszfilléres búzakévéje, a zöld papír tízforintos kalapácsát vállán tartó munkása és a kék százforintos sarlós parasztasszonya a békés, s immár a fizetés és vásárlás szempontjából is értelmes munka kezdetének ígéretét hordozta.

Forintbankjegyeink – amelyeket 1954-ig *Horváth Endre*, 1970-ben *Nagy Zoltán*, 1983-tól pedig *Vagyóczky Károly* grafikusművészek terveztek és metszettek –, valamint pénzerméink egyes címleteinek kibocsátása, illetve bevonása is jól jelzi, hogy a lassú, de megállíthatatlan inflálódás új nemzeti fizetőeszközünket sem kerülte el.

A papírtízest Petőfivel, a húszforintos Dózsával 1947-től 1992-ig, a százast Kossuthtal 1948-tól 1998-ig, az ötvenest Rákóczival 1953-tól 1996-ig szolgált. Ehhez az alapcsapathoz tizenhét év után, 1970-ben kellett az első új címletet, az Ady képét viselő ötszázast bevezetni, a Bartókkal ékített ezerforintosra már csak tizenhárom évet kellett várni (1983), az ötezeresre Széchenyivel pedig már csak nyolcat (1991). Az első tízezeres kibocsátásáig hat (Szent István, 1997), a húszezresig (Deák, 2001) mindössze négy év telt el.

Ady helyét az ötszázforintson 1998-tól fokozatosan Rákóczi vette át, s amikor 1992-ben a Petőfi-tízessel együtt végleg bevonták, szomorúan vehettük tudomásul, hogy elfogyott a költő-pénzünk. 1998-ban jelent meg a kétezres Bethlen Gáborral, az új ezres Mátyás királlyal, a 200 forintos Károly Róberttel.

Miután az utóbbi címletet 2009-ben kivonták a forgalomból (helyét pénzérme vette át), bekövetkezett az a furcsa helyzet, hogy pont az a két személy (ő és Kossuth), akikhez a forint leginkább köthető, eltűnt a pénzeinkről.

A már rég önálló vásárlóérték nélküli, jobbára a ballagó tarisznyákba került lyukas kétfilléres és ötfilléres 1992-ben, a tíz- és húszfilléres 1996-ban vált érvénytelenné. Amikor 1999-ben az ötvenfilléres is a sorsukra jutott, itt állt szegény forintunk megfosztva az összes váltópénzétől. 2008 tavaszán az egy- és kétforintosoknak is búcsút mondhattunk, s azóta szépen megszoktuk a fel- és lekerekítés szabályait.

1946-hoz képest máig az árszint közel százötvenszeresére emelkedett. A nyugdíjszámításnál az 1950-es bérekhez a tavalyi nyugdíj-megállapításoknál a 374,99-es valorizációs szorzót rendelték, azaz egy akkori 700 forintos bérkifizetést 262.493 forint jelen idejű összegnek tekintettek.

A forint történetének két igen jelentős időpontja 1996. január 1. és 2001. június 16. is. Az előbbi napra sikerült részlegesen, az utóbbin pedig teljesen a nemzetközi pénzpiacon bárhol bármely valutára átválthatóvá (konvertibilissé) tenni.

Ennek ellenére az a bizalmi tőke, ami a forint értékállóságába vetett hitként fogalmazódott meg, csak egy-egy rövid kegyelmi állapotban volt jelen a köztudatban. Pénzünk tekintélyét az ötvenes évek elhibázott gazdaságpolitikája, később az új gazdasági mechanizmusnak nevezett, fölöttébb ígéretesnek indult reform kényszerű befulladás, az eladósodás, a begyűrűző olajválságok, majd a hazai ipar és mezőgazdaság megroggyantását, „lefegyverzését”, a hazai piac kivásárlását is magával hozó privatizáció, s a későbbi pénzügyi válságok is megtépázták. De túlélte sorra ezeket is! Olyan, mint Bacsó filmjében a magyar narancs. „Kicsit savanyú, kicsit sárga... de a mienk”. Vagy, ahogy az ezredfordulón poénkodtak róla: „az euró bevezetéséig, vagy tán azon túl is, bizonyosan kitar”.

Most hetvenöt éves. Ünnepeljük!

Hegedűs Sándor

A Duna – utazás a múltba

Ezzel a címmel látható időszaki kiállítás az Osztrák Nemzeti Könyvtár pompás barokk dísztermében május 4. és november 7. között. Ahogy azt az intézmény hasonló rendezvényeinél már megszokhattuk: a saját gyűjteményből válogatott anyagban eddig sohasem látott szövegeket és képeket is bemutatnak. A rendezők négy nagy fejezetben tárlják a választott témát: államokat elválasztó határfolyamként, országokat összekötő vízi útként, szállítási útvonalként és páratlan természeti tájegységként láttatják.

A Pasetti-térkép a díszteremben
(ONB Foto: Virgil Widrich, 2021.)

A Duna egyedülálló abban, hogy tíz országot is érint (Németország, Ausztria, Szlovákia, Magyarország, Horvátország, Szerbia, Románia, Bulgária, Moldova, Ukrajna) és négy főváros is található a partján: Bécs, Pozsony, Budapest és Belgrád. (Vízgyűjtő területe pedig további hét ország: Svájc, Olasz-, Cseh- és Lengyelország, Ukrajna, Bosznia-Hercegovina, Albánia – a szerk.)

A Duna térsége három akkori nagyhatalom – a Habsburg és az Oszmán Birodalom, valamint a cári Oroszország – érdeklődését egyaránt felkeltette. Ezért is érdekes Heinrich Ottendorf császári hadi komisszár I. Lipótnak ajánlott, remekbe sikerült kéziratát 1665-ből. Ez az útleírás (Reisebeschreibung) Budától Belgrádig terjed – ami akkor török fennhatóság alá tartozott –, így stratégiai fontosságú volt az ún. „palánkok” (kis erődítmények) számbavétele. A Dunán hadihajókat (ún. „csajkákat) is bevetettek őrzésként és védelmi okokból. Ezeket a Klosterneuburgban épített keskeny naszádokat evezőkkel és vitorlákkal egyaránt ellátták, háborúban akár ágyúkkal is felszerelték és személyzetük harminc főt is kitett. Támaszpontjaik egyike a Tisza torkolatá-

nál volt. Egy zászlóaljuk (Tschaikenbataillon) a XIX. század közepéig a császári és királyi dunai hajóhadhoz (Donauflotte) tartozott.

A folyam összeurópai fontosságát hangsúlyozta már az olasz Vincenzo Coronelli 1688-ban készült, színekben gazdag térképe is, amit *Cours Du Danube...* címmel Párizsban nyomtattak. Másfél évszázaddal később Adolph Kunike német származású osztrák litográfus saját bécsi „könyvnyomtatási intézetében” adta ki a három kiadásban is megjelent (1820, 1824, 1826) tájképeket. Ezek német forrásától (Donaueschingen) a Fekete-tenger romániai partján elterülő deltás torkolatáig mutatták be a Duna mente változatosságát. Az akkori államok és egyes nagytérségek: Baden, Württemberg, a Hohenzollern Fejedelemség, Bajorország, Ausztria, Magyarország, a Szerémség, a Bánság, Bulgária, Havasalföld, Moldova, Besszarábia, Törökország festői tájaival és soknemzetiségű, népviseletes lakóival kerültek a képekre. A 264 (!) sokszorosított grafikai lap minőségét saját művei mellett többek között olyan alkotókkal biztosította, mint Jakob Alt, Franz Wolf, Ludwig Erminy vagy Johann Nepomuk Hoechle, akik mindannyian koruk

jeles művészei voltak. A kiállításon csak válogatott reprodukciók szerepelnek, de a könyvtár honlapján mindet meg lehet tekinteni (www.onb.ac.at/museen/prunksaal).

A Duna „veszélyes üzemnek” számított a sziklazátonyok és örvények, jégtorlaszok és áradások miatt, ezért már 1715-től felvetődött szabályozása szükségességének gondolata. Az 1830, 1849, 1850 és 1862 során bekövetkezett katasztrófák nyomán bizottságokat hoztak létre a szabályozási tervek kidolgozására. Ehhez először is pontosan fel kellett mérni a folyam medrét. Valentin von Streffleur kezdeményezésére 1857-ben tizenhat lapot kinyomtatottak A Duna-folyam térképe az Osztrák Császárság területén címmel, amelyet 1862 és 1867 között tovább bővítettek. Végül Florian von Pasetti hidrotechnikus, egyben nagyhatalmú minisztériumi főhivatalnok irányításával Passautól a Vaskapuig 54 lap jött össze, amelynek összhossza harminchat méter. A most bemutatott reprodukció, mely a kiegészítő illusztrációkkal együtt összesen negyvennégy métert tesz ki, a tárlat fő látványossága. Rudolf Alt (Jakob fia) 1869-ben vetette papírra művészi látomását a szabályozott Dunáról. Nagyszabású vízműveket ábrázolt a bécsi partok mentén, amik azonban sohasem valósultak meg. A terjedelmes vízfestményeket „a legmagasabb engedélyezéssel” bemutatták az 1873-as bécsi világkiállításon, aztán az udvari, majd a nemzeti könyvtárba kerültek, és most – hosszú és gondos helyreállításuk után ismét láthatja a közönség. „A családban marad” jelszóval, ezt kiegészítendő, a Duna „kulturális terét” Jakob Alt ötvenöt remekbe sikerült akvarelljével szemléltetik, amelyeknek két földrajzi végpontja Engelhartzell és Bécs. A szigorú állományvédelmi rendszabályok miatt az eredeti példányokból egyszerre csak kettőt mutatnak be és ezeket is szabott menetrend szerint váltogatják a teremben.

A szabályozási munkák első kapavágása Bécs térségében 1870. május 14-én történt, s azóta se szeri, se száma a mederregulázásoknak és kisebb-nagyobb vízierőmű-építéseknek. Ferenc József uralkodásának is egyik legfontosabb munkaterve volt a hajózhatóság biztosítása. 1829-ben alapították az Első császári és királyi privilegizált Duna-Gőzhajózási Társaságot (Erste k. k. privilegierte Donau-Dampfschiffarts-Gesellschaft, röviden: DDSG), amely 1830-tól átvette a menetrendszerű vízi közlekedést. Ez évben egy gőzhajó a Bécs-Budapest távot tizen négy óra alatt tette meg (a járat két nap múlva tért vissza kiinduló kikötőjébe). A DDSG rohamosan fejlődött, Bécstől északnyugatra Korneuburgban és Budapesten saját hajógyárjai voltak, Pécsen pedig bányái a szénellátáshoz. 1880-ra a DDSG a világ legnagyobb belvízi hajózási társasága lett, flottája több mint kétszáz gőzhajóból és mintegy ezer teherhajóból állott. A folyónak a turizmusban betöltött óriási szerepét, ami együtt haladt a korrallal és a tömegközlekedés forradalmával, régi útikönyvek és útleírások érzékeltetik a tárlaton. A vízre kelt csoportok mellett a kisemberek magán-

Hermann Voigtländer: Duna-szabályozás kotrógéppel

(fénykép é.n., fotó: ONB)

turizmusát példázza Lothar Rübelt csoportos felvétele Amatőr fényképészek Kritzendorfban címmel.

A kulturális területre áttérve, találmokra kiragadott példa a folyam ihlető hatása a zeneszerzőkre. Elég csak a bécsiek titkos himnuszává vált, közismert Kék-Duna keringőre (An der schönen blauen Donau) utalni, amit 1867-ben mutatott be az ifjabb Johann Strauss. Ennek első nyomtatott kiadása mellett látható Richard Strauss 1941-es, eredeti kézírata Duna című, sajnos befejezetlenül maradt szimfonikus költeményével.

Osztrák népmesék, legendák és mondák mind-egyre visszatérő alakja a Duna-asszonyka (Donauweibchen), ez a jó indulatú tündér, aki veszélyes munkájukban segíti a hajósokat és a halászokat. A második világháború után Hans Carl Artmann és Gerhard Rühm, a rendkívül népszerű szerző-páros 1960-as, azonos című rövidfilm-forgatókönyvében Danubius, a víziember leánya – Elfi – a vízvezetéken keresztül Bécsbe érkezik, mert szeretne halandó emberré válni, de vágya nem teljesülhet, mert egy bárban megismert szerelme – Burli – hűtlen lesz hozzá. Ingeborg Bachmann egyetlen befejezett regénye – az 1971-es Malina – a mesebeli Kagrán hercegnőről szól, egy mesebeli környezetben, a vad Ó-Dunán és annak ártéri erdejében, ahová elrabolták. A szlovák származású bécsi író, Andreas Okopenko 1970-ben megjelent kísérleti „Lexikon-regénye” arra kérte olvasóit, hogy abécérendbe rakott benyomásait és szöveg-paneljeit állítsák össze szentimentális történetté egy Bécsből Wachaubába tartó hajóút ürügyén...

1992-ben a folyam jövőjéről szőtt minden korábbi elgondolást fölülmúló eseményként európai összefogással elkészült a Rajna–Majna–Duna-csatorna. Átjárható vízi út jött létre az Északi- és a Fekete-tenger között.

Mindez korántsem teljes beszámoló, csak egy, az érdeklődést felkelteni szándékozó tallózás a sokrétű kiállítás iránt.

W. I.

Középpontban a középkor

Ezzel a főcímmel, *Ásótól a vitrinig* alcímmel látható a Budapesti Történeti Múzeum (BTM) Vármúzeumának időszaki tárlata, amely az ismétlődő járványzáratok miatt az intézmény honlapján (varmuzeum.hu/kk5.html) díjmentesen is elérhető. A pandémia miatt döntöttek úgy a rendezők, hogy a szakszerű bemutató mellett interaktív formában, játékosan is megközelíthetővé tegyék a kiállítás anyagát, képregényszerű kérdésekkel és kártyákkal.

A BTM immár fél évtizedes hagyománya, hogy az előző évi ásatások legérdekesebb, megtisztított, konzervált és kiállíthatóvá tett darabjait bemutatja a közönségnek. A mostani tárlatra kiválasztottak közül a legrégebbiek (XIII. századiak) egy Árpád-kori temető-részlet feltárásakor Rákoscsabán (Budapest XVII. kerület) a Zrínyi utcában folyt csatornázási munkálatok során kerültek elő. A két méter széles és tizenhárom méter hosszú kutatóárokban, tizenhét sírból ötben találták mindazt, mi most megcszemlélhető. A legérdekesebb darabok a tarkónál, a fül alatt viselt, akkoriban jellegzetes, s-végű hajkarikák, páronként azonos méretben, amiket férfiak és nők egyaránt hordtak. Ezüsből készült az a csavart formájú gyűrű is, ami az egyik csontváz ujján maradt meg.

A XV. századból származó keresztény kegytárgyakra a XIII. kerület vízafogói városrészén, a Népfürdő utca 47. sz. alatt leltek rá. Ott ásták elő az aranyozott ezüsből készült, háromkaréjos végű szárrakkal ellátott kereszt alakú, láncon viselt medált és az ugyancsak kiállított, hasonló formátumú, arasznyi ereklyetartót. Ez utóbbi fedelét Krisztus-korpusz domborműve díszíti. Merőben prózai és köznapi rendeltetésű a kacskaringósra kalapált sarkantyú, amely háborúban vagy békében egyaránt jó szolgálatot tehetett.

A középkori Buda és Óbuda között húzódott a gyógyforrásra utaló elnevezésű Felhévíz települése, amely már a korai XII. századtól öregeket, betegeket befogadó ispotályt is működtetett. A spanyol földön alapított XVI. századi Szent Benedek-rend szerzetesei a rászorultak ápolására szakosodtak, és a német Barmherzige Brüder elnevezéssel alapították 1806-ban Budán, ezen a helyen Irgalmasrendi kórházat. A kisebb-nagyobb házak helyén 1903-ban tervezte és emelte Kiss István Fligauf Károly építésszel azt a neogótikus épületet, amely most is fogadja a betegeket az ország egész területéről. A rend és a kórház régi jelszava: „*Kapunk tárva, a szívünk még inkább*”. Az udvaron folytatott ásatásokon, egy középkori kőépület romjai között a ház egykori padlóján bukkantak egy cserép perselyre, amely tele volt középkori pénzekkel. Az összesen 318 darab érmét sikerült csipesszel úgy kiszedni, hogy a kerámia korszó nem sérült meg. Az edénybe a XV. század elejétől a XVI. század kez-

Fehér mázas kerámia pohár vörös festéssel (15-16. sz., fotó: BTM Keppel Ákos)

detéig dobálták a pénzeket. A legrégebbiek az itáliai Aquileiából valók. A lelet kétharmada Hunyadi Mátyás (1458-1490) korából származik, a legkésőbbiek a Jagelló II. Ulászló (1490-1516) király verette, amint az a rajtuk domborodó arcmásból és a feliratokból kiderült. Az udvar déli felén egy másik középkori ház maradványai is előkerültek, valamint két kút, amelyek feltöltése gazdag késő középkori leletanyagot tartalmazott. Egyszerűségében is dekoratív egy ablakra való kovácsoltvas rács, akárcsak egy fehér mázas cserép pohár, hasán vésett, dőlt pálcika-mintákkal, nyakán és szájának peremén pettyegedett vörös gyöngysorral, alján pedig festett piros csíkkal.

A Karmelita Udvar ásatásain a szakértőket is meglepte a feltárt törökkori üveg együttes színvonal. Hártavékony fala miatt csodaszámba megy, hogy egyáltalán fennmaradt. Az Oszmán Birodalom üvegművészete nem volt ilyen minőségre képes, ezért a feltételezések szerint ezeket az üvegtárgyakat a mai Németország területéről szerezhették be az utolsó budai pasa, *Abdurrahman* számára. A több tucatnyi konyhakészletben az áttetsző, színtelen tárgyak mellett a türkiz pohár, a borostyánsárga váza, a csavartnyakú palack és a tejüveg rátétes csíkokkal díszített butélia említendő meg. Szomszédságukban különféle állati csontvázak – tevekoponya, háromszarvú kecskefej, lötetem – hívják fel a figyelmet.

Wagner István

Árpád-kori, s-végű ezüst hajkarikák (13. sz., fotó: BTM Vármúzeuma)

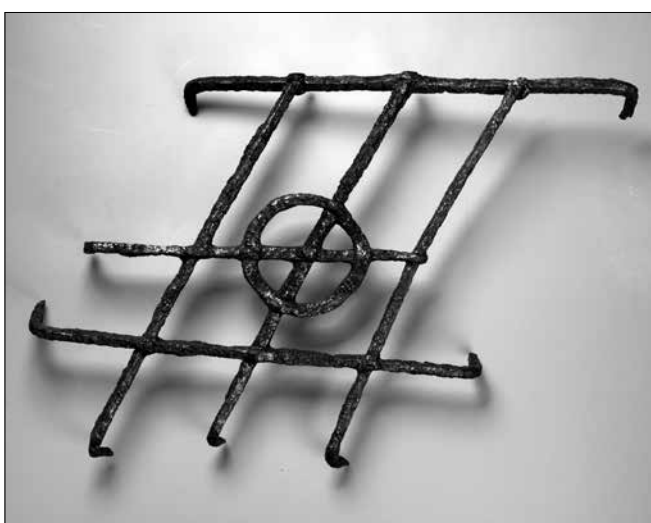
Kalapált vas sarkantyú (15. század, fotó: BTM Keppel Ákos)

Cserép perselyből előkerült ezüst pénzérmék a 15-16. századból (Fotó: BTM Tihanyi Bence)

Ezüst ereklyetartó Krisztus-korpusszal (15. sz., fotó: BTM Tihanyi Bence)

Kovácsoltvas ablakrács (15-16. század, fotó: BTM Keppel Ákos)

Örmények nyári asztalánál

Az Ararát völgyében nyaranta nagy a forróság. A napali hőmérséklet 40 fok körül mozog, és éjjel sem hűl le 27 foknál lejjebb a levegő. Érthető, hogy az örmények nyári ételei elsősorban a saláták, a friss gyümölcsök és a hústalan ételek. Felszeletelt padlizsán, kis spárgatök vagy egészben sült paprika gyakran maga a főétel, amit friss nyers saláta kísér – többnyire paradicsom, uborka, hagyma összetevőkkel. A meleg nyári hónapokban szeretettel hívom a kedves Olvasót egy kis örményországi kulináris kirándulásra!

Paradicsomos rántotta (Lolikov dzvadzegh)

Hozzávalók: 400-500 g paradicsom, 4 tojás, só, olaj vagy vaj, (petrezselyemzöld).

A nyári reggel slágere ez a rántotta. A szép, érett paradicsomot leforrázzuk, bőrét lehúzzuk, felkarikázva dobjuk a serpenyőben sercegő zsiradékra. (Van, aki a magját is kiszedi, én sosem szoktam.) Érdemes megforgatni a szeleteket. Amikor kicsit elfőtte a levét, ráöntjük a sóval ízesített, felvert tojásokat, s lefedve pároljuk néhány percre. Nem kavargatjuk, nem törjük össze. Vágott petrezselyemzölddel is meg lehet szórni.

Fehérsaláta (Szpitak aghcan)

Hozzávalók: fél fej jégсалáta, 2 db kockára vágott, hámozott uborka, 1 gerezd fokhagyma, kapor, só, bors, 2 kanál olívaolaj.

A salátát vékonyan felszeleteljük, rákockázzuk az uborkát, rányomjuk a gerezd fokhagymát, ízesítjük és az olajjal összekeverjük.

Nyári saláta (Amarajin aghcan)

Hozzávalók: 2 nagy paradicsom, 2 uborka, 1 paprika, 1 fej vörshagyma, fél citrom leve, 2 kanál olaj, feketebors, piros paprika, só.

A hozzávalókat ebben a sorrendben felkockázzuk, ízesítjük, és végül olajjal összekeverjük.

Vegyes padlizsánsaláta (Szmbukov aghcan)

Hozzávalók: 3 kisebb vagy 2 nagyobb padlizsán, 5-6 vastag húsup paprika, 5 paradicsom 1 nagy fej hagyma, 3 kanál olívaolaj, petrezselyemzöld, 1 kávéskanál só.

Ezt a salátát akkor érdemes elkészíteni, ha húst sütünk nyáron. A saslik – khorovac – szakavatott készítői nyársra húzzák a padlizsánt, paprikát, paradicsomot, és puhára sűtik. Amíg a hús sűl, szorgos

női kezek lehúzzák a sült zöldségek héját. (Érdemes egy tál hideg vízbe mártani a padlizsánt, könnyebben tisztítható.) Szabad tűz helyett a gáztűzhely rostélyán is süthetünk padlizsánt és paprikát (paradicsomot nem!). A megtisztított zöldségeket felkockázzuk. Sóval fűszerezzük, petrezselyemzöldet, kockára vágott hagymát – egy kevés fokhagymát is – adunk hozzá, s végül a 2-3 kiskanál olívaolajat.

Olajbogyó-saláta (Kanacs dzitaptughov aghcan)

Hozzávalók: 1,5 csésze zöld olajbogyó, 2 kanál paradicsompüré, 1 fej apróra vágott hagyma, 1 gerezd fokhagyma, 1 kis csokor petrezselyem, 1 kiskanál házi paprikaklevár, 2 kanál olívaolaj.

Nyárson sült húsok kiváló kísérője azok számára, akik az olajbogyót szeretik. A készen kapható zöld olajbogyót összekeverjük a paradicsompürével, az apróra vágott hagymával, majd zúzott fokhagymával. Sózni nem kell! Ha nem készítünk házilag paprikapürét, egy mokkáskanálnyi Édes Annát vagy Erős Pistát adjunk hozzá.

Armenia-saláta (Aghcan Armenia)

Hozzávalók: 4 paradicsom, 1 nagy uborka, 1 közepes fej hagyma, 1 csokor petrezselyem (koriander, bazsalikom).

A paradicsomot lapos tányérra karikázzuk. Erre egy sor karikára szeletelt uborka következik, melyet csak akkor hámozunk meg, ha a héja vastag. Ezt a rétegezést ismétljük, míg a hozzávalók elfogynak. A hagymát megtisztítjuk, felszeleteljük, a szeleteket karikákra bontjuk, s csinosan a saláta tetejére rendezzük. Gyengén megsózzuk, végül vágott vegyes zöldfűszerrel (petrezselyem, koriander, bazsalikom) díszítjük.

Spárgatök-fasírt (Ddmikov kotlet)

Hozzávalók: 1 kisebb spárgatök (700-800 g), 4 tojás, 4 nagy evőkanál liszt, 1 kávéskanál só, 1 nagy – vagy két kisebb – csokor petrezselyem, olaj a sütéshez, tejföl a tálaláshoz.

Egy kisebb, gyenge spárgatököt veszek, meghámozom, és nagylukú reszelőn lereszelem. Besózzom, hogy kiengedje a levét. 10-15 perc elteltével kinyomkodom. Ezután hozzáadom a lisztet, a tojást, a vágott petrezselyemzöldet – sózni nem kell! – s azon frissiben evőkanállal forró olajba szagatom. Ha egyik oldala megsült, meg kell fordítani, s mint a fasírtot tálalni. Körete lehet petrezselymes rizs, vagy főtt krumpli, Armenia-saláta kíséretében. Igazán finom, ha a tányéron egy-egy kanálka tejfölt teszünk a tetejére.

Vöröshasú padlizsán (Karmir porov szmbuk)

Hozzávalók: 8-10 hosszúkás, nem túl nagy padlizsán, olaj a sütéshez, 500 g darált marhahús, 2 nagy fej apróra vágott hagyma, 1 kávéskanál só, kevés bors, 8-10 vastag szelet paradicsom.

Először a húst készítjük el. A darált marhahúshoz két fej apróra vágott hagymát, kevés vajat adunk, sózzuk, borsozzuk, és takaréklángon készre sütjük. Utána előkészítjük a padlizsánt. Ehhez az ételhez érdemes a hosszabb, és nem a tömzsi kerek fajtát vásárolni. Személyenként 1-2 padlizsánt számoljunk. Levágjuk a kocsányát, majd nem hámozzuk meg, hanem négy oldalán szimmetrikusan négy hosszú csíkot vágunk le a héjából, vigyázva, ne vágjuk egészen végig. Ezután a hámozott részbe mélyesztjük a kést, és egymásra merőlegesen két nagy bemetszést ejtünk. Ezután olajon, serpenyőben a padlizsánok mind a négy oldalát megsütjük, amíg puha lesz.

Amikor elkészült, a sült padlizsánokat olajjal kikent tepsibe helyezzük úgy, hogy a közepén kissé széjjelhúzzuk a padlizsán húsát, de nem annyira, hogy a sütőlemez kikandikáljon. Ide halmozzuk majd a töltelék, amit elosztunk rajtuk. Végül mind-egyik töltött padlizsán közepére egy nagy szelet paradicsomot teszünk. Sütőben készre sütjük, míg a paradicsom szépen pirosbarnára sül a tetején.

Joghurtital (Than)

Az örmények nyári húsító itala a különleges örmény aludtéből, a *macumból* készül. Ezt kiválóan helyettesíti a joghurt. Fél liter joghurtot állandóan keverve felhígítunk ugyanennyi vízzel. Kevés – mokkáskanálnyi – só, és jó néhány jégkockát dobunk bele. Akinek nem elég sós, utánasózza.

Örmény zöldségragu (Adzsapszandal)

Hozzávalók: 3 közepes hagyma, 3 db padlizsán, 2-3 nagy paprika, 3 db paradicsom, 3 db krumpli, kevés olaj (50-70 g), só, bors, pirospaprika, vegyes zöld fűszer: petrezselyem, koriander, bazsalikom, 3 gerezd fokhagyma.

Az örmények lecsója az adzsapszandal. Először a megmosott padlizsánról levágjuk a végét és legalább négyfelé hasítva felkockázzuk. A paprikát kettőbe vágva, a hagymát félbevágva felszeleteljük. A paradicsomról leszedjük a héját, felkockázzuk. A krumplit is felkockázzuk. Egy serpenyő aljába teszünk a padlizsán felét, rá a paprika, a paradicsom és a hagyma felét, utána ugyanilyen sorrendben rátesszük a maradék zöldségeket. Erre helyezzük a krumplit. Ekkor sózzuk, borsozzuk, pirospaprikát is teszünk rá. Az egészre ráöntjük az olajat, kevés vizet öntünk alá, és lassú tűzön főzzük. Amikor a krumpli megfőtt, megszórjuk a felvágott zöldfűszerrel és fokhagymával, lazán összekeverjük, és már tálalhatjuk is.

Dr. Dzsotjänné Krajcsir Pirooska

Inhalt „Barátság”/„Freundschaft”

Jahrgang 28. Heft 3.

Traditionell wird am 21. Mai der Welttag der kulturellen Vielfalt für Dialog und Entwicklung gefeiert. Als Anerkennung ihrer hervorragenden Tätigkeit im Bereich der Nationalitätenbildung und Kultur wurden 13 Nationalitätenorganisationen, bzw. Personen mit dem Preis *Pro Cultura Minoritatum Hungariae* ausgezeichnet – wir stellen sie in der vorliegenden Ausgabe vor. Der Schuljahr 2020-2021 wird bald beendet. Die Pandemie hat das gewöhnliche Schuljahr bedeutend geprägt, wir haben Pädagogen und Schuldirektoren über ihre Erfahrungen, über den digitalen Unterricht, sowie darüber gefragt, was für ein Schuljahr wir schließen, bzw. wie sich die Schüler auf das Abitur vorbereiten konnten? Ein neues Bulgarisches Bildungs- und Kulturzentrum wird in Budapest im Wert von ca. 3 Milliarden HUF errichtet: hier werden das Amt der Landes-selbstverwaltung und das *Malko Teatro* arbeiten, sowie können sich im Ausstellungsraum die Künstler ihre Werke präsentieren, und auch die bulgarische Grundschule und der bulgarische Kindergarten werden sich hier befinden. Auch die Zivil- und Kulturorganisationen finden hier ihr neues Zuhause. Das Zentrum wird neben der kirchlichen Zentrale, neben der Kirche der bulgarischen Nationalität errichtet. In unserer Rubrik „XX. Jahrhundert“ erinnern wir uns an die Geschichte des nunmehr 75 Jahre alt gewordenen Forints. Kálmán Káli-Horváth, der Direktor des Roma-Fachkollegs der Reformierten Kirche in Budapest wurde mit dem Ungarischen Verdienstkreuz (für Zivilverdienste) als Anerkennung seiner Arbeit in Verbindung mit der Gründung des Roma-Fachkollegs der Reformierten Kirche in Budapest, sowie seiner Tätigkeit im Interesse dessen Arbeitskonzeptes ausgezeichnet. Die Juniausgabe schließen wir mit den Rezepten der armenischen Küche. Die Zeitschrift BARÁTSÁG erscheint zum nächsten Mal am 15. September.

Contents “Barátság”/“Friendship”

Vol. 28. No. 3

Traditionally, the worldwide day of Cultural Diversity, Dialogue and Development is celebrated on the 21st of May 21. As a recognition of their outstanding work in the field of minority culture, 13 ethnic organizations and individuals received the *Pro Cultura Minoritatum Hungariae* award, which we present in our June issue. The 2020/2021 school year has just ended. The pandemic thoroughly rewrote the usual school year, we asked educators, school principals about their experiences, about digital education, what kind of school year we are closing, how prepared the students are for graduation? A new Bulgarian Educational and Cultural Center will be built in Budapest for about HUF 3 billions, which will provide space for the minority self-government office, the *Malko Teatro* theater, artists will be able to perform in the exhibition hall and the Bulgarian kindergarten and primary school will also be located here. It will be home to the civic and cultural organizations of the community. The center is built next to the religious center and church of Bulgarian nationality. In the Our XX. Century column we remember the history of the now 75 year old forint. Kálmán Káli-Horváth, head and professional director of the Budapest Reformed Gypsy College of the Synod Office of the Hungarian Reformed Church, received the civic Hungarian Cross of Merit in recognition of his work for the establishment of the Budapest Reformed Gypsy Vocational College and the development of its operational concept. We close our June issue with recipes of the Armenian cuisine. The next issue of BARÁTSÁG will be come out on September 15th.

Lapzárta: 2021. május 31.

A BARÁTSÁG következő száma 2021. szeptember 15-én jelenik meg.